ANUL XXIII 1978

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

PHILOGIA
1

Redacţia: 3400 CLUJ—NAPOCA, str. M. Kogălniceanu, 1 ● Telefon 1 34 50

SUMAR — CONTENTS — SOMMAIRE

CONTRIBUȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU LA DEZVOLTAREA UNOR CONCEPTE ALE DOMENIULUI IDEOLOGIC

Programul unui partid, care și-a asumat misiunea istorică de a edifica nu împotriva istoriei, ci prin deplina cunoaștere a legilor, mecanismelor generale și particulare ale raporturilor și forțelor sociale, situate într-un impact esențial cu timpul, este un sistem unitar, coerent. E cazul programului Partidului Comunist Român, expresie a cunoașterii și aplicării legilor și principiilor materialismului dialectic și istoric, a experienței sale creatoare, marxiste, întemeiate pe tradițiile și pe datele definitorii ale poporului român, pe propria lui istorie. Unitatea vine, așadar, din aceste direcții, și pe coordonatele teoriei generale s-a elaborat un program cu noi principii teoretice, cu o strategie și cu o viziune originală asupra condițiilor și realităților țării noastre. Echilibrul existent în sfera acestor teze, principii și concepte este rodul contribuției secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Îi datorăm, fără îndoială, această înțelegere activă a locului și rolului unui partid care își elaborează propriul său program, știind că nimeni nu poate s-o facă în locul său, că numai practica social-istorică e de natură să ratifice sau să amendeze teze generale, spiritul dogmatic, rigid, un anume „imperialism al ideilor", care a avut, cum se știe, consecințele sale cunoscute cu ani în urmă.

Concepția partidului nostru a fructificat și continuă să verifice prin propria sa activitate contribuția marxismului contemporan, teorie deschisă, permeabilă la procesele și fenomenele lumii contemporane, întemeiată pe exploatarea și interpretarea diverselor aspecte ale lumii de azi. Nici o altă concepție nu e atît de dinamică și activă prin caracterul său deschis, prin capacitatea de a asimila valorile cunoașterii, rezultatele practicii sociale, categoriile vieții spirituale și datele științelor. E de subliniat meritul secretarului general al partidului nostru de a fi statuat cu pasiunea marilor idei și cu înflăcărarea militantului comunist un concept superior, complex și revoluționar al umanismului. Nu e vorba de accepțiunea tradițională a umanismului și, prin prelungiri, nu mai e vorba de un sistem al cunoașterii umaniste, ci de definirea, afirmarea și valorificarea în viață a unui umanism bazat pe încrederea în om, în personalitatea individului, în posibilitatea perfecționării raporturilor interumane, în perspectiva unei societăți în care conceptele etice, valorile morale, universul emoțional al ființei, cultura și aspirația spre frumos sînt conjugate într-un tot al cărui patos este omul, societatea, factorii ideologici care participă la crearea acestui om, ins complex și caracterizat prin setea de a afla. Astfel, umanismul științelor naturii, ca și posibila revoluție în științele sociale, corespondent al revoluției tehnico-științifice, sînt termeni ai concepției tovarășului Nicolae Ceaușescu. În ampla expunere rostită la Congresul educației politice și al culturii

socialiste, în cuvîntarea rostită în toamna anului trecut la consfătuirea cu activul din sfera activității ideologice, sau, mai înainte, în cuvîntarea care a inaugurat lucrările Conferinței naționale a scriitorilor din mai 1977, secretarul general al partidului a dezvoltat conceptul în cadrul unor teze esențiale azi pentru cunoașterea, interpretarea și modificarea unor procese ce au loc în viața oamenilor. Umanismul revoluționar are drept corolar important principiul în virtutea căruia omul este în centrul atenției tuturor factorilor societății socialiste. Producem și realizăm programul dezvoltării industriale, al spectaculoasei dezvoltări a forțelor de producție, pentru că sensul real este omul, cel care creează valorile materiale, produce valori spirituale sau este destinatarul lor. În cadrul acestor condiționări, se impune cu pregnanță însemnătatea contribuției teoretice a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a Partidului Comunist Român, așa cum a fost formulată mai întîi în 1971 și, ulterior, în documentele Congresului al XI-lea, în Programul partidului.

Revelatoare este energia, pasionata înțelegere a fenomenelor și luciditatea celui care a inițiat, a dezvoltat și a explicat aspecte diverse ce țin de conceptele filosofiei noastre, de aspectele unei ontologii distincte și ale unei teorii a cunoașterii, de aplicare în viață a unor principii care guvernează mecanismele vieții sociale și ale activității în domeniul larg, complex și pretențios al ideologiei. Îmi îngădui să trec foarte sumar în revistă cîteva elemente. Ele țin de orizonturile creației literare și de preceptele teoretice ale literaturii contemporane. Încă în 1965, tovarășul Nicolae Ceaușescu, dialogînd cu scriitorii, sublinia însemnătatea socială a demersului creator, rolul literaturii, defel secundar, în formarea și înnobilarea conștiințelor, rolul creației ca instrument al cunoașterii, ca modalitate de interpretare și de investigare a lumii pe coordonate ce sînt proprii numai literaturii și, într-un sens mai larg, artelor, în ciuda diferențelor dintre sistemele și limbajele fiecărei arte în parte. În consonanță cu atitudinea și cu exemplul direct al secretarului general al partidului, literaturii i se cerea reprezentarea realității în mod veridic, refuzîndu-se imaginea idilică sau idilizantă, edulcorată, neosemănătoristă, neaoșismul de tristă amintire. O imagine curajoasă, obiectivă, veridică, în măsură să afirme noul, viața și dimensiunile ei bogate, respingînd vechiul, mentalitățile compromise, derogările de la principiile și normele existențiale ale societății socialiste. Sensul deschis al creației, legitimitatea experiențelor capabile să producă, în spirit modern, contemporan, o artă în consonanță cu un ev modern etc. au fost subliniate cu clarviziune și cu o excepțională pătrundere de către tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Să subliniem tot acum însemnătatea acordată difuzării culturii și creării unui concept democratic de cultură. Democratismul culturii românești contemporane se exprimă, cum se știe, prin natura și calitatea destinatarului ei, masele care făuresc istoria, prin ideea de participare la crearea sau la recrearea culturii, prin ideea unei culturi ce reface și dă explicația sau răspunsul la problemele omului de azi, ființă complexă, destin ce nu poate fi egalizat și uniformizat.

În acord cu termenii de mai sus, avem să subliniem rolul decisiv al secretarului general al partidului în fundamentarea tezelor asupra funcției activității ideologice, domeniu ce nu admite pasivitatea, înregistrarea fenomenelor, ci intervenția activă, rolul interpretativ și drect al ideologiei ca factor al activității generale a partidului. În același context, opiniile tovarășului Nicolae Ceaușescu privitoare la cunoaștere, la rolul științelor într-un ev de mari mutații în gîndire, în explorarea și proiectarea viitorului, sînt de natură să călăuzească și să ierarhizeze programul de activitate al oamenilor de știință. Ce loc i se acordă științei, ce valoare deține cunoașterea, termen emblematic al societății socialiste, inimaginabilă în absența acestui patos cognitiv, sînt probleme pentru care intervențiile tovarășului Nicolae Ceaușescu au valabilitatea unui veritabil program.

Creația, indiferent de natura ei, fervoarea ideilor și a gîndirii, afirmarea noului, sancționarea spiritului anchilozat, încrederea în demnitatea cunoașterii, în etica științei, detectarea și eliminarea imposturii, pledoaria pentru o deontologie a gîndirii, fermitatea și tăria ideilor, iată cîteva aspecte ale unei contribuții magistrale. Ea dă partidului nostru prestigiu, autoritate, competență și siguranță în demersurile lui. În fruntea acestora este un om de gîndire și un excelent cunoscător al vieții, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

ION VLAD

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

ASPECTE ALE CRITICII LITERARE TRANSILVĂNENE ÎNTRE 1850—1880

GEORGETA ANTONESCU

În conformitate cu sarcinile specifice (sau resimţite ca atare) ale momentului literar respectiv, critica transilvăneană din a doua jumătate a secolului trecut a acordat o relativ mare extensie propoziţiunilor globale: celor teoretice, despre statutul disciplinei pe de o parte[1], iar pe de altă parte consideraţiilor generale cu privire la stadiul în care se află literatura naţională şi cea a propriei provincii în speţă. Cel de al doilea sfert al veacului al XIX-lea e considerat a forma o etapă în care bilanţul e nu numai posibil, ci şi necesar pentru a permite evoluţia ulterioară a literaturii şi a gustului public.

Continuă în acelaşi timp să funcţioneze un mod de abordare general-culturală a fenomenului, literatura fiind judecată pe mai departe nu atît ca valoare „în sine", cît ca simptom al unui stadiu de dezvoltare şi civilizaţie: „Literatura este barometrul culturei cutărei naţiuni"[2]. „Dezvoltarea literaturei de regulă ţine paşi cu dezvoltarea vieţii naţiunale, şi din contră viaţa politică a unei naţiuni e condiţionată — aşa zicînd — de literatură; cu un cuvînt literatura e speculul cel mai fidel al culturei şi potestatei naţiunale"[3]. Este un sistem de judecată din care derivă atît tăria cît şi slăbiciunile criticii din epoca respectivă. Abordarea largă şi înţelegerea legăturilor de intercondiţionare ale literaturii cu celelalte forme ideologice şi spaţii umane contemporane era de natură să susţină legătura criticii cu publicul (oricît de limitat ar fi fost el în fond, datorită gradului încă mic de răspîndire a unor cunoştinţe superioare) şi să-i asigure eficacitatea. Ea cuprinde însă şi posibilitatea neglijării specificului estetic al fenomenului şi primejdia unui anume simplism şi a superficialităţii în interpretare. Critica constată, apreciază sau condamnă, dar aproape niciodată nu explică, iar atunci cînd încearcă s-o facă totuşi, e silită să pornească de la nişte premise clasicizant-academice care neglijează tocmai postulatul ei esenţial: legătura cu viaţa „naţiei".

Examinarea consideraţiilor generale despre stadiul atins de dezvoltarea culturii şi literaturii noastre emise de critica transilvăneană de expresie publicistică din al treilea sfert al veacului trecut (şi mai ales după 1860) învederează însă o cîntărire ponderată a realizărilor, s-ar putea spune chiar o remarcabilă severitate şi luciditate care, chiar dacă nu-şi găseşte exprimarea în formulele elegant-grăitoare ale lui Maio-

---

[1] Vezi studiul nostru *Conceptul de critică literară în dezbaterea presei transilvănene din deceniile 7 şi 8 ale secolului trecut*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Philologia, 1971, fasc. 2.

[2] I.P.N., *Cîteva cuvinte despre literatura noastră*, în „Aurora română", 1865, nr. 15, p. 177.

[3] I. Grozescu, *Meditaţiuni literarie*, în „Familia", 1867, nr. 28, p. 334.

rescu, nu este, în spirit, atît de departe cum s-a crezut uneori de înțelegerea mentorului junimist. Chiar și o simplă abordare statistică a acestor considerații (emise cu o oarecare constanță în presa vremii), dovedește că numărul aprecierilor rezervate — dacă nu chiar negative — covîrșește în mod vizibil expresiile încrederii exagerate, care nu este, în cele din urmă, reprezentată decît de Iustin Popfiu[4]. Combătut de Maiorescu — după cum bine se știe — el a fost combătut și de unii transilvăneni[5], lucru mai puțin cunoscut; a fost însă, mai ales, contrazis de aceștia prin marea majoritate a afirmațiilor apreciative pe care le publică cu privire la stadiul dezvoltării literaturii provinciale.

Iar severitatea transilvănenilor are, față de cea a lui Maiorescu[6], o notă pozitivă în plus: criticii ardeleni nu se mulțumesc să constate nivelul nesatisfăcător al producției literare prezente și să pună în gardă față de pericolul autosatisfacției superficiale, nici nu se limitează la o explicație intrinsecă și abstractă, care nu e în fond nici ea decît o constatare, de tipul „neadevărului" care prezidează cultura română[7], ci caută adevăratele *cauze*, și anume mai ales în zona interferențelor specifice dintre fenomenul cultural-literar și cel social-politic pe de o parte, lingvistic pe de alta. Principala explicație a lipsei de înflorire a literaturii este găsită tocmai în carențele temeliei sociale: puținătatea și calitatea inferioară a publicului privează pe scriitori de îndemnul spiritual și material absolut necesar, energiile lor canalizîndu-se în alte direcții, iar „talentele" întîrzie să se ivească, ori sînt rapid jugulate de imposibilitatea realizării unei comunicări[8]. Sînt propuse și soluții de îndreptare, de natură exclusiv culturală, bineînțeles, cum ar fi dezvoltarea și lărgirea cuprinderii învățămîntului sau înființarea unei asociații care să stimuleze viața intelectuală în general și pe cea literară îndeosebi[9].

Cea de a doua împrejurare fundamentală responsabilă pentru insuficiența literaturii este starea precară a limbii literare. Comentatorii tran-

---

[4] *O privire fugitivă peste literatura română și lipsa unei istorii critice a literaturei române*, în „Familia", 1867, nr. 38—42.

[5] M. Strajanu, *„Poezie și proză" de Iustin Popfiu — Oradea Mare, 1870*, în „Familia", 1871, nr. 29, p. 339.

[6] Cf. de pildă *Observări polemice*, 1869.

[7] Vezi, tot la Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română*, 1868.

[8] „Foaie pentru minte...", 1851, nr. 2, p. 16; B., *Literatură. Cărți. Jurnale*, în „Foaia pentru minte...", 1859, nr. 2, p. 16; *O privire scurtă preste starea noastră prezinte politică, bisericească, literare și industrială*, în „Telegraful român", 1860, nr. 1, p. 2; Marienescu, *Limba și literații*, în „Telegraful român", 1860, nr. 20, p. 80; „Telegraful român" 1863, nr. 15, p. 60; I. Vulcan, *Nepăsarea publicului*, în *„Concordia"*, 1863, nr. 81, p. 348; M.B., *Literatura română*, în „Aurora română", 1864, nr. 12, p. 141; I.P.N., *art. cit.* p. 178; B., *Gustul nostru pentru lectură*, în „Albina", 1867, nr. 82, p. 1—3; *La anul nou*, în „Telegraful român", 1870, nr. 1, p. 1; F...u, *Considerațiuni asupra culturei poporului român din Transilvania*, în „Albina", 1873, nr. 64, p. 2—3; Spinu Ghimpescu, *La anul nou*, în „Familia", 1874, nr. 1, p. 8; I. Vulcan, *„Încercări în literatură" de I. A. Lapedatu*, în „Familia", 1874, nr. 13, p. 152.

[9] În acest context, una dintre primele propuneri de înființare a Academiei: „O soțietate scientifică, fie cît de debilă la început, ca cu timp să poată deveni o academie de științe" (Marienescu, *Limba și literații*, *loc. cit.*, nr. 21, p. 84).

silvăneni constată posibilitățile reale pe care aceasta le oferă unei expresii variate și nuanțate, dar și eterogenitatea sistemelor de cultivare preconizate de diferiții cărturari sau fenomenul împrumutului exagerat din alte limbi. Școala nu face nici ea, și nu poate să facă în împrejurările date, suficient pentru a răspîndi cunoștințe lingvistice temeinice și a cultiva un mod de exprimare mai rafinat. Dealtfel legătura dintre limbă și literatură este atît de strînsă, încît e dificil de statuat care dintre cele două este cauza stagnării celeilalte. Propășirea învățămîntului și înființarea unei însoțiri culturale ar putea aduce și în acest domeniu o contribuție pozitivă[10].

Progresul nu va fi totuși cu putință atîta vreme cît împrejurările generale în care evoluează viața culturală și literară nu se vor schimba. Criticii transilvăneni fac aluzii, mai mult sau mai puțin voalate, la situația politică a provinciei, numărînd-o și pe ea printre motivele stagnării vieții spirituale. E vorba pe de o parte de situația de inferioritate în care sînt ținuți românii transilvăneni din punct de vedere economic, școlar etc., și care se repercutează asupra dezvoltării publicului, ca și asupra posibilităților de tipărire. Iar pe de altă parte subjugarea națională și lupta de zi cu zi pentru drepturi pe care o determină face ca cea mai mare parte a energiilor intelectuale să fie absorbită de politică în detrimentul culturii și literaturii: *inter arma silent musae* pare a fi postulatul implicit al multora dintre considerațiile de acest fel[11], deși există, desigur, și afirmații care arată, dimpotrivă, că eforturile pentru progresul literaturii sînt parte componentă, și esențială, din lupta pentru drepturi naționale[12].

Una dintre cauzele relativ slabei productivități pe terenul cultural-literar rămîne însă, după opinia criticilor transilvăneni, și rapiditatea cu care s-au petrecut după 1848 schimbările în mentalitatea oamenilor și în instrumentele culturii (limbă, ortografie), prăpastia care s-a creat astfel între generațiile care trăiesc totuși împreună și ar trebui să conlucreze la progresul general. Neglijarea tradiției, împingerea în acest fel a unei mari părți a cititorilor spre lectura exclusivă a cărților și periodicelor dinainte de 1848, ruptura creată astfel între „inteligență" și marea majoritate a științorilor de carte adulți din păturile sociale inferioare, au dus la o împuținare artificială a publicului și la deteriorarea relațiilor sale cu creatorii contemporani: „Românii au rupt la 1862 prin primirea literilor străbune și crearea unei ortografii și scrieri nouă, deodată și fără de a gîndi că prin aceasta răpesc un popor întreg de trecutul său mult, puțin impregnat de bunurile sale literari, cu care a fost silit să se mîngîie în sutele de ani decurși în adversități, au rupt deodată unitatea literarie veche de sute de ani și au tras prima brazdă despărțind pre generațiunile vechi de fiii și succesorii lor și închizîndu-le

---

[10] Marienescu, *Limba și literații;* I. Grozescu, *Meditațiuni literarie, loc. cit.*, p. 334—335; Cassiu, *Meditațiuni literare,* în „Telegraful român", 1871, p. 118; Macsimu, *Cîteva observări la progresul nostru literariu,* în „Telegraful român", 1873, nr. 82, p. 309.

[11] Cf. I. Grozescu, *Meditațiuni literarie, loc. cit.*, nr. 27, p. 322—323.

[12] M.B., *Literatura română*, p. 141.

celor dintîi ușa de n-au mai putut intra literarie în viitoriul ce a devenit prezent la noi"[13]. În felul acesta cele două entități de care depinde dezvoltarea vieții cultural-literare, scriitorii și publicul, deși avînd nevoie unii de ceilalți, nu se mai pot întîlni pe un teren firesc amîndurora, ci-și consumă eforturile și își manifestă necesitățile în gol sau îndreptîndu-le în exclusivitate spre un trecut care și-a avut meritele sale incontestabile, dar la care nu se poate opri viața culturală a nației.

Scriitori fără cititori pe de o parte, cititori care nu-și pot satisface apetiturile de lectură decît cu vechile cărți pe de alta, aceasta este situația aparent fără ieșire pe care intelectualii deceniilor opt și nouă trebuie totuși neapărat s-o depășească. Chiar dacă constatările de acest fel par să pună la temelia contradicției doar problema scrierii (introducerea literelor latine) și a vocabularului limbii literare (excesul de neologisme, latinești și altele), ele exprimă totuși, în subtext, un adevăr mai profund și mai complex: problema raportului dintre tradiție și inovație se punea cu acuitate în această perioadă tuturor cărturarilor și scriitorilor români.

Dealtfel situația literaturii din propria provincie nu e mai niciodată discutată de criticii transilvăneni fără referiri la viața literară românească în ansamblu. Literatura ardeleană nu e o entitate în sine, ci o parte integrantă și constitutivă a literaturii românești[14]; sentimentul unității vieții cultural-literare face parte din acele elemente ale tradiției care nu s-au pierdut, nici în împrejurările mai puțin favorabile ale perioadei de după instaurarea dualismului. E de remarcat totuși că și atunci cînd e vorba de literatura de peste munți, conștiința publică transilvăneană selecționează și receptează tot numai valorile etapei anterioare: numele lui Heliade și Bolintineanu, Alecsandri sau Alecsandrescu sînt la fel de familiare ca și cel al lui A. Mureșanu de pildă, scriitorii propriu-zis contemporani însă par prea puțin citiți și sînt în orice caz foarte rar comentați. Din punctul de vedere actual abordarea de către critica transilvăneană a literaturii din România pare întîmplătoare: mai nici unul dintre marile nume statornicite printre „clasici" nu se întîlnește încă în recenziile și cronicile dintre 1850—1880. Este desigur un efect al lipsei de perspectivă în statornicirea valorilor, dar probabil că un rol negativ, de loc neglijabil, l-au jucat și dificultățile de natură politică ce împiedicau libera circulație a publicațiilor între România și provincia subjugată.

Întărirea unității literaturii românești este, pe de altă parte, și unul dintre scopurile către care trebuie să tindă mișcarea culturală actuală. Comentatorii transilvăneni, mai înclinați încă decît Maiorescu spre un spirit directivist și mai încrezători decît acesta în posibilitatea reală de a organiza și statua liniile fundamentale ale evoluției fenomenului cultural-literar, oferă și cîteva sugestii concrete pentru atingerea scopului dorit. Și în această ordine de idei înființarea unei asociații de cărturari pare să fie dorința lor cea mai fierbinte și panaceul universal al tuturor relelor și slăbiciunilor pe care sînt siliți să le constate[15]. Alături de ea

---

[13] Macsimu, *art. cit.*

[14] Camil Censoriul, *„Amicul familiei"*..., în „Concordia", 1863, nr. 30, p. 122; I. Grozescu, *Meditațiuni literarie*, p. 323.

[15] Macsimu, *art. cit., loc. cit.*, nr. 83, p. 308 (recte 313).

apariţia unei publicaţii cultural-literare serioase şi statornice ar fi de asemenea de natură să stimuleze viaţa literară, contribuind la crearea unui public şi oferind scriitorilor un debuşeu pentru produsele fanteziei lor creatoare. Deceniul care precede apariţia „Familiei" asistă la mai multe încercări (între care „Aurora română" e cea mai aproape de finalizarea formulei pe care o va statornici I. Vulcan[16]), dar şi la o serie de teoretizări pe această temă, între care consideraţiile de la 1858 ale lui At. M. Marienescu merită să fie în mod deosebit relevate. Cărturarul bănăţean nu se mulţumeşte doar cu postularea necesităţii unei reviste de profil, ci propune şi cîteva soluţii practice de finanţare şi stabilire a periodicităţii şi, mai ales, judecă consecinţele unei asemenea întreprinderi tocmai în direcţia realizării tandemului esenţial: public-scriitor[17].

Formarea, sau dezvoltarea dacă ele există deja, a instrumentelor culturale fundamentale (învăţămînt, presă, societăţi culturale) şi alături de ea spiritul critic nepărtinitor, sever, dar sensibil la oportunitate, sînt după părerea cărturarilor transilvăneni condiţiile neapărat trebuitoare pentru a putea păşi înainte pe calea unităţii şi progresului literaturii române, pentru a putea integra şi eforturile provinciale în fluxul continuu al culturii naţionale indestructibile.

Faţă de constanţa şi seriozitatea cu care este dezbătută în presa transilvăneană a anilor 1850—1880 condiţia şi menirea criticii, numărul — şi în genere şi calitatea — studiilor şi articolelor aparţinătoare acestui gen este destul de dezamăgitor. E adevărat, în cea mai mare parte periodicele vremii au obiective social-politice şi general-culturale, literaturii neputîndu-i fi consacrat decît un spaţiu restrîns — eventual „foişoara" — dar chiar şi după apariţia unor publicaţii de profil, critica literară este destul de puţin reprezentată şi se rezumă cele mai adesea la consemnări bibliografice sau scurte recenzii care rămîn încă departe de exigenţele studiului critic propriu-zis şi chiar de cele ale unei cronici literare. Explicaţia fenomenului pare să stea deopotrivă în puţinătatea producţiilor locale ce se pretează comentariului (singurul scriitor cu adevărat reprezentativ ale acestei perioade este în Transilvania Andrei Mureşanu) şi în dispersarea atenţiei şi stîngăcia celor ce se consacră criticii. Cu excepţia lui Aron Densuşianu, în deceniile 6—8 ale veacului trecut nu se conturează în Transilvania nici o personalitate critică propriu-zisă (Gr. Şilaşi, care-şi făcuse şi el din comentariul literar o specialitate, se ocupă mai mult de istoria literară predată la universitate şi de folclor, iar cel ce se ascunde la „Familia" sub pseudonimul Spinu Ghimpescu nu ne-a lăsat totuşi suficiente cronici pentru a se impune ca un „personaj"). Recenziile şi cronicile literare sînt scrise în genere de autori ocazionali: uneori scriitori ei înşişi, alte ori persoane al căror interes „profesionalizat" pentru cultură nu depăşeşte epoca tinereţii studioase sau imboldul unui entuziasm ori al unei indignări de moment.

---

[16] Vezi şi studiul nostru *Un proiect de revistă cultural-literară în Transilvania la 1866*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Philologia, 1969, fasc. 1, p. 97—105.

[17] *Să ne ştim afla în timpul de astăzi (Meditaţiune şi viaţă)*, în „Telegraful român", 1858, nr. 27, p. 108.

Punctele de vedere critice se aplică dealtfel, fără prea multă variaţie de metodă, nu numai literaturii propriu-zise, ci şi „opurilor" ştiinţifice, periodicelor, antologiilor, calendarelor sau almanahurilor. Comentariile sînt în genere puţin profunde, aprecierile uzează de un număr restrîns de adjective laudative sau depreciative, iar dimensiunile articolelor sînt îndeobşte reduse. Rare de tot sînt (cu excepţia celor ale lui Aron Densuşianu) studiile mai ample care situează un text în ansamblul operei scriitorului sau se referă la acest ansamblu judecîndu-l pe fundalul întregii evoluţii literare[18].

Activitatea critică se aplică mai ales poeziei, care rămîne şi în această perioadă „literatura prin excelenţă". Scrierile în proză dealtfel, mai puţin numeroase (o dovadă, printre altele, este şi faptul că revista „Familia" consideră necesar să stimuleze producţia de nuvele oferind în mai mulţi ani consecutiv un premiu special), se bucură de un număr mai mic de comentarii. Poezia e preferată şi pentru că este genul cu cea mai directă accesibilitate (măcar şi numai în aparenţă) şi cel mai susceptibil de a exercita o influenţă asupra publicului şi asupra tinerilor cu veleităţi literare.

Analizele (termenul trebuie înţeles „cum grano salis") volumelor de poezii au în genere în vedere cam aceleaşi aspecte şi se întemeiază pe un sistem de criterii asemănător, chiar şi atunci cînd verdictul valoric diferă de la un comentator la altul. Ele relevă în genere conţinutul bucăţilor (fiind în mod vădit preferat cel patriotic sau expresia convingătoare a unor sentimente general-umane), apreciază în mod deosebit originalitatea materiei tratate, a punctului de vedere sau a formei adoptate, menţionează pe alocuri influenţa sau înrudirea cu scriitorii occidentali (în general din zona romantismului: Lamartine, Heine, Dumas fiul) şi, mai ales, acordă o atenţie deosebită chestiunilor de limbă şi stil. Puritatea şi eleganţa vocabularului, caracterul „poetic" al cuvintelor şi expresiilor, fluenţa sintaxei, eventual chiar ortografia şi caracterele grafice folosite (litere chirilice, „civile" sau latine) formează obiectul aprecierilor pozitive, sugestiilor pentru viitor sau criticilor uneori destul de vii. Rezultă şi de aici că în această perioadă critica transilvăneană nu comentează decît rareori opera pentru valoarea ei estetică, ci o consideră un instrument de propăşire culturală şi o judecă nu numai prin urmările ce ţin de specificul său ca domeniu al vieţii spirituale, ci şi prin consecinţele mai îndepărtate ale modului de a gîndi sau de a se exprima pe care-l reprezintă.

În cele din urmă criteriul axiologic fundamental devine capacitatea scrierii respective de a fi sau de a deveni *model*. Se vădeşte şi în acest fel baza clasicizant-academică a criticii transilvănene, care unifică toate

---

[18] Excepţii ar constitui studiile consacrate *Muzei române* (M. Besanu, *Muza română*, în „Aurora română", 1865, nr. 3, p. 33—35 şi nr. 4, p. 45—47; I. Pop Florentin, *Muza română...*, în „Concordia", 1865, nr. 20, p. 78, nr. 21, p. 82—83, nr. 22, p. 86, nr. 23, p. 90) sau studiile lui N. Densuşianu (*Poezii de Iulian Grozescu...*, în „Familia", 1870, nr. 43, p. 505—509), Gr. Silaşi (*Un diamant în năsip...*, în „Gazeta Transilvaniei", 1879, nr. 67, p. 3—4, nr. 68, p. 3—4, nr. 69, p. 3—4) sau Spinu Ghimpescu (*„Scarlat", roman original de I. C. Fundescu...*, în „Familia", 1875, nr. 19, p. 220).

conceptele, inclusiv cele de proveniență romantică sau realistă. Critica literară din Ardeal se dovedește astfel a fi prin esența sa „maiorescianã", chiar cînd nu știe acest lucru, deși nu lipsesc nici influențele vizibile[19] sau chiar referirile „expressis verbis"[20] la postulatele mentorului junimist.

Contestațiile polemice, nu prea numeroase dar existente totuși, nu învederează deosebiri de principii fundamentale, ci doar poziții diferite (cauzate de gust sau de o înțelegere felurită a oportunității), față de texte ori autori în genere minori și care în ochii cititorului de azi nu le mai justifică. Confruntarea de opinii are deci o bază strict conjuncturală și nu contribuie la adîncirea unor opere ce nu au nimic de adîncit.

Întreaga critică a acestei perioade — cu excepția celei profesate în mod sistematic și cu veleități (în parte justificate) de analiză în profunzime de către Aron Densușianu — e un fenomen de început. Nașterea adevăratei critici transilvănene apare a fi fost un proces dificil și de lungă durată, dar care, în liniile sale adesea neîndemînatice, nu face decît să realizeze un contur analog celui oferit de procesul emergenței criticii românești în ansamblu.

ASPECTS OF LITERARY CRITICISM IN TRANSYLVANIA BETWEEN 1850—1880

(Summary)

Transylvanian literary criticism in the third quarter of the 19th century gives a special importance to theoretical and general aspects, concerning either the requirements of criticism, or the stage attained by the national literature and its perspectives of development.

The literary phenomenon is approached from a general point of view and is appreciated above all as a symptom of national development; the relationship writer — reader is in the foreground, critics trying to explain the shortcoming of literature through socio-political and cultural conditions and suggesting bettering conditions along illuministic principles.

Transylvanian criticism in the years 1850—1880 is represented by a fairly large number of learned men, but rather few personalities are reflected in it. (Gr. Silași and especially Aron Densușianu could be mentioned). This criticism is based especially on Maiorescu's principles, animated by a strong desire of giving rules and characterized by an interpretation mainly based on classical-academic criteria.

---

[19] M. Strajanu, *„Poezie și proză" de Iustin Popfiu ..., loc. cit.*, p. 338—342.

[20] B. Petrariu, *Observațiuni critice asupra poeziilor lui Ioniță Bădescu ...*, în „Albina", 1868, nr. 76, p. 2—3.

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

TELEMACH ŞI STEPHEN DEDALUS ÎN CĂUTAREA IDENTITĂŢII

ECATERINA POPA

În 1918 James Joyce îi spunea prietenului său Frank Budgen că lucrează la o carte bazată pe Odiseea lui Homer. De fapt la Zürich James Joyce îi ceruse lui Frank Budgen să-i dea cîteva exemple de personaje deosebite din literatură. Dintre cele trei personaje oferite de Budgen — Faust, Hamlet şi Ulise — Joyce l-a ales pe cel din urmă; l-a impresionat multitudinea rolurilor sale de fiu, tată, soţ, cetăţean, luptător şi rege[1]. Faptul că Joyce a folosit drept model sau pretext epopeea homeriană este dovedit de mărturisirile sale către Frank Budgen, de schema după care a fost alcătuit romanul — *Telemachia, Odyssey, Nostos*[2] — precum şi de analiza comparativă capitol cu capitol, episod cu episod, la care se pretează cele două opere.

Literatura critică despre „*Ulysses*", apărută la Paris, în 1922, a depăşit semnificaţia acestor elemente date de Joyce, deoarece dincolo de cele trei personaje principale şi de „aventurile" lui Poldi Bloom alias Ulise, romanul este o operă complexă, polivalentă şi multidimensională care a pus la grea încercare literatura ce i-a urmat.

În 1932 cînd Joyce împlinea 50 de ani, iar romanul său „*Ulysses*" zece ani de la apariţie revista pariziană „Transition" publică un număr de articole omagiale care oglindesc atitudinea comtemporanilor faţă de scrierile sale[3]. De la definirea sa ca spirit universal de către Stuart Gilbert, şi azi considerat o autoritate în interpretarea lui Joyce, pînă la scrisoarea anonimă a unui concetăţean în care se afirmă că „Joyce este o glumă. Nici un scoţian nu poate fi înşelat. Mă mir de dumneata, irlandez! Nu vreau să spun că numai cărţile sale sînt o glumă, dar şi el însuşi, prin seriozitatea asumată în faţa absurdului, a execrabilului... este o glumă"[4], toate aceste articole marchează nu numai recunoaşterea unei capodopere ci şi confuzia pe care aceasta a creat-o în lumea literară.

La argumentatele interpretări oferite de la bun început de Stuart Gilbert sau Valery Larbaud şi Carlo Linati, traducătorii romanului în limba franceză, respectiv italiană, se adaugă pertinentele comentarii ale lui T. S. Eliot şi Ezra Pound care au surprins atît caracterul mitic al romanului cît şi noutatea stilului. În literatura mai recentă despre Joyce se disting două lucrări deosebit de utile ale profesorului W. Y. Tindall, una ocupîndu-se pe larg de modul în care Joyce interpretează lumea modernă[5],

---

[1] Frank Budgen, *James Joyce and the Making of Ulysses*, Indiana University Press, Bloomington, 1964, p. 16.

[2] Clive Hart, *James Joyce's Ulysses*, Sydney University Press, 1968.

[3] „Transition", March 1932, edited by Eugene Jolas, Homage to James Joyce.

[4] *Ibidem*, p. 281.

[5] W. Y. Tindall, *James Joyce — His Way of Interpreting the Modern World*, Ch. Scribner & Son, 1950.

iar a doua un ghid al cititorului în opera lui James Joyce[6], care demonstrează că *„Ulysses“* este de fapt odiseea omului modern, o quintesență a vieții, un roman al ciclurilor familiale și istorice, a cărui temă principală rămîne tema căutării. Semnificația mitică a romanului este din nou reluată de Richard Ellman în prestigioasa sa lucrare *„Ulysses on the Liffey“*[7], dar criticul joycean încearcă să discute romanul dincolo de elementele și simbolurile explicate de Joyce, considerînd romanul și o comedie amuzantă, deoarece nu se poate trece peste umorul realizat atît prin construcția romanului dar mai cu seamă prin multiplele jocuri lingvistice, absurde chiar, pe care Joyce le-a inventat.

Materialul faptic pe care îl oferă romanul combinat cu metoda pe care o folosește Joyce, fluxul conștiinței, conferă cititorului libertatea de a considera romanul fie o încercare de a fixa timpul prin imortalizarea unei zile, 16 iunie 1904, lucru care ar da un caracter autobiografic, fiind data în care Joyce susține că a întîlnit-o pe Nora Barnacle, viitoarea lui soție, s-a certat cu prietenul său Gogarty, fie o amplă frescă socială politică și literară a secolului al XX-lea cu profunde rădăcini în realitatea irlandeză, ori un roman alegoric al corpului omenesc „care trăiește, se mișcă prin spațiu și este lăcașul unei personalități complete“[8], așa cum a declarat Joyce însuși, și interpretările pot continua, deoarece o operă care însumează tot ceea ce s-a creat de la Homer ,ca tematică, și Dujardin în tehnică, *„Ulysses“* este un inepuizabil material pentru studiu și cercetare.

În această complexitate de posibilități interpretative, tema căutării paternității pare să fie de o importanță minoră și relativ evidentă: Stephen Dedalus — Telemach își găsește tatăl în Leopold Bloom — Ulise. In realitate însă relația între aceste două personaje este foarte diferită de relația care a existat între personajele lui Homer din simplul motiv că Stephen nu este fiul lui Bloom. De fapt, în triunghiul creat de Joyce această relație nu urmărește modelul homeric așa cum, cel puțin din punct de vedere social, relația Leopold Bloom și Molly Bloom se potrivește cu relația Ulise și Penelopa. Pentru a descifra semnificația acestei teme este necesar să luăm în considerare codul folosit de Joyce pentru primul capitol al romanului său. Atenția scriitorului fiind îndreptată asupra lui Stephen Dedallus, W. Y. Tindall consideră că acest capitol notat cu *S* ar sugera devotamentul lui Stephen față de propriul său eu. În acest caz tema căutării se concretizează în căutarea propriei sale identități.

Este interesant de văzut, în același timp, dacă în epopeea homeriană se face vreo aluzie la relația dintre paternitate și identitate. În cîntul I al *„Odiseei“* tînărul Telemach își exprimă nu numai dorința de a-și cunoaște și regăsi tatăl dar și îndoiala asupra identității tatălui

---

[6] W. Y. Tindall, *A Reader's Guide to James Joyce*, New York, 1959.
[7] Richard Ellman, *Ulysses on the Liffey*, Faber & Faber, London, 1972.
[8] Frank Budgen, *James Joyce and the Making of Ulysses*, p. 21.

adevărat: *„Sînt fiul lui, c-aşa îmi zice mama, / Dar ştiu şi eu? Că nimeni de la sine / Pe tatăl său nu-l poate şti vreodată“*[9].

Necunoaşterea tatălui, a nici unui tată, a produs durere şi tristeţe fiului dar îndoiala asupra propriului său tată poate simboliza, chiar şi în epopeea homeriană, nesiguranţa omului în capacitatea sa de a cunoaşte adevărul. Cercetarea, căutarea tatălui, a adevărului, este o experienţă ce maturizează, transformă adolescentul în bărbat capabil la rîndul său de experienţe care să-i dezvăluie lumea şi misterele ei. Telemach porneşte în căutarea tatălui său, iar călătoria pe care o întreprinde rezolvă şi problema identităţii sale: *„Tu n-ai să fii nevrednic, slab la minte, / O, Telemah, dacă bărbata fire / A lui Ulise e sădită-n tine / Spre a fi şi tu ca el îndemînatic / La faptă şi la grai, călătoria / Nu-ţi poate fi-n deşert şi fără ţintă. / Dar dacă nu eşti fiul Penelopei / Şi al lui Ulise, atunci mă tem că poate / Tu nu vei izbîndi după dorinţă“*[10]. Succesul acţiunii sale are o valoare dublă: Telemach îşi găseşte tatăl, recîştigă căminul distrus, dar mai cu seamă îşi descifrează taina experienţei sale. El este fiul lui Ulise, se poate angaja în propria sa viaţă şi în consecinţă este sfătuit să ducă mai departe faima oamenilor bravi: *„Tu, Telemah, ia seama. / Cînd oamenii s-or încleşta la luptă / Şi tu, să nu-ţi faci de ruşine neamul / Părinţilor, ce peste tot pămîntul / În frunte-au fost cu sufletul şi braţul / Întotdeauna“*[11].

Un Telemach cu o experienţă mult mai complexă şi complicată se desprinde din paginile lui Joyce. Tînărul artist, zbuciumat după moartea mamei sale, la al cărei pat de suferinţă a refuzat să se roage, întristat şi descumpănit de lipsa unui cămin, este neputincios de a se identifica cu sine ori eliberat de sine. El poartă numele tatălui său, Simon Dedalus, nume cu semnificaţie mitologică, dar Stephen nu a încercat să se înalţe spre soare cu ajutorul tatălui său. Rătăcind prin vreuna din cavernele Dublinului, Simon Dedalus nu este tatăl cu care Stephen s-ar vrea identificat. Speculaţiile sale asupra noţiunilor de tată, fiu a relaţiei dintre ei, dovedesc inconsistenţa legăturii dintre el şi tatăl său „consubstanţial“: *„Cine este tatăl oricărui fiu pe care orice fiu trebuie să-l iubească sau el să iubească orice fiu?“*[12].

Nemulţumit de propriul său tată, pe care nu doreşte să-l caute, în care nu are încredere, el afirmă că *„Un tată, ... este un rău necesar“*[13], iar mai apoi contrariindu-şi şi mai mult ascultătorii, emite teoria sa asupra relaţiei dintre tată şi fiu, relaţie care este în concepţie opusă relaţiei tată-fiu din epopeea lui Homer: *„Fiul nenăscut umbreşte frumuseţea: născut, el aduce durere, dezbină afecţiunea, înmulţeşte grijile. El e bărbat: creşterea sa înseamnă declinul tatălui său, tinereţea sa invidia tatălui său, iar prietenul său duşmanul tatălui său“*[14].

---

[9] Homer, *Odiseea*, în româneşte de G. Murnu, E.S.P.L.A., 1956, Cîntul I p. 36—37.
[10] *Ibidem*, Cîntul II, p. 57.
[11] *Ibidem*, Cîntul XXIV, p. 476.
[12] James Joyce, *Ulysses*, Vintage books, New York, 1966, p. 207.
[13] *Ibidem*, p. 207.
[14] *Ibidem*, p. 208.

În consecință, el nu întreprinde nici o călătorie pentru a-și găsi tatăl, dar este descoperit din întîmplare de Leopold Bloom, prietenul tatălui său. Leopold Bloom — Ulise, prototipul omului, simbol al realității în existența sa de personaj multiplu, fiu, tată, soț, cetățean, dublinez, veghează asupra lui Stephen și-l recunoaște ca fiu. Pornit într-una din peregrinările sale zilnice, Bloom, un bărbat matur și fără urmași (fiul i-a murit), și-l apropie pe Stephen prin comportamentul său patern, grijuliu și vigilent. Invitîndu-l acasă pentru a-i da un dejun și a-l culca după o zi lungă și obositoare, Bloom îl adoptă pe Stephen ca fiu. Vor bea împreună o ceașcă de „cocoa" — „hrana zeilor" spune W. Y. Tindall, celebrîndu-și astfel comuniunea sufletească. Variatele subiecte abordate de Stephen și Bloom în timpul conversației lor foarte matinale, precum și punctele de vedere exprimate, constituie de fapt confruntarea lui Stephen cu maturitatea. Într-o singură zi, ce e drept foarte lungă și plină de evenimente, el a trăit de la o lecție de istorie pînă la asistarea la naștere tot felul de experiențe care l-au pus față în față cu cu realitatea, i-au testat părerile și convingerile. Stephen găsește în Bloom un tată spiritual care-i oferă un cămin și începutul unei vieți noi. El acceptă poziția de tată a lui Bloom, dar simțindu-se eliberat de zbuciumul său nu-i acceptă căminul, hotărît să-și stăpînească propria viață. El răspunde astfel întrebării pe care și-o punea înainte de a-l fi întîlnit pe Bloom: *„Ei bine: dacă tatăl care nu are un fiu nu este tată poate fiul care nu are tată să fie fiu?"*[15].

Leopold Bloom, tatăl care nu are fiu, și Stephan Dedalus, fiul care nu are tată spiritual, se întîlnesc pe planul tată-fiu într-o singură zi, într-o călătorie pe care o întreprind împreună, și această comuniune a lor îi conferă lui Stephen Dedalus identitatea. Dar, ca fiu a lui Dedalus, asemenea lui Icar, se desprinde și el de cel care i-a dat aripile să zboare, pentru a se mistui în focul arzător al creației artistice.

TELEMACH AND STEPHEN DEDALUS IN SEARCH OF IDENTITY

(Summary)

James Joyce's *Ulysses* is a novel that lends itself to multiple interpretations. As the author himself pointed out, it is based on Homer's *Odyssey* and it is the comparative approach of the two works that helps the reader see how imaginatively and comprehensively Joyce made use of his model.

This article deals with the theme of paternity, a theme that occurs in both works, and it attempts to show that paternity, even with Homer, had a broader meaning, evolving into identity. With Joyce this theme gets symbolic values, speculation emerges absurdly, but Stephen Dedalus is Telenach's counterpart, only that he finds his identity in two fathers: his own, with a mythological name, and a spiritual one, the Joycean Ulysses, i.e. Bloom.

[15] *Ibidem*, p. 208.

SENTIMENTUL DURATEI LA VILLON (I)

DOINA CORNEA

O analiză a sentimentului duratei la Villon numai pe baza interpretării imaginilor nu poate da decît o perspectivă incompletă a universului său poetic, atît de tributar realităţii exterioare. Viziunea ar trebui combinată şi cu o explicaţie socială, istorică, context care, în bună parte, a generat acest sentiment ce stă la baza poeticii sale. Dar cum acest aspect este foarte cunoscut, e suficient să amintim că întreg veacul al 15-lea trăieşte sub semnul fragilităţii lucrurilor omeneşti. Războaie, epidemii, jafuri, decădere socială, disoluţie morală, sînt peisajul cotidian al acestor vremi.

Dar în dizolvarea generală apare şi un element pozitiv care contribuie la schimbarea sentimentului de durată faţă de epocile anterioare. În ciuda decăderii generale, există totuşi un început de progres economic şi mai ales tehnic. În oraşe se intensifică formele de muncă în colectiv, în cadrul breslelor şi a micilor manufacturi. Ritmul temporal devine mai alert: timpul format din zile şi ore de muncă, în mod subiectiv, se scurge mai repede decît timpul agrar, împărţit, doar în patru unităţi mari legate de activităţi agricole pe anotimpuri, scurgerea lui fiind tot atît de înceată ca şi împlinirea recoltei.

Punctul de pornire al lucrării de faţă este teoria lui Georges Poulet despre durată, în gîndirea evului mediu, expusă în partea introductivă din vol. I al lucrării: *Etudes sur le temps humain* şi pe care încerc s-o rezum. Conform acestei teorii, creştinul din evul mediu se simţea esenţialmente o fiinţă care durează. El avea o durată intrinsecă pe care însă o deţinea de la Dumnezeu, creatorul său. Orice fiinţă sau lucru venea din neant şi îşi primea existenţa în fiecare clipă de la acea forţă creatoare; iar printr-o parte, cel puţin, a fiinţei sale tindea să continue să existe în eternitate, să se contopească cu acea cauză primă a existenţei sale, deci să realizeze nemurirea.

Georges Poulet se referă la gîndirea filosofică şi teologică în general şi din tot evul mediu. Comparînd însă unele texte literare pe parcursul a mai multor secole, se poate surprinde o modificare în concepţia omului despre durată.

În secolele XI, XII, la baza concepţiei despre lume, aşa cum rezultă din opere ca şi *Cîntarea lui Roland*, sau versiunile care s-au păstrat din *Romanele lui Tristan*, stă o concepţie monistă. Nici o contradicţie între materie şi spirit. S-ar zice că materia nu este decît o condiţie prin care se manifestă spiritul. Fiinţa umană *este* ceea ce este, prin spirit, fără posibilitate de schimbare. Iar a exista, pentru omul evului mediu este, în primul rînd, a nu se schimba, a nu deveni. Roland rămîne temerar şi sublim de la un capăt la altul al gestei, pentrucă numai astfel îşi poate

realiza permanenţa. Fiecare act al lui se înscrie parcă, nu în durată, ci în afara ei, într-un timp esenţial, într-un timp al mîntuirii.

Chiar dacă privirea e mai pămînteană prin căutarea înverşunată a fericirii, Tristan şi Isolda urmăresc dobîndirea aceleiaşi permanenţe, în afara duratei. Calea lor este cea a dragostei nemuritoare. Eroii nu sînt supuşi schimbării, deşi acţiunea se desfăşoară pe parcursul a multor ani. Nici timpul, nici moartea, nu le ştirbeşte tinereţea şi frumuseţea. Toate actele lor sînt expresia aceleiaşi iubiri care îşi va găsi desăvîrşirea în eternitate. Naivitate? Se prea poate. Dar dincolo de formularea literară rudimentară nu se află oare arzătoarea dorinţă a omului de a se proiecta în absolut?

Cît de profund modificat apare sentimentul duratei la Villon! A trăi, pentru el, va însemna a se distruge. Îi vede pe ceilalţi, dar se vede şi pe el. Viaţa urîţeşte, viaţa distruge; trupul şi sufletul sînt prinse într-un necruţător vîrtej. Totuşi, prin gîndirea sa, el rămîne om al evului mediu. La baza poeziei sale stă aceeaşi fundamentare teologică şi filosofică. Omul, prin partea esenţială a fiinţei lui, prin suflet, va reveni eternităţii. Dar cît zbucium se strecoară tocmai în această viziune la Villon! În sec. al XV-lea monismul a fost dat uitării, iar perspectiva eternităţii paradisiace a fost fărîmată de o concepţie dualistă. Conştiinţa lui Villon va fi sfîşiată de groaznica nesiguranţă între cele două veşnicii; una puţin probabilă: paradisul[1], „ou sont harpes et lus", cealaltă înfricoşătoare: infernul[2] „ung enfer ou dampnez sont boullus".

De aceea spre deosebire de omul începuturilor evului mediu, conştiinţa tulburată de teamă a lui Villon încearcă să se elibereze de coşmarul nemuririi. Şi aceasta, nu prin refuzul conştient al gîndirii de a accepta dogmatica creştină (nici o clipă Villon n-a pus la îndoială învăţătura bisericii) ci aruncîndu-se în lumea contingenţelor care îi oferă o diversiune şi un simulacru de veselie.

Simţurile de o mare acuitate ale acestui cleric (cărturar) umblat prin şcolile bisericeşti sînt ispitite de chemările universului sensibil. Prin această atitudine Villon se plasează în temporalitate şi contingenţă, cu setea lui imensă de a fi, şi nu în eternitatea transcendentă. Numai în timp, în timpul uman, lăcomia lui de viaţă poate adulmeca toate formele plăcerii: satisfacţiile trupului şi ale inimii:

„Mieulx vault vivre soubz gros bureau
Povre, qu'avoir esté seigneur
Et pourrir soubz riche tombeau!"[3].

Etre, vivre, mener son état sînt cuvinte esenţiale prin care poetul atinge efecte de o vigoare primară.

Dar înţeleasă astfel existenţa, *a fi* pentru Villon nu înseamnează numai a dura în timp, ci înseamnează şi *a avea*. A avea tot ce poate oferi lumea exterioară şi *a se avea* pe sine ca fiinţă capabilă să-şi însuşească prin simţuri toate plăcerile condiţionate de diversitatea înconjurătoare. Dacă *a fi* defineşte mai mult existenţa în timp, *a avea* o defineşte în spaţiu; iar deposedarea după cum vom vedea, va fi şi ea dublă.

Printre plăcerile vieţii un loc de frunte îl ocupă femeia. Villon invocă feminitatea, nu o dată, în ceea ce are mai suav, sau mai carnal, exprimîndu-şi sensualitatea fără reticenţe:



„Corps femenin, qui tant es tendre,
Poly, souef, si precieux“[4]

sau în „Les regrets de la belle heaulmiere“:

„Et ces belles levres vermeilles?“
„Ces gentes espaulles menues,
Ces bras longs et ces mains traictisses,
Petiz tetins, hanches charnues“[5].

A fi cu orice preţ, este dorinţa lui Villon, chiar în pofida onoarei şi a integrităţii morale:

Vente, gresle, gelle, j'ay mon pain cuit“[6].

sau în aceeaşi baladă îşi afişează înjositoarea poziţie de întreţinut:

„Au vin m'en fuis, sans demener grant bruit;
Je leur tens eaue, frommage, pain et fruit.
S'ilz paient bien, je leur dis: „Bene stat;
Retournez cy, quant vous serez en ruit,
En ce bordeau ou tenons nostre estat!“[7].

Nepăsarea şi cinismul care adesea însoţesc această dorinţă de a fi, ne fac să ghicim şi teama existenţială care stă la baza lor.

Avuţia care procură multiple plăceri nu a fost o neglijabilă ispită pentru Villon. Se ştie doar că a furat şi aceasta desigur nu pentru a avea o coajă de pîine.

„Il n'est tresor que de vivre a son aise“[8].

Acest senzual vînează trăiri rafinate avînd o orchestraţie bogată în redarea senzaţiilor şi a impresiilor. Îl încîntă rotunjimea formelor (poly, tendre, rondelet) şi plasticitatea lor, căldura şi moliciunea unui gingaş culcuş: „couche molle“ sau „mol duvet“; traiul molcom: „douce

---

[1] François Villon, *Oeuvres*, La Cité des Livres, Paris, 1930, p. 101 (Ballade pour prier Nostre Dame).
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem*, p. 75 .
[4] *Ibidem*, p. 76.
[5] *Ibidem*, p. 84 (Les regrets de la Belle Heaulmière).
[6] *Ibidem*, p. 133 (Ballade de la Grosse Margot).
[7] *Ibidem*, p. 132.
[8] *Ibidem*, p. 126 (Les contrediz de Franc Gontier).

vie", luxul în sine îl încîntă, după cum reiese din evocarea acestui interior ce servește drept cadru unei scene erotice:

„Les ung brasier, en chambre bien natee"[9].

Nici simțul gustativ nu e absent din această orchestrare:

„Boire ypocras, . . . "[10].

Villon pune rafinament chiar în sexualitatea brutal exprimată:

„[. . . . .] a jour et nuytee,
Rire, jouer, mignonner et baisier,
Et nu a nu, pour mieulx des corps s'aisier"[11].

Dorința poetului de a avea toate acestea e exprimată cu mai mare violență prin faptul că nu este el actorul acestei scene, ci doar un simplu și biet spectator care privește „par ung trou de mortaise"[12] ca „să(-și) stîmp(ere) dorul". Dar concluzia îl reprezintă pe Villon: „Il n'est tresor que de vivre a son aise"[13].

Vedem deci că Villon se aruncă în viață, ca într-un refugiu. Dar a trăi însemnează a dura în timp, ca ființă schimbătoare, finită, supusă distrugerii. Atitudinea spirituală a lui Villon față de viață nu este o atitudine de filozof. Înarmat cu înțelepciunea omului de rînd, el ia viața așa cum este, mai degrabă și-o joacă ca pe un joc de noroc, fără să încerce s-o înțeleagă în cauzalitatea și în finalitatea ei.

Meditațiile lui se limitează la constatările obișnuite ale omului mediu, înțelepciunea lui, la precepte curente, cînd de natură cinică sau epicureană, cînd grave, de inspirație creștină, atitudini de împrumut, dar totdeauna izvorîte dintr-un fond de sensibilitate greu încercată de o spaimă fundamentală. Și tocmai în această sensibilitate trebuie căutată valoarea poeziei lui.

În curînd Villon cel șugubăț și cinic din „*Lais*"-*uri,* cel care încearcă să trăiască clipa, prin povețele pe care le dă, va descoperi amarul adevăr în „*Testament*", anume, că „a fi" de fapt însemnează „a nu fi", că suprema lege a lumii sensibile este căderea ei ireversibilă în neființă. De nenumărate ori Villon își repetă această obsedantă gamă descrescendă: „os, cendre, pouldre, rien".

---

[9] *Ibidem*

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem*

[13] *Ibidem.*

Conştiinţa lui adînc angajată în cîmpul existenţial se va dovedi pasivă şi neputincioasă în faţa trecerii.

Întreaga dramă a vieţii lui Villon poate fi explicată prin structura lui temperamentală. Fiinţă prin excelenţă pasivă, angajat pînă la refuz într-un flux vital negativ, el nu schiţează nici cel mai mic gest de protest, ori vreo încercare conştientă de oprire, sau de fixare. Pînă şi opera lui este scrisă parcă sub semnul contingenţei şi nu ca expresie a unei voinţe de a atinge prin ea o stare de permanenţă. Ea pare a fi nu un răspuns al omului faţă de disoluţie, ci un produs, şi ea, al ireversibilei dizolvări.

Pînă şi bucuria nu apare ca o cucerire, ci ca un dat, poetul plasîndu-se mereu în urma ei, docil, alunecînd pe pantă. Această atitudine e ilustrată de versul atît de revelator pentru temperamentul lui:

„Ou sont les gracieux gallans
Que je *suivoye* ou temps jadis"[14].

Verbul *suivre*, ca sens, pasiv prin excelenţă, trădează lipsa de voinţă, incapacitatea de a opune rezistenţă tentaţiei, dar şi acţiunii de distrugere exterioară. Villon este omul care *suferă* tot binele şi răul, bucuria şi amarul care vin din afară, căci pasivitatea lui în rău este tot atît de mare. Opera lui este plină de exemple de acest sens. Pasivitatea este exprimată prin verbul *duire* în versurile:

„Je suis paillart, la paillarde me duit"[15].

sau

„[. . .] Chascun bien s'entresuit. (suivre)

sau „être battu" în „De moi, povre, je vueil parler:

J'en fus batu comme a ru toiles,
Tout nu, ja ne le quier celer"[16].

Pasivitatea, neputinţa de a se apăra reies şi din imaginile pînzei bătute şi a trupului despuiat.

În faţa dezagregării universale surprindem aceeaşi atitudine punctată doar de cîte o întrebare retorică, fără ca spiritul lui să aibă măcar umbra unei tentaţii de a găsi vreo soluţie lăuntrică, alta decît a se pune la unison cu fatala negare ivită din străfundul fiinţelor şi a lucrurilor care îl înconjoară.

---

[14] *Ibidem*.
[15] *Ibidem*, p. 133. (Ballade de la Grosse Margot).

LE SENTIMENT DE LA DURÉE CHEZ VILLON (I)

(Résumé)

L'article sur „*Le Sentiment de la durée chez Villon*" se propose de définir le sentiment existentiel et l'univers poétique de Villon à partir de son intuition du temps. Pour échapper à l'obsession de l'au-delà et pour se sentir vivre, Villon se jette tout d'abord dans la temporalité et la contingence. Mais bientôt il découvre qu'*être* est synoyme de *ne pas être*. Ayant la mentalité du Moyen—Âge, sa pensée ne propose aucune solution pour surmonter l'impasse de la durée et son drame existentiel.

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

CATEGORIA CUVINTELOR INCLUSIVE

G. GRUIȚĂ

Considerăm *inclusiv* orice cuvînt care exprimă o pluralitate și care are capacitatea de *a include* în această pluralitate pe unul dintre protagoniștii comunicării (sau chiar pe amîndoi).

1. *Inclusivele obligatorii* se caracterizează prin prezența trăsăturii [+Emițător] sau [+Receptor] ca o marcă semantică inerentă, adăugată aceleia de [+Pluralitate]. Inclusivele obligatorii ale limbii române sînt: *noi* — trăsătură semantică obligatorie [+Emițător] și *voi* (*dv.*) — trăsătură semantică obligatorie [+Receptor].

2. *Inclusivele facultative* se definesc, în opoziție cu cele obligatorii, prin aceea că includerea polilor comunicării în pluralitatea exprimată de ele apare ca o posibilitate, dar nu ca o necesitate. De exemplu, în *Unii citesc ziarele*, pronumele *unii* este non-inclusiv; în schimb, în formulările *Unii citim ziarele* sau *Unii citiți ziarele*, include în pluralitatea sa pe vorbitor, respectiv pe ascultător.

O altă deosebire ar fi aceea că, întrucît inclusivele facultative nu marchează formal cuprinderea emițătorului sau a receptorului, această informație se exprimă numai sintagmatic, prin persoana verbului predicat, adică printr-un acord ad sensum, neredundant:

am citit [+ Emițător] [± Receptor];
Toți — *ați citit* [— Emițător] [+ Receptor];
au citit [— Emițător] [— Receptor].

După cum se poate vedea și în exemplul de mai sus, dubla posibilitate semnatică (includerea sau non-includerea polilor comunicării) lasă inclusivelor facultative, în opoziție cu cele obligatorii, totală libertate de selecție în ceea ce privește persoana predicatului. Cu alte cuvinte, regula de acord cu inclusivele facultative reclamă forma de plural a predicatului, dar nu impune restricții de persoană. Libertatea de selecție a persoanei verbului poate fi însă limitată de modificatorii cuvîntului inclusiv. Acest rol restrictiv îl au atributele pronominale partitive exprimate prin inclusivele obligatorii (*noi*, *voi*, dv.) și se manifestă astfel: *noi* exclude persoana II-a, *voi* (dv.) exclude persoana I:

vom reveni;
Cîțiva dintre noi — **veți reveni;*
vor reveni.

**vom reveni;*
Cîțiva dintre voi — *veți reveni;*
vor reveni;

Reluarea sau anticiparea inclusivelor facultative prin formele atone ale pronumelui personal beneficiază de aceeași libertate de selecție a persoanei:

ne-a lăudat;
Pe unii — *v-a lăudat;*
i-a lăudat.

ne-a plăcut filmul;
Unora — *v-a plăcut filmul;*
le-a plăcut filmul.

La fel ca la verb, atributele pronominale partitive exprimate prin *noi, voi (dv.)* limitează capacitatea selectivă a inclusivelor facultative: **Pe unii dintre noi v-a văzut; *Unora dintre voi ne-a plăcut filmul.*

O mențiune specială se cuvine a fi făcută în legătură cu pronumele nehotărîte *fiecare, oricare, nici unul, nici una.* Deși sînt la singular, prin conținutul lor generalizant ele proiectează calitatea unui exemplar asupra întregii clase[1]. În acest fel devin echivalente semantice ale unor cuvinte la plural *(toți, toate)*, fapt care le permite să apară ca inclusive facultative:

Nici unul ⟨ *nu ne-am mai întors;* / *nu v-ați mai întors.*

Spre deosebire de celelalte inclusive însă, aceste pronume fac altfel selecția persoanei verbale: persoana I sau a II-a plural (cînd sînt inclusive) și persoana a II-a singular (cînd sînt non-inclusive):

Fiecare ⟨ *am trecut prin aceste încercări;* / *ați trecut prin aceste încercări;* / *a trecut prin aceste încercări*[2].

Inclusivele facultative reprezintă în limba română o clasă destul de numeroasă, cu membri care aparțin la cele mai diverse categorii de pronume, numerale, substantive, după cum se poate vedea din citatele de mai jos.

a) Pronume

— Nehotărîte (*unii, alții, mulți, puțini, fiecare, oricare, nici unul, cîțiva* etc.):

Ori **toți să muriți,** *ori* **toți să scăpăm** (Caragiale, *Teatru*, București, 1971, p. 56).

Și **unii** *și* **alții luptăm** *pentru aducerea unor vremi mai bune* (Contemporanul, 1.V. 1970, p. 7, col. 3).

Inseamnă că **fiecare ne-am făcut** *datoria și* **putem** *merge mai departe* (Contemporanul, 25. VIII. 1972, p. 4, col. 7).

— Interogativ-relative (*care, cîți, cîte*):

Mă întreb **cîți am** *mai* **avea** *astăzi acest curaj* (Luceafărul, 22. VII. 1972, p. 8, col. 5).

Care ați trecut *de* 50 *de ani* **veți fi mobilizați** *pe loc* (România literară, 13. I. 1972, p. 20, col. 3).

— Demonstrative (*aceștia, aceia, ceilalți* etc.):

Aceia *care am trăit această istorie a informaticii în țara noastră* **avem** *dreptul* **să ne bucurăm** (Contemporanul, 6. II. 1971, p. 1, col. 3).

---

[1] Cf. Maria Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, București, 1968, p. 102.

[2] Nu negăm capacitatea lui *fiecare, oricare* etc. de a fi coocurente cu predicate la persoana a III-a plural (Cf., de pildă, exemplele din *GLR*, ed. a II-a, vol. II, p. 111). Aceste formulări sînt însă respinse de limba literară.

Ceilalţi veniţi *mîine şi-o să mai vedem* (România literară, 30. IV. 1970, p. 13, col. 2).

b) Numerale cu valoare substantivală (de la *doi* în sus)

— Cardinale propriu-zise:

De multe ori **cei doi ne alegeam** *mai la o parte* (Blaga, *Hronicul şi cîntecul vîrstelor*, Bucureşti, 1965, p. 38).

Patru o să rămîneţi *aici, iar* **trei** *le* **încercăm** *mirosul pe partea aialaltă* (Steaua, 1966, nr. 9, p. 52).

— Ordinale (*primii, ultimii*):

Primii o să *cam* **dîrdîim** *de frig* (Făclia, 20. V. 1972, p. 2, col. 5).

— Colective (*amîndoi, ambii, tustrei, tuspatru* etc.):

Amîndoi avem *un nume* (Alecsandri, *Poezii*, vol. I, Bucureşti, 1957, p. 267).

Stam *tuspatru în cerc în faţa casei Bănăţeanului şi* **ascultam** (Blaga, *Hronicul* ..., p. 34).

— Fracţionare (*sfert, jumătate, treime* etc.):

Jumătate am fost salvaţi, *dar în ce stare?* (Tribuna, 13. I. 1972, p. 6, col. 2).

c) Substantive colective şi partitive (*mulţime, serie, grup, rest, parte, majoritate* etc.):

Iar **restul am fost înaintaţi** *Consiliului de Război* (România literară, 13. I. 1972, p. 20, col. 3).

S-a ales că **majoritatea ne-am întîlnit** *la Sibiu* (Blaga, *Hronicul* ..., p. 157).

d) Substantive la plural, care denumesc persoane sau lucruri personificate (*studenţi, elevi, copii, soldaţi, romani* etc.):

Rumânii *din Ţara Rumânească, avînd pînă acum a face cu grecii,* **ne-am învăţat să sîsîim** *şi* **să pipiriim** (I. H. Rădulescu, *Pagini alese*, Bucureşti, 1965, p. 185).

Locuiam la aceeaşi gazdă, iar micii **chiriaşi eram** *cam aceiaşi* (Blaga, *Hronicul* ..., p. 64).

Cuvintele din ultima categorie, deşi pot să apară ca inclusive, după cum ilustrează exemplele citate, sînt atestate însă mai rar în această ipostază. De obicei ele sînt însoţite, în asemenea cazuri, de alte cuvinte inclusive (numerale şi pronume cu valoare adjectivală):

Toţ oaminii ieram *clăcaş* (*Graiul nostru*, Bucureşti, 1906, p. 230).

Din România **am participat 15 istorici, lingvişti** şi **folclorişti** (Făclia, 28. II. 1971, p. 4, col. 4).

Cîteva suflete *tinere* **ne-am adunat** *avîntul tineresc în jurul acestor file* (România literară, 30. IV. 1970, p. 13, col. 2).

Concluzii. Considerăm conceptul de *cuvînt inclusiv*[3] ca fiind absolut necesar gramaticii, deoarece serveşte unei mai exacte descrieri a limbii.

---

[3] Denumirea propusă de noi o dăm ca provizorie, deoarece „inclusiv" nu înseamnă „care include", sens cu care este utilizat aici.

Legitimînd clasa inclusivelor, formulări ca *Unii plecăm, unii plecați,* nu vor mai fi taxate, de pildă, drept abateri de la regula generală de acord , ci ca manifestări normale ale altei reguli, care privește o clasă lexicală cu un statut combinatoriu particular.

THE CATEGORY OF INCLUSIVE WORDS

(Summary)

The author tries to identify the class of inclusive words and to establish their syntactico-semantic status. He considers as an inclusive word any word expressing a plurality and being able to include into this plurality one of the protagonists of the communication (or even both of them).

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

REDUNDANȚA CONECTIVELOR

VIOREL HODIŞ

I. Prin *redundantia* latinii înțelegeau fenomenul de „revărsare, abundență; stil încărcat [. . .]"[1].

Preluat de lingviștii, logicienii moderni, precum și de către ciberneticieni, termenul redundanță este utilizat, alături de (și în corelație cu) cel de entropie, în tehnica procesului de comunicare a mesajelor la distanță. „Excesul relativ al numărului de semne utilizate într-un mesaj în raport cu numărul strict care ar fi fost necesar pentru a transporta aceeași cantitate de imprevizibilitate (entropie, n.n., V.H.) se numește redundanță"[2].

Redundanța și entropia se află într-o relație de inversă proporționalitate. Spre exemplu, entropia ultimului morfem din secvența *fată leneș*-**ă** este minimă, în timp ce redundanța sa este maximă, în sensul că apariția acestuia este total previzibilă, astfel că „ne-am putea lipsi de acest morfem fără nici o pagubă (am putea zice foarte bine numai *fată leneș*)"[3].

Redundantă este, deci, partea superfluă, pleonastică, omisibilă a mesajului, care nu sporește informația, ci o repetă. Aceasta nu înseamnează, însă, că toate segmentele redundante dintr-o limbă trebuie neapărat omise. Acestea „nu sînt inutile în măsura în care întăresc siguranța comunicării"[4].

„Il n'y a pas de syntaxe sans redondance [qui] conserve l'information [et] fonctionne comme facteur de cohésion syntagmatique"[5]. Înțelegerea optimă a unui mesaj este asigurată de prezența acelui echilibru absolut necesar între ceea ce mesajul aduce nou, imprevizibil, neredundant, pe de o parte, și ceea ce este previzibil, redundant, avînd o entropie nulă, pe de altă parte. „Dacă mesajul ar conține exclusiv imprevizibilitate [. . .] el ar fi ininteligibil"[6].

II. Problema redundanței a fost avută în vedere — în cercetarea lingvistică românească — mai mult la nivelele fonologic și morfologic, mai puțin la nivel sintactic. Iată de ce ne vom ocupa, în cele ce urmează, cu redundanța unor mijloace de exprimare a raporturilor sintactice, prepoziții și conjuncții, numite de unii specialiști conective.

---

[1] Vezi *Dicționar latin—român*, București, 1962, s.v. *redundantia*.

[2] Vezi A. A. Moles, A. Noiray, *La pensée technique*, în *La philosophie. Les idées, les oeuvres, les hommes*, ed. a II-a, [s.l., s.a.], p. 515. Ap. „Contemporanul" nr. 17 (1590), 1977, p. 2/2.

[3] Vezi S. Marcus ș.a., *Introducere în lingvistica matematică*, București, 1966, p. 261.

[4] *Ibidem*, nota 2.

[5] Vezi *Dictionnaire de linguistique*, Larousse, Paris, 1973, p. 412.

[6] Vezi „Contemporanul", *loc. cit.*

Considerăm necesare cîteva precizări preliminare:

1°. Fiind cuvinte cu regim, prepoziţiile şi conjuncţiile subordonatoare impun relaţii sintactice echivalente, primele subordonînd părţi de propoziţie (conective intrapropoziţionale), ultimele propoziţii (conective interpropoziţionale)[7]. Astfel, în *teama* **de** *moarte* şi *teama* **că** *moare* avem subordonări echivalente sintactic.

2°. Neavînd regim, conjuncţiile coordonatoare servesc atît intrapropoziţional, coordonînd părţi de propoziţie, cît şi interpropoziţional, coordonînd propoziţii sau părţi de propoziţie cu propoziţii[8].

3°. Alături de prepoziţii şi conjuncţii avem în vedere şi locuţiunile acestora, precum şi pronumele, adjectivele şi adverbele relative.

III. Cită vreme avem un singur conectiv subordonator, realizînd o s i n g u r ă relaţie de subordonare, redundanţa respectivului conectiv este minimă, apariţia acestuia fiind teoretic imprevizibilă. Spre exemplu, substantivului *mersul* îi pot succeda o mulţime de conective subordonînd atributul sau atributiva: *mersul* **cu** (trenul), **la** (plimbare), **împotriva** (voinţei) etc.; *mersul* **ca să** (cumpere), **cum** (se cade), **unde** (trebuie) etc. Verbului *vorbeşte*, de asemenea, îi pot urma mai multe conective introducînd complementul sau completiva: *vorbeşte* **contra** (adevărului), **cu** (patimă), **din** (amintiri) etc.; *vorbeşte* **că** (vine), **cum** (ţi-e portul), **dacă** (vrei) etc.

Se impune, la fel, afirmaţia că, avînd un singur conectiv coordonator, marcînd o s i n g u r ă relaţie de coordonare, redundanţa acestuia va fi minimă. *soţul* **şi** *familia, soţul* **sau** *familia* etc.; *citeşte* **şi** *scrie, citeşte* **sau** *scrie* etc.

Redundanţa conectivelor creşte atunci cînd raportul sintactic s e m u l t i p l i c ă, fie că este vorba despre cel de subordonare: *mersul* **cu** *trenul,* **cu** *avionul,* **cu** *vaporul; vorbeşte* **dacă** *vrei,* **dacă** *ştii,* **dacă** *poţi* etc., fie că este vorba despre raportul de coordonare: (un triunghi este) *dreptunghic* **sau** *ascuţit* **sau** *isoscel; Ion a venit* **şi** *a dormit* **şi** *a plecat* etc.

Vom putea afirma că dublarea (triplarea etc.) conectivelor, mai precis acelea dintre ele care constituie r e p e t ă r i ale raportului respectiv, prezintă redundanţa maximă. Neaducînd nimic nou, entropia acestora este nulă, motiv pentru care adeseori sînt omise atît în vorbire cît şi în scris. „Este foarte vie tendinţa de a nu repeta o prepoziţie atunci cînd introduce două complemente coordonate între ele“, afirmă acad. Al. Graur[9], constatare întrutotul valabilă şi pentru conectivele subordonatoare interpropoziţionale, astfel încît subordonări ca cele de mai jos vom găsi foarte frecvent în limba română actuală:

mersul **cu** *trenul, avionul şi vaporul,*
vorbeşte **dacă** *vrei, ştii sau poţi.*

---

[7] Vezi D. D. D r a ş o v e a n u, *Legături sintactice de la stînga la dreapta,* în „Cercetări de lingvistică“, an. XIV, nr. 2, Cluj, 1969, p. 241.

[8] I d e m, *Observaţii asupra cuvintelor relaţionale,* în „Cercetări de lingvistică“, an. XIII, nr. 1, Cluj 1968, p. 24—26.

[9] Al. G r a u r, *Gramatica azi,* Bucureşti, 1973, p. 219.

O particularitate prezintă repetarea coordonării, în sensul că, aici de regulă nu ultimul, ci primul conectiv — considerat total redundant — este omis:

(un triunghi este) *drept, ascuțit* **sau** *isoscel,*
Ion a venit, a dormit **și** *a plecat.*

Indiferent de lungimea lanțului coordonat (raporturile sintactice pot fi multiplicate, teoretic, oricît) întotdeauna vom considera neredundant primul conectiv subordonator și ultimul coordonator, motiv pentru care acestea vor fi menținute, în timp ce toate celelalte — avînd entropia nulă și redundanța maximă — pot fi omise. Pot fi omise tocmai datorită faptului că prin aceasta nu este afectată cu nimic structura de rezistență sintactică a mesajului, conectivele omise fiind considerate „prezente" în absență, prin subînțelegere.

Observăm, deci, că în timp ce conectivele subordonatoare se subînțeleg din stînga în dreapta, cele coordonatoare urmează sensul invers, ceea ce constituie încă o deosebire între aceste două categorii de conective, respectiv între cele două feluri de relații sintactice:

zice **că** *Ion a venit* (**și**), (**că**) *a dormit* **și** (**că**) *a plecat*

Mai facem mențiunea că unele conective subordonatoare, în speță locuțiunile, grație faptului că se compun din mai multe cuvinte, prezintă o ipostază intermediară a subînțelegerii, în sensul că uneori sînt repetate parțial, fragmentar, ca dovadă că, în conștiința vorbitorilor, redundanța acestora are o valoare intermediară:

„[. . .] sînt considerate de individ ca fiind datorii **față de** alți *oameni,* **față de** *familie,* **de** *patrie,* **de** *stat,* **de** *societate*" („Scînteia).

„**Cu toate că** *realizarea unității statale în 1918 a creat condiții* [. . .] **că** *în deceniile* care au urmat *economia și viața* [. . .] *au cunoscut o anumită dezvoltare,* totuși [. . .] marile probleme [. . .] nu au putut fi rezolvate" („Scînteia").

Merită menționată, în această ordine de idei, o particularitate a lanțului de elemente subordonate organizate, prin coordonare, în grupuri simetrice, unde atît conectivul subordonator cît și cel coordonator sînt prezente cîte o singură dată pentru fiecare grup:

„[. . .] caută să sesizeze, în structurile limbii române, legătura **dintre** *limbă* **și** *gîndire,* **dintre** *gramatică* **și** *logică,* **dintre** *morfologie* **și** *sintaxă* [. . .]" (D. Macrea, *Limbă și lingvistică română,* București, **1973,** p. 278).

IV. Constatările de mai sus nu trebuie considerate atît norme riguroase cît formule uzuale ale sintaxei române așa-numite standard. Cum, însă, în genere este acceptată ideea că abaterile de la uzanțe sporesc expresivitatea[10], este firesc să întîlnim și în acest domeniu „inovații", atît

[10] Vezi I. Iordan, *Stilistica limbii române,* București, 1975, p. 19 ș.u.

în limbajul beletristic, cît şi în cel diurn, familiar. Astfel, nu ne va contraria o coordonare cu conectivele respective subînţelese din stînga spre dreapta *(îmi petrec concediul acasă* **sau** *la munte, la mare)*, după cum nu ne va surprinde omiterea oricărui conectiv, atît coordonator cît şi subordonator, în trecerea de la hipotaxă la parataxă, acolo unde — graţie contextului — redundanţa acestora este evidentă *(dai, n-ai; ai carte, ai parte; munceşti, cîştigi, trăieşti* etc.).

În scopul elaborării unei gramatici a limbii române mai bune, mai riguroase, cu un mai accentuat caracter ştiinţific, credem că trebuie să cunoaştem mai adînc, în primul rînd, mijloacele de realizare a mecanismului său sintactic. Conectivele constituie o parte importantă a acestor mijloace.

Se mai poate reţine, de asemenea, concluzia că „odată cunoscute entropia şi redundanţa limbii române, vom putea realiza progrese esenţiale în elaborarea unei gramatici riguroase, ştiinţifice [. . .][11].

LA REDONDANCE DES CONNECTEURS

(Résumé)

Appliquée jusqu'ici plutôt aux valeurs sémantiques, nous trouvons intéressante l'idée du transfert de la notion de *redondance* au mécanisme de la construction du message linguistique.

Ainsi, basé sur une analyse de différentes hypostases constructionnelles, l'auteur arrive-t-il à la conclusion que, dans la multiplication par la coordination des éléments syntaxiques, les connecteurs connaissent le phénomène de la redondance totale, ce qui se concrétise — au niveau du texte — par leur non-répétition. La non-répétition est suppléée par le sous-entendu, de sorte que le péril du décodage erroné par l'interlocuteur (ou lecteur) est, réellement, inexistant.

Le sous-entendu des connecteurs omis se fait soit de gauche à droite (les connecteurs de la subordination — prépositions et conjonctions), soit de droite à gauche (les conjonctions de la coordination).

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

CÎTEVA TIPURI DE CALC

L. BALÁZS

0. Perfecţionarea metodelor de cercetare şi descoperirea unor date noi impun revizuirea periodică şi nuanţarea unor concepte care, la un moment dat, păreau definitiv elaborate. Ne propunem să abordăm în cele ce urmează unele aspecte ale problemei calculului lingvistic.

1.1. Fenomen sesizat încă de H. Paul[1] sub denumirea de „imitare a formei interne", calcul a fost studiat de numeroşi lingvişti străini şi români[2], cu contribuţii remarcabile, dar o caracterizare suficient de exactă şi o clasificare a calcurilor după criterii unitare nu s-au făcut decît prin cartea lui Th. Hristea[3]. Lucrarea lui Th. Hristea inventariază toate tipurile de calc cunoscute (sau identificate) pînă atunci şi dă totodată şi o clasificare corespunzătoare: calcuri lexicale şi calcuri gramaticale; cele lexicale se împart în „semantice" şi „de structură", iar cele gramaticale în morfologice şi sintactice. Se mai vorbeşte despre calcuri frazeologice şi lexico-frazeologice, despre calcuri totale şi parţiale şi se face o distincţie clară şi binevenită între calcuri şi traduceri.

1.2. Cum reiese şi din bogata listă a calcurilor, calcul este considerat o imitaţie: imitarea unei structuri. De aceea ne vine greu să acceptăm termenii propuşi: calc semantic şi calc de structură. Şi calcurile semantice sînt „de structură", întrucît, cum arată I. Ştefan[4] în definiţia (calificată drept „bună" de Th. Hristea[5]) dată acestui fenomen, calcul semantic „constă în preluarea de către un cuvînt a sensului sau a sensurilor unui cuvînt străin pe care acesta le are în plus faţă de sensul comun al celor două cuvinte".

1.2.1. Ţinînd seama de caracterul structurat al conţinutului unui cuvînt polisemantic, schema efectuării unui calc semantic se înfăţişează astfel[6] : $A\{1, 2\} \rightarrow B\{1, \emptyset\} = B\{1, 2\}$. De exemplu : A = sl. *světŭ*, 1 = = lumen, 2 = mundus, B = rom. *lume*.

1.2.2. Ne întrebăm, însă, dacă nu este cu putinţă şi schema $A\{1\} \rightarrow$ $\rightarrow B\{1, 2\} = B\{1\}$, care arată că se elimină un sens al cuvîntului poli-

---

[1] Cf. Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, ed. a II-a, Halle, 1886, p. 339.

[2] Din bogata bibliografie, vezi Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris, 1930, p. 31 şi urm.; Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, ed. a II-a, Bucureşti, 1976, p. 165, 171, 204, 264, 273—274, 279, 282, 284, 287, 288, 293, 311—312, 313, 316, 382—384; E. Seidel, *Elemente sintactice slave în limba română*, [Bucureşti], 1958, vezi Anexa nr. 2; I. Rizescu, *Contribuţii la studiul calcului lingvistic*, Bucureşti, 1958; Uriel Weinreich, *Languages in Contact*, ed. a V-a, Haga, 1967, p. 30—31, 37—42.

[3] Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, 1968, p. 145—202.

[4] I. Ştefan, *Calcul lingvistic*, în LR, XII, 1963, nr. 4, p. 342.

[5] Cf. Th. Hristea, *op. cit.*, p. 153, nota 1.

[6] Prin A, a notăm limba sau elementul lingvistic de la care porneşte influenţa, deci limba *model*, iar prin B, b notăm limba *replică* sau un element al ei; pentru termeni, cf. U. Weinreich, *op. cit.*, p. 31.

semantic după modelul unui cuvînt monosemantic. Deoarece această variantă a calcului semantic n-a fost descrisă pînă acum[7], am vrea s-o exemplificăm cu un material furnizat de bilingvismul român-maghiar. La Suatu (jud. Cluj), cuvîntul *fată mare* nu mai are şi sensul de ,,fată fecioară'', pentru că, în graiul maghiar din comună, cuvîntul corespunzător *nagyleány* are numai sensul de ,,fată de măritat''. În cursul însuşirii limbii române de către maghiari, rom. *masă* are la început doar sensul de ,,mobilă'', nu şi ,,mîncare'', ,,ora mesei'', căci maghiarul *asztal* este monosemantic.

1.2.3. Un calc semantic poate consta şi într-o nouă repartizare a sensurilor a două cuvinte polisemantice. Este posibilă, prin urmare, şi schema: $a\ \{1,\ 2,\ 3,\ 4,\ 5,\ 6\} \rightleftarrows b\{1, 2, 3, 4, 7, 8\} = b\{1,\ 2,\ 3,\ 4,\ 5,\ 6,\ \not 7,\ \not 8\}$ sau $a\ \{1,\ 2,\ 3,\ 4,\ \not 5,\ \not 6,\ 7,\ 8\}$. De exemplu: a = rom. *ochi*, b = magh. *szem*. 1 = organ al vederii, 2 = verigă într-un lanţ, 3 = împletitură, 4 = geam, (sensuri comune), 5 = vîrtej de apă, 6 = mîncare de ouă (numai în limba română), 7 = bob/de grîu/, 8 = fir/de nisip, de praf/ (numai în limba maghiară). Călăuzindu-se după structura semantică a cuvîntului din limba model, un maghiar introduce în *ochi* sensurile 7,8 şi elimină sensurile 5 şi 6; un român introduce în *szem* sensurile 5 şi 6 şi elimină sensurile 7 şi 8. Rezultatul este, în ambele cazuri, identitatea structurii semantice a cuvintelor *a* şi *b*.

2. Coborînd la nivelul structurii semice şi acceptînd că sensul este un fascicol de mărci semantice distinctive numite seme[8], constatăm că şi aici sînt posibile următoarele situaţii: (1) $a\{s_1\ s_2\ s_3\} = b\{s_1\ s_2\ s_3\}$ (2) $a\{s_1\ s_2\ s_3\ s_4\}$ iar $b\{s_1\ s_2\ s_3\}$; (3) $a\{s_1\ s_2\ s_3\}$ şi $b\{s_1\ s_2\ s_4\}$. Exemple: (1) a = *pădure*, b = *erdő*; (2) a = *supă*, b = *leves* sau a = *hegyes*, b = *ascuţit*; (3) a = *fluviu*, b = *folyam*. În situaţia (1) nu se produce nici un fel de interferenţă. În situaţia (2), cînd în structura semică se introduce un nou sem, se produce o restrîngere a sensului (prin primirea semului ,,neacrit'', magh. *leves* îşi restrînge sensul); cînd se elimină un sem din structura semică, sensul se lărgeşte (pierzîndu-şi semul ,,neacrit'', rom. *supă* îşi lărgeşte sensul). În situaţia (3) se produce o deplasare a sensului, eliminîndu-se un sem şi adăugîndu-se un altul (se pierde, de ex., semul$_3$,,se varsă în mare'' şi se adaugă semul$_4$,,cu debit mare'', sau invers, se elimină s_4 şi se adaugă s_3).

3. Analiza calcurilor semantice demonstrează că termenul *calc de structură* este valabil şi pentru calcurile semantice. De aceea propunem o altă terminologie, care are în vedere cele două planuri solidare ale limbii (planul semantic şi cel al expresiei): calc *semantic* şi calc *de expresie* sau, mai simplu, calc *intern* şi calc *extern*.

4. La tipurile şi subtipurile de calc semnalate pînă acum se mai adaugă un tip: calchierea unor paradigme întregi, lexicale sau gramaticale.

4.1. Cîmpul caracterizat prin conceptele ,,a (se) naşte", ,,a trăi", ,,a muri" are, în limba română, patru termeni principali, nefăcîndu-se o dis-

---

[7] Numai L. Deroy, în *L'emprunt linguistique*, Paris, 1956, p. 265, vorbeşte despre ,,simplificarea polisemiei".

[8] Cf. *Tratat de lingvistică generală*, Bucureşti, 1971, p. 198.

tincţie atît de tranşantă, obligatorie, între termenii cu care se denumeşte moartea unui om sau a unui animal. Pentru acelaşi cîmp, maghiara are cinci termeni, deosebind pe *meghal* „moare un om" de *megdöglik* „piere, se prăpădeşte un animal". După modelul structurării oferite de limba maghiară, vorbitorii bilingvi din nord-vestul ţării (de ex. din Pişcolt)[9] au introdus în graiul lor termenul *a se diuglui* <magh. *dögleni*. Schematic: $A\{1-2, 3, 4-5\} \rightarrow B\{1-2, 3, 4\} = B\{1-2, 3, 4-5\}$. Completarea cîmpului s-a făcut aici printr-un împrumut, dar se poate realiza şi printr-un lexem de formaţie internă. Identitatea celor două cîmpuri se poate obţine, evident, şi prin eliminarea termenului în plus, cînd cîmpul mai puţin „dens" constituie modelul.

4.2. Este posibil ca un cîmp să se extindă, ocupînd întreaga zonă a cîmpului corespunzător din limba model. Astfel, în unele graiuri (de ex. la Suatu), cîmpurile *„arbore"* (cu subdiviziunile „copac" şi „pom") şi *„lemn"* s-au unit după modelul limbii maghiare în care cîmpul *„fa"* se structurează în „copac", „pom" şi „lemn". Acesta este motivul pentru care se aud expresii ca *lemn de pere, lemn de măr* sau propoziţii ca *În mijlocul cîmpului a stat un lemn mare.*

4.3. Calcurile la nivelul cîmpurilor se pot manifesta în chip foarte variat şi în structura gramaticală. În română, cîmpul „timp gramatical" se divide, la indicativ, în 7 sectoare, dintre care 4 se folosesc în mod curent: imperfectul, perfectul compus, prezentul şi viitorul I. În limba maghiară actuală se foloseşte o singură formă de trecut. Identificînd una din formele de trecut (de obicei perfectul compus) cu unica formă din limba maternă, vorbitorul maghiar acordă perfectului compus valoarea integrală a formei de trecut din limba proprie şi, în consecinţă, elimină din uz celelalte forme de trecut. Cele două cîmpuri devin identice.

5. La originea sa, fiecare calc presupune o cunoaştere profundă, analitică, a limbii care stă la baza imitaţiei. Calcul e posibil numai atunci, cînd modelul este analizabil şi cînd limba replică posedă mijloace de a reda structura modelului. Studiul extins şi asupra structurii semice demonstrează că pot exista calcuri semantice şi acolo unde efectuarea unui calc de expresie nu mai e cu putinţă.

QUELQUES TYPES DE CALQUES

(R é s u m é)

L'article présente quelques types de calque sémantique, en démontrant que la littérature de spécialité est loin d'être épuisée dans ce domaine-là. On présente le type „classique" de calque sémantique (l'acquisition d'un nouveau sens) ainsi que les phénomènes d'élimination d'un sens et de réarrangement de la structure sémantique du mot polysémique. On s'occupe ensuite de l'effet de l'addition, de l'élimination et de la substitution d'un sème dans la structure sémique du sens. Pour finir, on signale le calque sur un champ lexical entier et ses résultats. L'auteur tire la conclusion qu'on ne peut pas mettre en opposition le calque de structure et le calque sémantique, par le fait que celui-ci est conditionné aussi par la présence d'une structure. Selon les deux plans de la langue, on propose d'employer les termes CALQUE D'EXPRESSION et CALQUE SÉMANTIQUE ou, plus simplement, C. EXTERNE et C. INTERNE.

---

[9] Informaţie primită de la conf. dr. C. Săteanu.

MODIFICĂRI TIPOLOGICE ALE LIMBII ROMÂNE DATORATE INFORMAŢIEI LINGVISTICE ANTICIPATE

EMESE KIS

Ţinînd seama de faptul că *informaţia lingivistică* constă din acele elemente de conţinut oferite de un semn lingvistic care sînt noi în raport cu datele semnelor comunicate în prealabil[1], este foarte firesc ca tipologia informaţională[2] să ofere o metodă ad-hoc pentru a scoate în relief tocmai ceea ce este specific unei limbi şi numai ei. Limba română, izolată de romanitatea apuseană, formată mai devreme decît celelalte limbi romanice[3], are trăsături care o deosebesc atît de latină cît şi de celelalte limbi romanice, precum şi de limbile învecinate geografic. Asemenea trăsături, care individualizează limba română[4], la o analiză atentă, se dovedesc a fi de fapt rezultatul unor modificări în statutul informaţional al limbii.

1. Considerăm că fiecare nivel lingvistic (fonologic, morfologic, sintactic) într-un moment oarecare de evoluţie este dotat cu o relaţie de succesiune, neintervertibilă a semnelor unitate, caracteristice nivelului, numită de noi relaţie de ordonare totală (nereflexivă, nesimetrică, tranzitivă). Dacă relaţia de ordonare totală a unui moment dat transformă relaţia de ordonare totală a unui moment anterior într-o relaţie de ordonare parţială (reflexivă, antisimetrică, tranzitivă). atunci vorbim de *dislocarea informaţiei lingvistice*. Dacă în cursul dislocării componenta informaţională a unui semn aflat la dreapta celuilalt se suprapune peste componentele semnului aflat mai la stînga, atunci vorbim de *anticiparea informaţiei lingvistice*. În continuare, ne interesează numai acele trăsături ale nivelului fonologic, morfologic, sintactic care sînt rezultatul procesului de anticipare a informaţiei lingvistice în limba română.

---

[1] E. K i s, *Anticiparea informaţiei morfologice în evoluţia limbii române*, în StUBB, Philologia, 1, 1966, p. 107—113, i d., *Procès d'anticipation de l'information linguistique à différentes niveaux*, în CLTA, V, 1967, p. 89—96; A. G o ţ i a, *Caracterul conservator al anticipării informaţiei lingvistice*, în StUBB,, Philologia, 1, 1978, p. 38—41.

[2] J. W. O l l e r, j r., *Coding Information in Natural Languages*, New-York, 1972 passim; E. K i s, *On an Informational Typology*, în „Acta Universitatis Carolinae", Philologia 3, Linguistica Generalia, I, 1974, p. 10—15; i d., *The Variability of Typological Features in the Evolution of the Romanian Language*, în ACIL, III, 1970, p. 513—519; V. S k a l i č k a, *Sprachtypolgie und Sprachentwicklung*, în „To Honor Roman Jakobson, Essays on the Occasion of His Seventieth Birthday", Haga-Paris, 1976, p. 1827—1831.

[3] D. M a c r e a, *Probleme de lingvistică română*, Bucureşti, 1961, p. 19.

[4] S. P u ş c a r i u, *Locul limbii române între limbile romanice*, Bucureşti, 1920; D. M a c r e a, *op. cit.*, p. 48—51; P. B e c, *Manuel pratique de philologie romane*, II, Français, roumain, sarde, rhétofrioulan, franco-provençal, dalmate. Phonologie. Index. Avec la collaboration pour le roumain de O c t a v e N a n d r i ş, pour le dalmate de Ž a r k o M o l j a č i ć, Paris, 1971, p. 152, 164, 189—197.

1.1. Pentru nivelul fonologic pornim de la trăsăturile românei primitive comune[5]. Constatăm că prin anticiparea timbrului unui iod imediat următor în succesiunea vorbirii s-a modificat intervalul sistemului fonologic al latinei, creîndu-se seria românească a africatelor *ţ, dz, ĉ, ĝ*, a fricativelor *ş, j*. Cuplurile *ea, oa* provenite din metafonia lui *e* şi *o* accentuaţi sînt de asemenea rezultatul unei anticipări. Prin aceste deplasări informaţionale, romanica carpato-dunăreană încetează de a mai fi o limbă în care predomină consoanele neutre.

1.2. Un alt pas anticipativ în modificarea sistemului fonologic este organizarea consoanelor finale în perechi dur/moale, respectiv în corelaţie rotunjit/nerotunjit[6].

1.3. O modificare sistemică de natură informaţională iterativă reprezintă crearea sinarmonismului. Aici facem distincţie între sinarmonismul intrasilabic, adică potrivirea timbrului fonemelor din aceeaşi silabă (ca în *băiat-băieţi, învăţ-înveţi*) şi cel propriu-zis sau intersilabic[7], cu alte cuvinte uniformizarea de timbru a fonemelor care aparţin unor silabe diferite (ca în *sămînţă-seminţe, dăpănînd-depene*).

2. Specificul următor întrece acest nivel, fiind de natură intercompartimentală (morfofonologică). Este vorba de recţiunea intersilabică definită de Em. Vasiliu (contraargumentele ulterioare le considerăm inoperante), şi anume de faptul că anumite desinenţe regizează timbrul vocalei din temă[8]. La o temă de tipul *a, ă*, se pot ataşa doar formanţii de tip *a, ă, î*. Tema de tip *e, i* este reperabilă doar în prezenţa formanţilor **Ø**, *e, i* (ca în *piară*, (a) *pieri, faţă — feţei*). Spre deosebire de cea din limbile aglutinante, această „armonie vocalică" este de natură regresivă şi subordonată funcţional morfologiei[9].

3. La nivelul morfologiei, apar două trepte distincte de complexitate: anticiparea intratematică şi cea extratematică a informaţiei.

3.1. Spre deosebire de faza română primitivă comună, în evoluţie spre etapa actuală, limba a specializat indici intratematici opoziţionali reciproci: opoziţia *e/ea* devine echifuncţională cu *ea/e (cere/ceară*, dar *creează/creeze)*.

3.2. Din două anticipări coocurente, una dă o informaţie mai vagă, cu un grad de entropie mai mare, cealaltă una precisă (*ţ* indică precis persoana la verb, numărul la nume în *îmbăt/îmbeţi, făt/feţi; e*, în schimb, apare la mai multe variante paradigmatice.

3.3. Încărcarea funcţională a temei, reducerea şi amuţirea desinenţelor scade treptat numărul unităţilor morfologice, compensînd reduce-

---

[5] D. Macrea, *loc. cit.*

[6] E. Petrovici, *Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba română*, în SCL, I, 1950, p. 172—232; id., *Corelaţia de timbru a consoanelor rotunjite şi nerotunjite în limba română*, în SCL, III, 1952, p. 127—185.

[7] E. Petrovici, *Fenomene de sinarmonism în fonetica istorică a limbii române*, în CL, II, 1957, p. 97—129.

[8] Em. Vasiliu, *Alternanţele fonologice din punctul de vedere al reacţiunii*, în SCL, VI, 1955, p. 43—49; id., *Din nou asupra alternanţelor fonologice în limba română*, în SCL, VII, 1956, p. 97; E. Kis, *art. cit.*, în StUBB, Philologia, 1, 1966, p. 107—113; id., *art. cit.*, în CLTA, V, 1967, p. 94—96.

[9] P. Bec, *op. cit.*, p. 222; E. Kis, *art. cit.*, în CLTA, V, 1967, p. 94—96.

rea în inventar prin îmbogățirea relațională, cum s-a întîmplat la desinențele de gen.

3.4. Anticiparea extratematică degajează centrele tonice, dezvoltînd structurile analitice indetașabile, respectiv detașabile, cum ar fi formele de perfect, de viitor, modurile dependente de context, diateza pasivă la verb, procliza articolului la nume, gradele de comparație la adjectiv[10]. Prin anticiparea extratematică, latina de tip sintetic a devenit o limbă de tip analitic. Incluziunea formelor atone ale pronumelui personal în structura endocentrică a verbului apropie limba română de limbile polisintetice.

4. La nivelul sintaxei, anticiparea sau reluarea informației de complement direct și indirect în interacțiune cu anticiparea extratematică include formele atone ale pronumelui personal în structura endocentrică a verbului. Dintre limbile romanice care au acest din urmă specific polisintetic, limba română permite inserarea celor mai numeroase complemente coocurente (spre ex. *să mi ți-l aducă*).

5. În concluzie, iată trăsăturile tipologice modificate de procesul de anticipare a informației în limba română;

5.1. Spre deosebire de celelalte limbi europene, limba română este o limbă *relațională* prin excelență, prin faptul că reducerea unităților funcționale în inventar o compensează combinîndu-le între ele.

5.2. Româna se deosebește de limbile indo-europene continentale prin numărul maxim de serii paradigmatice corelative; o considerăm deci *paradigmatic-corelativă*.

5.3. În opoziție cu limbile vecine, prin încărcarea funcțională a temei româna creează un focar informațional dinamic, și anume accentul tonic verbal și nominal. Silaba accentuată biinformativă, alături de informația lexicală inerentă, cumulează și informația gramaticală, degajînd desinențele și devenind astfel o limbă de tip *cumulativ*.

5.4. Intercalînd, în cursul anticipării, un număr maxim de complemente în structura analitică endocentrică a verbului, româna prezintă un grad mai înalt de *proiectivitate* decît oricare dintre limbile romanice.

5.5. Opunîndu-se atît limbilor învecinate cît și celor romanice, prin interacțiunea „armoniei vocalice“ condiționate morfologic și a sinarmonismului intersilabic, româna se caracterizează prin structuri *sintagmatic corelative*.

6. Concluziile de mai sus se cer însumate într-una generală:

Specificul informațional al latinei carpato-dunărene, prezent în toate momentele evoluției ei pînă în stadiul actual de română contemporană, constă în anticiparea *informației lingvistice:* cele mai importante trăsături noi față de latină și deosebitoare față de limbile înrudite sau vecine au fost dobîndite prin faptul că vorbitorul român al tuturor timpurilor are în vedere mai ales dinamica celor ce urmează să fie comunicate și mai puțin inerția datelor deja transmise. În acest sens, româna este o limbă tipic *prospectivă*.

---

[10] *Gramatica limbii române*, vol. I, *Vocabularul, fonetica și morfologia*, București, 1954, p. 271—274, 126, 130.

MODIFICATIONS TYPOLOGIQUES DE LA LANGUE ROUMAINE DUES À L'INFORMATION LINGUISTIQUE ANTICIPÉE

(Résumé)

Entre les deux pôles typologiques, le type ségrégatif latin et le type osmotique roumain, créé par l'anticipation de l'information linguistique, il s'établit une sorte de hiérarchie spécifique: le roumain s'oppose à toutes les langues européennes par ses qualités *relationnelles:* il réduit les unités fonctionelles de l'inventaire en les combinant. Le nombre maxime de *séries paradigmatiques-corrélatives* fait qu'il se distingue de toutes les autres langues indoeuropéennes. C'est l'information lexicale et gramaticale *cumulée* qui le distingue de toutes les langues voisines. L'anticipation linguistique extrathématique fait dégager les centres toniques tout en faisant appel aux structures analytiques indétachables et détachables. Ces dernières lui impriment le degré le plus haut de *projectivité* parmi les langues romanes.

L'anticipation de l'information phonétique fait croître le nombre des phonèmes et dirige leur distribution vers l'harmonie vocalique conditionnée en aboutissant aux *structures syntagmatiques corrélatives*, qui le font s'opposer tant aux langues en contact autant qu'aux langues romanes.

Grâce à l'anticipation de l'information linguistique le roumain este devenu une langue *prospective* typique.

CONSERVĂRI TIPOLOGICE PRIN ANTICIPAREA INFORMAŢIEI LINGVISTICE ÎN ROMÂNĂ

ANTON GOŢIA

0.0.1. Aspectele conservării tipologice cuprinse în studiul nostru implică o selecţie a faptelor bazată pe viziunea: 1. comparativă[1]; 2. istorică[2]; 3. interpretarea lor cu ajutorul teoriei informaţionale[3] şi tipologice[4]. Toate aceste consideraţii lasă deschisă problema esenţială a limitelor tipologice ale deplasării informaţiei lingvistice în general şi ale anticipării acesteia în particular[5].

1.0.0. Definim informaţia lingvistică[6] drept elementele noi în raport cu cunoştinţele prealabile cuprinse în (sau sugerate de) semnificantul unui semn lingvistic sau al unui grup de asemenea semne.

1.1.0. Considerînd semnele lingvistice prezente în două etape succesive ale limbii, avem două secţiuni sincronice, tangente sub aspect diacronic, dotate cu un raport sintagmatic de excludere reciprocă a elementelor. Dacă raportul sintagmatic de excludere reciprocă a elementelor din cea de a doua secţiune îl transformă pe cel din prima în raport de intersectare, atunci vorbim de deplasarea informaţiei lingvistice. Dacă această deplasare face ca informaţia sugerată de un semnificant oarecare să fie ambiguă, imprecisă şi să se lămurească de un semnificant următor, atunci vorbim de anticiparea informaţiei lingvistice. Dacă informaţia cuprinsă într-un semnificant este clară, semnificantul următor reluînd-o, fără să aducă o precizare în plus, atunci vorbim de reluarea informaţiei lingvistice.

2.0.0. Fenomenele tipoconservatoare, fiind toate de natură anticipativă, urmează să fie analizate după nivelurile lingvistice (fonologic, morfologic şi sintactic).

---

[1] Helmuth Frisch, *Morphoneme als Elemente zu einer vergleichenden Typologie des Französischen, Italienischen und Rumänischen*, Bochum, 1972, p. 113—121.

[2] V. Skalička, *Sprachtypology und Sprachentwicklung*, în *To Honor Roman Jakobson, Essays on the Occasion of His Seventieth Birthday*, Haga-Paris, 1967, p. 1827—1831.

[3] Em. Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, Bucureşti, 1968, p. 16 şi urm.; J. W. Oller, jr., *Coding Information in Natural Languages*, New York, 1972, passim.

[4] J. P. Hugues, *The Science of Language. An Introduction to Linguistics*, New York, 1964, p. 81 şi urm.; Emese Kis, *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, Bucureşti, 1975, p. 44 şi urm.

[5] Emese Kis, *Procès d'anticipation de l'information linguistique à différents niveaux*, în *Cahier de linguistique théorique et appliquée*, V, 1967, p. 89—96.

[6] Vezi Emese Kis — Anton Goţia, *Rolul tipologic al anticipării informaţiei lingvistice*, comunicare în cadrul S.R.L.R., filiala Cluj-Napoca, 11 februarie, 1977; Emese Kis, *Modificări tipologice ale limbii române datorate informaţiei lingvistice antipicate*, în StUBB, Philologia, 1, 1978, p. 33—36.

2.1.0. În fonologie, apariția seriei vocalelor centrale (*ă*, *î*, alături de *a*) asigură menținerea consoanelor cu timbru neutru. Degradarea vocalelor înainte de accent (lat. *mulierem* > rom. *muịere*), metafonia lui *e* și *o* accentuați (lat. *hibernam* > rom. *ịarnă;* lat. *hostem* > rom. *ọaste*)[7] asigură, la rîndul lor, prezența pe mai departe a lui *ị* și *ụ* în sistemul fonologic.

2.2.0. In analiza faptelor sistemului morfologic vom ține seamă de raportul format/funcțiune introdus de J. P. Hughues[8]. Considerăm formantul unitatea prezentă la nivelul expresiei, iar funcțiunea drept entitate corespunzătoare la nivelul conținutului. Pe baza acestui raport constatăm că tipul limbii latine se caracterizează prin raportul formant/funcțiune $\neq$ 1, spre deosebire de limbile aglutinante, unde apar situații de raport formant/funcțiune = 1 (magh. *k* = semn al pluralului — *cipő* sg., *cipők* pl.; *t* = semn al acuzativului — *cipőt* sg., *cipőket* pl.[9]).

2.2.1. Considerînd unul din formanții limbii latine, *-us*, observăm că, atît sintagmatic, cît și paradigmatic, îndeplinește mai multe funcții, deci raportul formant/funcțiune este $\neq$ 1. Același *-us* indică simultan numărul, genul, declinarea, cazul; el trimite fie la complexul de funcții sg. m. N. II, fie la sg. n. N-Ac-V., III, fie la sg. m. N-V., IV, fie la sg. m. G. IV, fie la pl. m. N.-Ac., IV.

Raportul formant/funcțiune, privit în alt sistem de referințe, este de asemenea nonunitar, adică același complex de funcțiuni este exprimat nu numai prin formantul *-us*, ci și prin alți formanți. Dacă facem abstracție de apartenența la o declinare oarecare, formantul *-us* își are omoformanții[10] săi echifuncționali.

În situațiile care urmează, opozițiile *-us*/*-x* devin improprii la nivelul conținutului, opunîndu-se, în schimb, la nivelul expresiei: *-us*/*-a* echifuncționali pentru sg. f. N. (*nurus* IV/ *schola* II)

-us/*-a*	echifuncționali	pentru	sg. f. N. (*nurus* IV/ *schola* II)
-us/*-um*	,,	,,	sg. N. N-Ac-V. (*tempus* III/ *scamnum* II)
-us/*-ae*	,,	,,	sg. f. G. (*nurus* IV/ *silvae* I)
-us/*-i*	,,	,,	sg. m. G. (*fructus* IV/ *campi* II)
-us/*-is*	,,	,,	sg. m. N. (*campus* II/ *civis* III)
-us/*-e*	,,	,,	sg. n. N-Ac-V. (*tempus* III imp./ *mare* III par.)
-us/*-es*	,,	,,	sg. m. N-V. (*fructus* IV/ *dies* V)
-us/*-u*	,,	,,	sg. n. N. (*tempus* III/ *cornu* IV)

2.2.2. În cursul anticipării de către temă a funcțiilor desinenței, formantul *-us* analizat în epoca latinei se reduce, în româna primitivă comună, treptat la *-u*[11]. Reducerea suportului fonetic al formantului,

---

[7] I. Iordan, *Diftongarea lui* **e** *și* **o** *accentuați în pozițiile* **ă**, **e**, *Iași, 1920*, passim.

[8] J. P. Hughues, *loc. cit.*

[9] Bárczi Géza — Benkö Loránd — Berrár Jolán, *A magyar nyelv története*, Budapest, 1967, p. 400.

[10] A. Ernout, *Morphologie historique du latin*, Paris, 1953, p. 25, 47—49, 64—66.

[11] D. Macrea, *Introducere în gramatica istorică a limbii române*, București, 1975, p. 31.

degrevarea lui funcţională parţială nu atinge valoarea raportului formant/funcţiune ≠ 1, în sensul că acesta rămîne, cu unele modificări în distribuţia contextuală, nonunitară.

În flexiunea nominală formantul *-u* este tot plurifuncţional. El realizează fie sg. m. N-Ac-G-D., fie sg. n. N-Ac-G-D., fie sg. f. N-Ac., fie pl. f. N-Ac. Nonunitatea raportului formant/funcţiune reiese şi din opoziţiile distribuţionale improprii la nivelul conţinutului, în care acelaşi complex de funcţii este exprimat nu numai prin *-u*, ci şi prin alţi formanţi:

-u/-ă	echifuncţionali	pentru	sg. m. N-Ac-G-D.	(*bărbatu* II/ *tată* I)
,,	,,	,,	sg. f. N-Ac.	(*noru* II/ *casă* I)
-u/-e	,,	,,	sg. m. N-Ac-G-D.	(*bărbatu* II/ *frate* III)
,,	,,	,,	sg. f. N-Ac.	(*noru* II/ *pîne* III)
,,	,,	,,	sg. n. N-Ac.	(*ceru* II/ *nume* III)
,,	,,	,,	pl. f. N-Ac.	(*mănu* II/ *ape* I)
-u/-i	,,	,,	pl. f. N-Ac-G-D.	(*mănu* II/ *vulpi* III)[12].

2.2.3. Formantul *-u*, care în româna primitivă comună, îndeplinise funcţia de desinenţă a substantivelor masculine, anticipează pe parcurs funcţia de articol hotărît al masculinelor, indicaţiile gramaticale cuprinse anterior în desinenţă trecînd, de această dată, pe seama încărcării funcţionale a temei. Astfel, în limba română contemporană, semnalăm apariţia istorică a desinenţei, Ø, cu multiplele sale funcţiuni, expresie şi a economiei limbii[13]. Desinenţa s-a modificat, deci, dar raportul formant/funcţiune a rămas tot diferit de 1. Nonunitatea raportului rezultă şi din exprimarea aceluiaşi complex de funcţii prin mai mulţi formanţi, după cum dovedesc opoziţiile:

-Ø/-e	echifuncţionali	pentru	sg. m. N-Ac-G-D.	(*om* II/ *frate* III)
,,	,,	,,	sg. n. N-Ac-G-D.	(*foc* II/ *nume* III)
-Ø/-ă	,,	,,	sg. m. N-Ac-G-D.	(*om* II/ *tată* I)[14].

2.3.0. Acordul anticipativ, ca o formă a iteraţiei informaţionale, a existat şi în limba latină. În ciuda schimbărilor informaţionale survenite, în ciuda creşterii cazurilor de dezacord şi a acordului după sens, potrivit celor constatate de G. Gruiţă[15], iteraţia informaţională prin acordul gramatical, nu numai că nu şi-a pierdut din importanţă, ci chiar manifestă o tendinţă de stabilizare, fiind tot o trăsătură constantă, tipologic.

3.0.0. În concluzie:

3.1.0. Antipicarea intertematică, creînd centrul dinamic egal cu accentul tonic al cuvîntului plin, menţine raportul formant/funcţiune ≠ 1.

3.2.0. Ea degajează treptat desinenţele verbale şi nominale, apelînd la desinenţa Ø.

---

[12] *Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, 1969, p. 214—217.

[13] Sextil Puşcariu, *Le morphème et l'économie de la langue*, în *Études de linguistique roumaine*, Cluj—Bucureşti, 1938, p. 260 şi urm.

[14] *Gramatica limbii române*, vol. I, Bucureşti, 1963, p. 87—88.

[15] Gligor Gruiţă, *Acordul în limba română*, rezumatul tezei de doctorat, (fără loc), 1976, p. 23 şi passim.

3.3.0. Ea reduce inventarul formanţilor, făcînd apel la relaţiile dintre ei, şi măreşte gradul de plurifuncţionalitate.

3.4.0. Limba română a păstrat tipul flexional moştenit din latină şi, morfologic, nu s-a apropiat de limbile de tip aglutinant, unde raportul formant/funcţiune prezintă şi situaţii de = 1.

3.5.0. Iteraţia anticipativă prin acord, nu numai că nu pierde din importanţă, ci se extinde şi la distanţă prin adiţionare de mai multe mărci distinctive.

3.6.0. Toate trăsăturile tipoconservatoare sînt expresie a economiei limbii.

TYPOLOGICAL CONSERVATIONS BY THE LINGUISTIC INFORMATION ANTICIPATION IN ROMANIAN

(S u m m a r y)

The aspects of the typological conservation included in our survey imply a fact selection based upon a comparative and historical outlook and their interpretation in the light of the theory of information and the typological theory. All these remarks leave open the essential problem of the typological limits of the linguistic information shift (phonetic, morphological and syntactical information), particularly that of its anticipation in the evolution process from Latin to Romanian.

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

NOTE PE MARGINEA CONCEPTULUI DE *PROCES*

G. G. NEAMŢU

0. După cum este cunoscut, trăsătura definitorie *în conţinut* a verbului este aceea de a exprima *acţiuni* sau *stări*[1], unii autori[2] menţionînd, prin detaliere, şi *devenirea, existenţa* etc.

Cu un termen general şi «fericit», deşi nu lipsit, după unii lingvişti, de o anumită improprietate[3], *acţiunea, starea, devenirea* etc. au fost numite de A. Meillet[4] **procese** (din lat. *processus*). Termenul cunoaşte o răspîndire rapidă şi largă — cf. fr. *procès;* germ. *Vorgang;* rus *processual'nost'* —, deşi e considerat oarecum insuficient „naturalizat" în lingvistică, din moment ce el este tradus de regulă[5] prin *acţiune, stare* etc., dar e prezent în aproape toate definiţiile ce vizează conţinutul verbului.

0.1. Ceea ce caracterizează în comun *acţiunea, starea, devenirea* etc. este faptul că deopotrivă *integrează existenţa* — lumea obiectelor (fiinţe, lucruri etc.) — *în timp, exprimă manifestarea existenţei.*

Legînd conceptul de *proces* de acela al **timpului**, *categorie verbală fundamentală*[6], *procesul* devine echivalent cu „tot ceea ce trece"[7], individualizîndu-se prin trăsătura „în desfăşurare" („verlaufende Prozesse"[8]).

La critica făcută de L. Hjelmslev[9] acestui termen, aceea că există şi alte clase lexico-gramaticale, în primul rînd substantive, al căror conţinut este *procesul* şi totuşi nu sînt verbe, vom spune că există o deosebire fundamentală între felul cum este prezentat procesul la verb şi la substantiv: verbul îl exprimă în desfăşurarea lui, substantivul îl denumeşte ca obiect (văzut static). *Verbul* **exprimă** p r o c e s e, *substantivul* **denumeşte** o b i e c t e[10].

---

[1] Cf. *Gramatica limbii române*, Academia Republicii Socialiste România, ed. a II-a, Bucureşti, 1963 (tiraj 1966), vol. I, p. 202.

[2] Cf. M a u r i c e G r e v i s s e, *Le bon usage*, Paris, 1964, p. 509.

[3] Cf. L o u i s H j e l m s l e v, *Le verbe et la phrase nominale,* în „Travaux du Cercle linguistique de Copenhague", XII, 1959, p. 169.

[4] *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, 1921, vol. I, p. 174—175.

[5] Cf. M a u r i c e D e s s a i n t e s, *Eléments de linguistique descriptive en fonction de l'enseignement du français*, La Procure, 1960, p. 69; M a u r i c e G r e v i s s e, *lucr. cit.*, p. 509; W a l t e r v o n W a r t b u r g, P a u l Z u m t h o r, *Précis de syntaxe du français contemporain,* 2e éd., Berne, 1958, p. 181.

[6] Cf. A n d r é M a r t i n e t, *Elemente de lingvistică generală,* traducere şi adaptare la limba română de Paul Miclău, Bucureşti, 1970, p. 186.

[7] M a u r i c e D e s s a i n t e s, *lucr. cit.*, p. 69.

[8] W i l h e l m S c h m i d t, *Grundfragen der deutschen Grammatik, Eine Einführung in die funktionelle Sprachlehre,* 4 Auflage, Berlin, 1973, p. 196.

[9] *Lucr.* cit., p. 169.

[10] Cf., pentru accepţiunea gramaticală a termenului „obiect", M i r c e a Z d r e n g h e a, *Limba română contemporană — morfologia* (curs litografiat), Cluj, 1970, p. 44.

1. *Procesul*, prin latura sa temporală, caracterizează toate verbele, *indiferent de gradul de abstractizare semantică*. În caz contrar ar trebui să eliminăm *procesul* ca trăsătură semantică din definiţiile verbului sau să excludem, bazaţi pe un criteriu greu de formulat, *anumite* verbe (cîte şi care?!) din sistemul verbal, trecîndu-le printre auxiliare sau morfeme cu un statut special.

2. *Procesul* se fenomenalizează prin *acţiuni, stări, deveniri* etc., între ele şi proces stabilindu-se raportul dintre *particular* şi *general*. Din această cauză nu se poate egaliza *procesul* cu *acţiunea* şi nici stabili o opoziţie între *stare* şi *proces*, aşa cum consideră E. Benveniste[11] şi G. Galichet[12].

Probabil că aceste sinonimii şi opoziţii discutabile (proces = acţiune; proces ↔ stare) îl fac pe Benveniste să afirme despre *a avea* că „nu enunţă nici un proces“, ci „este un verb de stare“ sau că el „imite seulement l'énoncé d'un procès“[13].

Vom accepta cele afirmate de Benveniste, în special paralelismul dintre *a fi* (cel considerat «copulativ») şi *a avea*, ambele verbe fiind de stare, fără a se opune esenţial în planul conţinutului unul altuia[14], dar vom înţelege în loc de *proces* „acţiune“. Concluzia imediată este că, precum *a avea*, şi *a fi* este un verb de stare, „prin excelenţă verbul stării[15], caracterizat adică prin facultatea de a exprima *procesul*.

În acelaşi sens se impune reinterpretată şi afirmaţia lui Galichet cu privire la *a fi*, ca dînd „l'illusion d'un procès“[16], adică dînd „iluzia unei acţiuni“.

3. Opoziţia *verbe de stare / verbe de acţiune* (extinsă de Vinogradov[17] şi asupra propoziţiilor, după cum exprimă *starea statică*, respectiv *starea dinamică*) nu se susţine decît la nivel semantic, existînd foarte puţine limbi — româna nu este printre acelea — care să opună aceste clase şi la nivelul expresiei, al flexiunii[18].

Dealtfel chiar şi în plan semantic limita dintre *acţiune* şi *stare* este destul de greu de precizat. Un verb ca *a face*, substitut prin excelenţă al verbelor de acţiune, este interpretat de Galichet[19] drept verb de stare (în exemplul *Trois et deux font (= sont) cinq*), iar *a fi*, unanim acceptat ca verb de stare, este analizat de acelaşi autor[20] ca verb de

---

[11] *«Être» et «avoir» dans leurs fonctions linguistiques*, în *Problèmes de linguistique générale*, [Paris-Mesnil-Ivry], 1966, p. 197.

[12] *Essai de grammaire psychologique*, Paris, 1947, p. 27.

[13] *Lucr. cit.*, p. 197.

[14] Cf. E. Benveniste, *lucr. cit.*, p. 197—198; cf. şi Lucien Tesnière, *Eléments de syntaxe structurale*, 2e éd., Paris, 1965, p. 73, pentru conceperea lui *a avea* ca „un **verbe** *être* **retourné,** auquel vient s'ajouter l'idée de possession".

[15] E. Benveniste, *lucr. cit.*, p. 199.

[16] *Lucr. cit.*, p. 27.

[17] Apud Ecaterina Teodorescu, *In legătură cu propoziţiile verbale sau nominale*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 899—900.

[18] Cf., pentru cazul aparte al limbii basce, Lucien Tesnière, *lucr., cit.*, p. 72.

[19] *Lucr. cit.*, p. 27.

[20] *Lucr. cit.*, p. 27.

acţiune (în exemplul dat de noi *la matière est (= existe)*), vorbind nu de verbe de stare şi verbe de acţiune, ci de diferite *valori* ale verbelor, în funcţie de întrebuinţare[21].

4. În concluzie, dacă *a fi* este un verb de stare, iar starea este o fenomenalizare a procesului, înseamnă că toate verbele, inclusiv *a fi* («copulativ»), situat la periferia semantismului verbal, exprimă procese.

NOTE CONCERNING THE CONCEPT OF *PROCESS*

(Summary)

In interpreting the concept of *process*, the author maintains that „the process" has as its fundamental and characteristic dimension the notion of *time / tense*, and as actual facts the *action*, *state*, *causality*, etc.

Accordingly, all verbs, *to be* („copulative") included — a status verb — express a process.

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

UNE TENDANCE CONSTANTE DANS L'ÉVOLUTION DU LEXIQUE FRANÇAIS

IOAN BACIU

0. L'usure phonétique des mots est un trait général de l'évolution des langues avec seulement des différences de rythme. De ce point de vue la langue française nous semble se placer nettement au-dessus de la moyenne, du moins parmi les langues romanes dont elle est celle qui s'est le plus éloignée du latin.

L'aspect le plus frappant de l'usure phonétique du français c'est la réduction du volume des mots. Pendant la période de formation de la langue, ainsi qu'en ancien français, ce phénomène se réalisait par la voie, connue et étudiée en détail et depuis longtemps par la phonétique historique, des changements phonétiques (chute des finales et des contrefinales, synérèse, etc.). Depuis l'articulation est devenue tellement nette et tendue qu'on ne peut plus déceler aucun des phénomènes dont la conséquence était la réduction du volume des mots (au contraire, on entend prononcer des finales traditionnellement muettes, des *e* „muets" sans fondement étymologique, etc.). Peut-on alors parler d'une tendance constante à la réduction du volume des mots? Oui, seulement, en français moderne, elle se réalise non plus par des moyens phonétiques, mais par des mécanismes qui relèvent du lexique: ce n'est plus un changement phonétique inconscient mais une intervention consciente des sujets parlants dictée par la tendance au moindre effort. C'est de quelques-uns des moyens effectivement mis en oeuvre de nos jours et des conséquences de leur application que nous voudrions parler dans ce qui suit.

1. *L'abréviation*, qui consiste à supprimer à la finale du mot une ou plusieurs syllabes redondantes[1]: *accu*(mulateur)[2], *d'ac*(cord), *alu*(minium), *agrég*(ation), *amphi*(théâtre), *ampli*(ficateur), *anar*(chiste), *archéo*-(logique), *aristo*(crate), *artich*(aut), *antipa*(thique), *auto*(mobile), *bénef*(ique), *bac*(calauréat), *catho*(lique), *corpo*(ration), *conso*(mmation), *ciné(ma*-(tographe)), *collabo*(rateur), *croco*(dile), *certif*(icat d'études), *choco*(lat), *conf*(érence), *cuti*(culaire), *chromo*(graphie), *cyclo*(touriste), *dactylo*(graphe),*diapo*(sitive), *dégueu*(lasse), *démago*(gue), *écolo*(giste), *extra*(ordinaire),

---

[1] En effet ce qu'on supprime n'est pas nécessaire pour l'identification du mot, du moins pour les „initiés" (cf. note 5 ci-dessous). Il est intéressant de constater que ce type d'abréviation corrobore l'hypothèse de Bertil Malmberg selon qui, la quantité d'information étant maximale à l'initiale du mot pour décroître et devenir parfois nulle (redondance) vers la finale („Le milieu ou la fin du mot se laissent prévoir à partir de l'initiale", *La notion de „force" et les changements phonétiques*, dans *Studia Linguistica*, XVI (1962), no. 1, p. 41), les changements phonétiques de toutes sortes, y compris la chute de sons ou de syllabes, ont beaucoup plus de chances d'avoir lieu à la finale du mot.

[2] Les exemples sont pris dans la presse française et dans la région lyonnaise pendant les années 1976—1977.

sciences-*éco*(nomiques), *excit*(ant), *expo*(sition), *fac*(ulté), *fan*(atique, substantif), *fana*(tique, adjectif), *gym*(nastique) histoire-*géo*(graphie), *hebdo*-(madaire), *info*(rmation), *imper*(méable), *inaltéra*(ble), *inox*(idable), *instit*(uteur), *indic*(ateur, de police), *kilo*(gramme), *lino*(léum), *labo*(ratoire), *litho*(graphie), *lacrimo*(gène), *loco*(motive), *manif*(estation), *maso*(chiste), *math*(ématiques), *math*(ématiques) *élém*(entaires), *métro*(politain), *micro*-(phone), *moto*(cyclette), *météo*(rologie), *mélo*(drame), *maxi*(mum), *mini*-(mum), sciences-*nat*(urelles), *sous-off*(icier), *oto-rhino*(-laryngologiste), *ortho*(graphique, -graphe), *photo*(graphie), *phono*(graphe), *polycop*(ie), *perm*(ission), *polio*(myélite), *prof*(esseur), *philo*(sophie), *pseudo*(nyme), *psycho*-(logie), *pull*(-over), sciences-*po*(litiques), *porno*(graphie, -graphique), *pro*(ducteur, de cinéma), *promo*(tion), *para*(chutiste), *pédé*(raste), *pneu*(matique), *pub*(licité), *rétro*(viseur), *récré*(ation), *ronéo*(type), *radio*(graphie), *rédac*(tion d'un journal), *Sarmar*(itaine), *schizo*(phrène), *sana*(torium), *Sécu*(rité Sociale), *sensas*(ionnel), (Ecole) Normale *Sup*(érieure), *Non-spé*-(cialiste, étudiant), *sympa*(tique), *stylo*(graphe), *sténo*(graphe), *sono*(risation), *saxo*(phone), *stéréo*(phonique), *taxi*(mètre), *tec*(hnique) de *co*(mmerce), *télé*(vision), *tram*(way), *transat*(lantique), *typo*(graphe), *toxico*(mane), *vélo*(cipède), etc., etc. Même les noms propres de personne subissent ce type d'abréviation: *Ponia*(towski). Parfois l'abréviation est accompagnée de modifications graphiques visant la conservation de la prononciation: *sensationnel* devient *sensas*. Nous avons relevé un seul cas de suppression des syllabes initiales: (auto)*bus*, mais il est à se demander si ce n'est pas un emprunt à l'anglais. Enfin les substantifs, parfois même les adjectifs, ainsi tronqués reçoivent la marque graphique du pluriel: *des autos, des infos, des toxicos, des paras*, etc.

2. L'abréviation et l'adjonction du suffixe *-o(t)* qui semble être une extension due à la grande fréquence de cette voyelle à la fin de mots abrégés. Sur le modèle de *dactylo, kilo, lino, micro, polio*, etc. on aurait ajouté un *-o* dans: *facho* ou *fasco (< fasciste), frigo (< frigidaire), métallo (< métallurgiste), mécano (< mécanicien), proprio (< propriétaire), prolo (< prolétaire), bachot (< baccalauréat*, à côté de *bac), capitalo (< capitaliste)* etc. Dans des mots comme *occase (< occasion), combine (< combinaison), bide (< bidon)*, il y a substitution d'un suffixe plus bref au suffixe initial.

3. *La siglaison*, qui consiste à réduire à l'intérieur d'un syntagme stable et ayant une certaine fréquence d'emploi chaque mot à son initiale, connaît actuellement une fortune extraordinaire. Rien que sur une seule page d'un manifeste électoral des syndicats d'étudiants ... *U.N.E.F., F.R.U.F.* et *U.G.E.*, nous avons relevé les sigles suivants: *U.E.R., U.N.E.F., C.L.E.F., U.N.I., A.N.E.F., A.N.E.M.F., F.N.E.F., G.U.D., M.A.S., C.O.S.E.F., I.U.T., A.J.S., C.R.O.U.S., C.N.E.S.E.R.*, et cette liste: „23 organisations se sont associées à la protestation de l'*U.N.E.F.: C.F.D.T., C.G.C., C.G.T., F.E.N., F.R.U.F., J.O.C., J.O.C.F., M.J.C.F., M.J.R.G., M.J.S.-E.S., M.R.G., M.N.E.F., P.C.F., P.S., P.S.U., S.G.E.N., S.N.E.S., S.N.E.P., S.N.C.S., S.N.E. Sup, U.F.F., U.G.E., U.N.C.A.L.*“. Il y a en outre des sigles d'usage général comme: *S.N.C.F.* /èsènséèf/ (Société Nationale des Chemins de Fer), *H.L.M.* /achèlèm/ (Habitation Loyer Modéré), *C.R.S.* /séèrès/ (Corps Ré-

publicain de Sécurité), *T.V.A.* /tévéa/ (Taxe sur la Valeur Ajoutée), *P.D.G.* /pédégé/ (Président — Directeur général), *S.A.M.U.* /samu/ (Service d'Aide Médicale d'Urgence), *R.A.T.P.* /èratépé/ (Régie Autonome des Transports Parisiens), *C.V.* /sévé/ (Curriculum Vitae), etc., dont la liste peut être allongée à souhait, ainsi que des sigles spécifiques à tel domaine ou milieu comme: *C.P.E.* (Conseil de parents d'élèves), *T.V.* (Travaux pratiques), *C.A.P.E.S.* (Certificat d'aptitudes pédagogiques à l'enseignement secondaire), *R.U.* (Restaurant universitaire), *E.N.A.* (Ecole Nationale d'Administration), *A.N.E.G.R.A.C.* (Association nationale des electriciens et gaziers résistants et anciens combattants), etc., etc. Même les noms de personne s'y prêtent dans un certain style: *V. G. E.* /végéeu/ (Valéry Giscard d'Estaing), *J.J.S.S.* (Jean-Jacques Servan-Schreiber).

4. Apparus par besoin d'économie et de rapidité, les sigles menacent de se transformer en quelque chose d'encombrant car leur nombre dépasse la capacité de la mémoire et beaucoup sont très difficiles à prononcer[3]. C'est ce qui explique le recours à des procédés comme:

— **a.** l'arrangement du syntagme à réduire à un sigle de telle façon que le sigle forme un ensemble facile à prononcer et à retenir (souvent grâce à la ressemblance avec un mot simple de la langue): *P.R.A.D.E.L.* (Pour une réalisation active des espérances lyonnaises) lié au nom d'un maire de la ville de Lyon, Louis Pradel, *G.R.E.C.E.* (Groupement de recherches et d'études pour la culture européenne) qui évoque le nom de la Grèce, *G.U.I.G.N.O.L.* (Groupement unique indépendant garantissant nouvelle orientation Lyon) qui évoque le personnage Guignol, *A.G.L.A.E.* (Agence générale d'abonnements étudiants) où il est retenu deux consonnes de l'adjectif *générale*, *G* et *L*, justement pour pouvoir former un sigle plus „motivé", etc.

Parfois on renonce aux points après les initiales et/ou on emploie des minuscules: *Cel* (Compagnie d'énergétique linéaire), *Gamin* (Gestion automatisée de médecine infantile), *Audass* (Automatisation des directions d'action sanitaire et sociale), *Oasis* (Ordinateur d'alerte du service d'incendie et de secours), *UNICA* (Union internationale de cinéma amateur), etc.

— **b.** le choix pour former le sigle non pas (seulement) d'initiales, mais aussi de syllabes initiales[4], le tout prenant carrément l'allure d'un mot simple: *Aderly* (*A*ssociation pour le *dé*veloppement de la *r*égion *ly*onnaise), *Curly* (*C*ommunauté *ur*baine de *Ly*on), *Semaly* (*S*ociété d'*é*tude pour le *mé*tro *à* *Ly*on), *Ceracap* (*Ce*ntre *R*hône *A*lpes du *ca*outchouc et des *p*lastiques), *Sernam* (*Ser*vice *Na*tional des *M*essageries), *Macly* (*Ma*ison des *a*ssociations *c*ulturelles *ly*onnaises), etc.

[3] G. Redard (*Du sigle au néologisme. Etymologica. Walter von Warburg zum siebzigsten Geburtstag*, Tübingen, 1958, pp. 587—596) parle de „cette algèbre pesante et barbare".

[4] K. E. M. George (*La siglaison et les dérivés de sigles en français contemporain*, dans le *Français Moderne*, no. 1, 1977, pp. 33—40) mentionne une tendance à utiliser des lettres autres que les initiales „en vue de créer des sigles à prononciation syllabique" (p. 34), mais ne mentionne pas explicitement les sigles formés de syllabes initiales.

— **c.** dans les styles publicitaire et commercial la siglaison à syllabes initiales se transforme en une sorte de composition où deux fragments de mots fusionnent en un seul mot nouveau: *Locatel* (*Loca*tion *télé*viseurs), *Indo (Ind*ustrie optique), *Radiauto* (*radio* + *auto*), *Cablyon (câbles* + *Lyon*), *Matelyon* (*maté*riaux + *Lyon*) *Pantalyon* (*panta*lon + *Lyon*), *Locamion* (*lo*cation + *ca*mions), *Fournifleur* (*fourni*tures + *fleurs*), etc. On remarquera que si la jonction des deux fragments de mots se fait autour d'un son ou d'une syllabe se retrouvant dans les deux mots de base, on ne sait pas trop identifier les deux éléments du „composé": *Locamion* est-il formé de *Loc* + *amion* ou de *Lo* + *camion?*

Enfin, dans certains cas, les deux éléments du composé fonctionnent comme des abréviations en dehors du composé: *Infosup* (revue d'information de l'enseignement supérieur) et *info, sup* (cf. 1 ci-dessus), les abréviations *sténo* et *dactylo* donnent *sténodactylo,* etc. Abréviaion et siglaison se combinent dans *restau- U.,* variante du sigle *R. U.*

5. Les faits de langue présentés ci-dessus appellent quelques commentaires:

— **a.** ils sont puisés dans tous les niveaux de langue, dans les registres oral et écrit. Il y en a qui sont anciens ou qui sont entrés dans la langue commune des Français, d'autres sont tout récents (le *R.P.R.* — Rassemblement pour la République — de J. Chirac et à sa suite le *R.P.L.* — Rassemblement pour Lyon — de J. Soustelle datent du printemps 1977, par exemple), d'autres appartiennent à un groupe social (un *R.U.*, par exemple), à une ville (celle de Lyon pour nombre d'exemples donnés ici).

— **b.** la majorité des abréviations et surtout des sigles fonctionnent dans des sous-systèmes de la langue. Ceci explique leur caractère de mots techniques[5] ainsi que la possibilité d'utiliser sans danger de confusion des homonyme: *la radio*(graphie) et *la radio*(transmission) (on peut y ajouter *le radio*(télégraphiste) qui est masculin).

— **c.** la siglaison n'est applicable qu'à des syntagmes nominaux (les rares exceptions ont presque toutes un caractère ludique ou de formules administratives[6]), tandis que l'abréviation se rencontre dans les adjectifs également. Les deux procédés concernent donc des mots suffisamment longs et invariables (l'abréviation ou la siglaison frapperaient en premier lieu la finale qui contient la marque de la flexion dans le verbe, par exemple).

— **d.** les sigles fonctionnent parfois, avant qu'ils ne deviennent généralement connus d'habitude, comme les pronoms substituts, ce qui témoigne de l'économie syntagmatique qu'ils réalisent. Quand le *Progrès* (Lyon) du 30 janvier 1977 annonce que le *„Centre national d'art et de culture* Georges Pompidou qui se veut le berceau de la culture populaire ouvre ses portes mercredi au public" et que „Son directeur, M. Robert Bordaz, définit ainsi les objectifs du C.N.A.C. . . ." (p. 1), *C.N.A.C.* prend

---

[5] „. . . on constate que l'usage des sigles est réservé dans une large mesure aux initiés" (K. E. M. George, *op. cit.*, p. 34).

[6] Cf. les exemples donnés par K. E. M. George, *op. cit.*, p. 35: *S.V.P.* (s'il vous plaît), *PPH* (passera pas l'hiver), *BSC* (bientôt sous chrisanthèmes), etc.

son sens par référence au syntagme souligné précédemment mentionné et qui joue le rôle d'un antécédent. Cf. aussi: „Elle a été organisée par l'équipe d'écologie marine du Centre Océanologique de Bretagne (C.O.B.) et dirigée par M. Laubier, chef du Département scientifique du C.O.B.“ (Brèves Nouvelles de France du 30.11.74, p. 8). Ce procédé n'est pas sans rappeler des usages propres à certaines disciplines scientifiques, les mathématiques par exemple, qui, par la vulgarisation des sciences, pénètrent dans la langue commune.

— **e.** l'abréviation et surtout la siglaison introduisent des sonorités nouvelles dans la langue et enrichissent le stock de radicaux de base qui peuvent être le point de départ de dérivés: *E.N.A.* a donné *énarque, O.N.U.* a donné *onusien, C.A.P.E.S.* — *capésien, sciences-po* — *sciences-piste*[7], etc. Bien sûr la plupart des abréviations et des sigles sont éphémères et parmi ceux qui résistent il y en a peu qui donnent des dérivés. N'empêche que pour le linguiste l'ampleur que prennent de nos jours l'abréviation et la siglaison représente une nouvelle manifestation d'une vieille tendance, tandis que les dérivés de sigles et d'abréviations constituent un moyen entièrement nouveau d'enrichir l'inventaire sémiologique de la langue. Ce dernier fait n'a, à notre connaissance, pas encore été retenu par la littérature linguistique.

O TENDINȚĂ CONSTANTĂ A LEXICULUI FRANCEZ

(Rezumat)

Este vorba de scurtarea cuvintelor care s-a realizat în primele perioade ale limbii pe calea schimbărilor fonetice iar în epoca actuală prin schimbări lexicale. Dintre acestea din urmă sînt reținute *trunchierea* (abréviation) și *siglele* (siglaison) care iau o mare amploare în limba actuală. Printre consecințele acestor schimbări se reține ca deosebit de importantă îmbogățirea inventarului semiologic al limbii prin apariția de noi radicale de bază de la care se obțin derivate.

[7] Pour plus d'exemples et des commentaires voir l'article de K. E. M. George cité ci-dessus sous la note 4.

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

LE TOPONYME *CĂRBUNAREA*

M. HOMORODEAN

Le toponyme *Cărbunarea* est assez souvent rencontré dans les zones des collines et des montagnes de Transylvanie. Il semble être fréquent plutôt dans les Montagnes Occidentales (Munţii Apuseni) et dans la région sous-carpatique du Nord des Carpates Méridionales. En voici quelques-uns: *Cărbunarea* ou *Ciocu Sălceanului,* versant et sommet rond d'une colline, sur la ligne de démarcation entre Ocolişu Mic et Orăştioara de Sus (villages du départ. de Hunedoara); *Cărbunarea (Cărbunărea),* côte, forêt et clairière (Costeşti, départ. de Hunedoara); *Cărbunare* (Porumbacu de Sus, départ. de Sibiu: comm. par D. Loşonţi); *Cărbunare(a),* forêt (Avrig, départ. de Sibiu: Transilvania SN II, 1973, no. 9, p. 92)[1]; *Cărbunarea,* pâturage (Cetea, départ. d'Alba: comm. par D. Loşonţi); *Cărbunarea* (noté *Cărbunarę*), prairie (Teaha, C.N., p. 132), *Dealu Cărbunării,* «colline; il y avait une forêt où l'on faisait du charbon de bois» (Sărata, départ. de Sibiu: comm. par D. Loşonţi); *Părău Cărbunării,* endroit où l'on faisait du charbon de bois (Avrig, départ. de Sibiu: Transilvania SN, II, 1973, no. 9 p. 92); *Cărbunări,* prairies sur des collines, entourées par des bois de chênes chevelus, rouvres et hêtres (Cugir, départ. d'Alba: comm. par Eugenia Crăciun); *Cărbunări,* prairie (Pătrîngeni, départ. d'Alba: AT); *Cărbunări,* «pâturage sur une hauteur, près du village de Ponorel» (Sohodol, départ. d'Alba: comm. par I. T. Stan); *Cărbunările,* «pâturage auprès d'une forêt» (Şapartoc — Albeşti, départ. de Mureş: comm. par I. E. Regman); *Cărbunările,* terrain arable et forêt (Poiana Ampoiului, départ. d'Alba: AT); etc. Tous ces noms ont à la base le terme roum. *cărbunare* (pl. *cărbunări*) «lieu où l'on faisait du charbon de bois», mot qui n'est pas attesté par les dictionnaires.

Entre autres, les toponymes roumains peuvent se rattacher à toute une série de noms de lieux se trouvant sur le territoire de la France: «*Carbonne,* cant. H.-Gar.: sans doute lat. *carbona,* dér. de *carbo,* charbon = lieu où l'on faisait du charbon de bois, comme *Carbonneau,* ham. Dord., *Carbonneil,* ham. Pyr.-Or., *Carbonnelle,* ham. Ariège (suf. *-ellum, -ellam*)» (DNLF). Pour nous, ce qui est le plus intéressant, ce sont les dérivés en *-arium, -ariam* qui, d'après le même dictionnaire, se rencon-

---

[1] Abréviations: AT = matériel toponymique recueilli par l'auteur des diverses régions de la Roumanie; DNLF = A. Dauzat, Ch. Rostaing, *Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France,* Paris, 1963; Drăganu, *Top. ist.* = Nicolae Drăganu, *Toponimie şi istorie,* Cluj 1928; E. Nègre, NLT = E. Nègre, *Les noms de lieux du Tarn,* Paris, 1959; E. Nègre, *Top. Rab.* = Ernest Nègre, *Toponymie du canton de Rabastens (Tarn),* Paris 1959; REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch,* Heidelberg, 1911; 2e éd., Heidelberg, 1930; Teaha, C. N. = Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crişului Negru,* [Bucureşti], 1961; Transilvania SN II = *Transilvania, nouvelle* série, Sibiu, II (LXXIX), 1973, no. 1.

trent en grand nombre comme noms de hameaux et lieux-dits dans la moitié nord de la France: «*Carbonnier*, ham. Hér.; *La Carbonnière*, ham. Calv., Eure, Var.; *Carbonnières*, ham. Aveyr., Indre, L.-et-G., *Charbonnier*, P.-de-D. (*Charboneir*, 1274); *Charbonnières*, Doubs; E.-et-L. (*Charbonerie*, vers 1250); S.-et-L. (*de Charboneriis*, av. 1412); *Ch.-les-Bains*, Rhône (*Charbonneires*, vers 1225); *Ch.-lès-Varennes*, P.-de-D.; *Ch.-les-Vieilles*, P.-de-D.; [. . .] *Cherbonnières*, Char. — Mar. (*de Carbonerio*, 1154)». D'autre part E. Nègre (*Top. Rab.*, p. 330) mentionne qu'aujourd'hui dans le canton de Rabastens (Tarn) on ne fait plus du charbon de bois. Le terme *carboniera* «lieu où l'on fait du charbon de bois» est conservé, en revanche, dans plusieurs noms de lieux attestés par les documents: *la Carbonieyra* (1492); *las Carbonieres* (1638); *Carbounieres* (1672); *la Coume de la Carbouniere, la Combe de la Carbonne* (1638); *las Carbounyeres* (1610); *la Carbouniero* (1837); etc. Enfin, d'après REW (no. 1675) lat. *carbonaria* «Kohlennierderlage»; «Köhlerei» est à la base de l'it. *carbonaia*, fr. *charbonnière*, occit. *carbunero*, catal. *carbonera*, esp. *carbonera*, port. *carvoeira*.

Il en résulte donc que le nom roum. *cărbunare* (devenu également toponyme) fait partie — lui aussi — des héritiers du lat. *carbonaria* (pour la forme du roum. *cărbunare*, cf. encore *viermănare* «lieu plein des vers» < lat.* *verminaria*, Drăganu, *Top. ist.*, p. 57).

Une dernière question liée à ce terme a un caractere socio-économique. Nous avons montré que dans la plupart des cas les lieux ainsi nommés (où on ne fait plus du charbon de bois) sont situés sur des hauteurs (boisées). Il est intéressant que les lieux où l'on fait du charbon de bois aujourd'hui et qui, en Transylvanie, sont généralement nommés *bocșe* (sg. *bocșă* ou *bocșe;* de hongr. *boksa*, idem) sont situés dans des vallées, plus précisément aux confluences des vallées ou des ruisseaux. Sans doute, ce dernier fait a-t-il été déterminé par le transport, des bois abbatus, par des *jilipuri* (= lançoirs; sg. *jilip* <hongr. *zsilip*, idem), dans les exploitations les plus récentes (souvent à caractère industriel). En échange, dans les cas des *cărbunări* d'autrefois, quand le charbon de bois était fabriqué sporadiquement et en petite quantité, les points choisis en vue de cette opération étaient situées dans le voisinage immédiat de la taille; cf. aussi E. Nègre (NLT, p. 66): «*La carbonhera, los carbonhers*, des lieux-dits, dans les forêts ou auprès, marquent des points de fabrication du charbon de bois».

Pour finir, le toponyme roum. *Cărbunarea* (: *cărbunare* < lat. *carbonaria*) prouve la permanence depuis l'antiquité, chez les Roumains comme chez les autres peuples romans, de la fabrication du charbon de bois (pour l'histoire de cette occupation chez les Roumains, voir Constantin C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV — începutul secolului XIX*, București, 1973, p. 200—205).

TOPONIMUL *CĂRBUNAREA*

(Rezumat)

Sprijinindu-se pe toponime romanice înrudite, (cf. în toponimia Franței nume de locuri ca *La Carbonnière, Charbonnières, las Carbonieres* etc.) autorul explică toponimul românesc *Cărbunarea* (întîlnit cu deosebire în regiunile de dealuri din Transilvania) prin *cărbunare* „loc unde se fabrică cărbunele de lemn“ (< lat. *carbonaria*, idem), termen comun neatestat de lucrările de specialitate. Păstrarea termenului *cărbunare* (de unde și toponimele *Cărbunarea*) dovedește permanența din antichitate la români, ca și la alte popoare romanice, a procesului de fabricare a cărbunelui de lemn.

TOWARDS A SEMANTIC INTERPRETATION OF THE PRESENT TENSE

MIHAI M. ZDRENGHEA

1.0. The present tense expresses an action which has no necessary correlation with the present time, as it can refer not only to a timeless action but also to a habitual or durative action in recent or removed past time, contemporaneous or simultaneous present time, and immediate or removed future time. The present tense can refer to almost any time and that is why we may consider it to be „the tense of substitution par excellence"[1].

The adverbial distribution will reflect the structural peculiarities of the present. The presence or absence of a particular type of adverbial is the differentiating factor.

1.1. The concept of time is relevant to the use of tenses, but the present tense escapes a rigorous time association, its meaning being relevant only in context, especially in collocation with a time adverbial, explicitely or implicitely expressed.

It is true the terminology used is sometimes inadequate. Thus, the label 'habitual' is generally used to describe something that would be better defined in terms of a specified frequency. This fact urges us to try to describe the present tense in more exact terms, in terms of those features defining and revealing its ability to collocate with time adverbials. The inadequacy and ambiguity of some terms will be explained. We consider that the assertion that *live* in: (1) *I live in London as from next week*[2], is future is doubtful. The fact which generates this misinterpretation of the tense value is the assimilation which is made between the meaning of a tense and the meaning of a collocation between tense and time adverbial. Tense and time are mixed up, leading to a wrong interpretation.

In order to avoid such an interpretation we have to explain and define the characteristic features which make possible their combination with those of time adverbials indicating futurity, thus obtaining a new construction which can be labelled as expressing *future time*.

In (1) it is not the present tense on its own which is causing the change in temporal emphasis — and it can never be so — but the present tense in collocation with a time adverbial, a phrase or clause of time. They work together to produce a new time relationship which may be given a new label. The amalgamation of the compatible features

---

[1] Arne Klum, *Verbe et Adverbe*, Almquist and Wiskel, Stockholm, 1961, p. 154.

[2] David Crystal, *Specifications of the English Tenses*, in „Journal Of Linguistics", 2, 1966, p. 4.

of the two elements in combination leads to a new meaning which indicates the *time specification* of the sentence.

1.2. The time relations in English can be handled better by the use of adverbials than by other means. Thus, in (2) *He leaves tomorrow*, *tomorow* and *leave* are compatible and the semantic markers that describe *tomorrow* can be combined with the semantic markers that describe *leave* to get a derived reading with a meaning that differs both from that of *tomorrow and that of leave*[3].

Time expressions that imply tenses and time adverbials fall into two distinct classes from the semantic point of view. First, there are expressions in which *all* the semantic features defining the tense are also present in the time adverbial, as in: (3) *He is leaving now*. Both the progressive form and the adverbial *now* can be described as: (+SIM)→→(+DEF)→(—REP)→(—EXT)→(+LIM). The second class includes expressions of which only some of the defining features are common: (4) *He walks to school every day*. The defining marker common to both the description of the adverbial is the mark (+REP). The tense can be described as: (+SIM)→(—DEF)→(±REP)→(—EXT)→(—LIM) and the adverbial: (±SIM)→(—DEF)→(+REP)→(+EXT)→(—LIM)[4]. The second class is of a special importance because the information contained in such an expression brings something new besides the information furnished by the other element in the combination[5].

2.0. Definition. In *Essentials of English Grammar*[6] Otto Jesperson indicates that the present tense does not have any value in itself; a set of examples comes to illustrate his opinion that the present tense has a great variety of meanings indicated by the context. 'Now' for Jesperson means a time with appreciable duration, the length of which varies greatly according to the circumstances. There is only one condition that has to be satisfied and this condition requires that the coding time falls within the period alluded to. No matter if we speak about the simple present tense or the present progressive it cannot be just a point on

[3] According to our opinion (see *Structure and Values of the English Tenses Collocated with Time Adverbials* — Unpublished Ph. D. Dissertation, 1974) five systems are relevant to the description of tenses, time adverbials and the collocation of tenses and time adverbials. The five systems are ±SIMULTANEOUS, ±DEFINITE,, ±REPEATED, ±EXTENDED, ±LIMITED. Sound justification was given for the selection of each of the five systems. The description of the tenses has the form of matrices with five slots in which the marks have fixed places. Other marks were dropped on the basis that they can be expressed by the five systems above. For instance, the mark ±CONTINUOUS can be represented by the combination (—REP) (+EXT) (+LIM).

[4] The presence of the mark (±SIM) indicates that the system ±SIMULTANEOUS is irrelevant for the description of the adverbials of indefinite time.

[5] For instance, the present tense in "John walks to school this week" is described as (+SIM) (—DEF) (+REP) (+EXT) (—LIM) and the adverbial as: (+SIM) (±DEF) (—REP) (—EXT) (+LIM). The combination of the two has a more complex specification than that of each element taken separately: (+SIM) (+DEF) (+REP) (+EXT) (+LIM).

[6] Otto Jesperson, *Essentials of English Grammar*, University of Alabama Press, Alabama, 1964, pp. 237—8.

the time axis. The linguistic tense expression does not indicate anything about the extent of duration before or after the moment of speech, so what is labelled as present covers the whole range of activities from expressions of short duration to those which extend over a longer period of time, and from those which have one occurrence to those of repeated occurrence.

The morpheme '-Z' rather indicates that it is neutral to the time orientation that it signals. That is, the process is not situated in time but rather is oriented by a certain tense with respect to a point of reference which is the moment of speech. Since the term *present* may be used to mean either the moment of speech or an extended period of time — extended enough to include *all time* — it means that the form generally labelled as present may be defined *as tense expressing time orientation with reference to the moment of speech.*

In conclusion we can say that we will call *present verb forms* those forms that have a time orientation, but do not exhibit the morpheme of the past '—ED' or that of the future 'WILL', and that signal time orientation with reference to the moment of speaking.

3.0. Restrictions. The fact that the description of tenses partially duplicates the function of the temporal adverbial leads to limitations of the possibilities of collocation between tense and time adverbials[7], limitations that make the following sentences meaningless: (5) **I will give him the book yesterday;* (6) **He has studied English until tomorrow.*

3.1. There are other restrictions in the use of adverbials of time with tenses. An overt time adverbial cannot occur if an essential property is predicated: (7) **The Arch of Triumph is heavy today.*

Similar restrictions occur when the progressive form is used. The progressive is odd if the speaker is simply reporting the location of an immovable object without recalling a particular time that he was there: (8) **The alley is leading to the castle,* but it is not obligatory if the speaker is involved in the action described by the predication: (9) *We've been in this alley for an hour; I wonder where it is leading us.*

A temporal specifier with the feature (+EXT) cannot collocate with a verb the tense of which is marked by the feature (—EXT)[8].

4.0. All time. When the present tense is so oriented that it includes 'all time' there should be a distinction made between a 'generic time' and what is actually 'all time': (10) *The sun rises in the east;* (11) *A lion is a wild animal.*

The present tense is differently marked in the two sentences specified above. The present tense in (10) accepts collocation with a time

---

[7] Cf. Geoffrey N. Leech, *Towards a Semantic Description of English,* Longmans, London, 1969, p. 134, and Mihai M. Zdrenghea, *Structure and Values of the English Tenses Collocated with Time Adverbials,* Unpublished Ph. D. Dissertation 1974, pp. 26 ff.

[8] There are cases when this restriction is overruled and it does not result in an absurdity because we understand that the predication occurs within the period of time which is indicated by the time adverbial: *They leave this week.*

adverbial that expresses repetition and it gets a universal quantifier: (12) (∀) *(x, RISE (Sun, East))* while the present in (11) does not accept any modifier: (13) **A lion is often a wild animal*, but we can say: (14) *The sun rises in the east every morning*, which can be represented as: (15) *(V) (x, RISE (Sun, morning) (x, RISE (Sun, East))*[9].

The statement in (14) is expressed in no temporal context. The action is considered a general fact. A universal quantifier indicates that whenever the action takes place it takes place in the same way. The temporally non-specific use in (14) indicates that the verb refers to an unperceivable context and it accepts only collocation with time adverbials that indicate a time which is not specifically limited. The present tense in (14) can be described as: (+SIM)→(—DEF)→(+REP)→(+EXT)→→(—LIM). This description indicates that the action is not related to a defining moment and that no limitation is imposed on the occurring of the action. The extension of the occurrence is secured by repetition.

5.0. Generic time. A predication that does not express an event with orientation in reference to any definite time may be considered a 'generic predication'. Consider the sentences: (16) *A lion is walking on the sands;* (17) *A lion is a wild animal.*

The tense associated with the verb in (16) indicates a predication that is related to the moment of speech while the verb in (17) does not indicate anything of the kind. The tense in such a construction is not sensitive to any of the five marks that might define a tense, except the mark (+SIM): (+SIM)→(—DEF)→(—REP)→(—EXT)→(—LIM). The non-sensitivity to any mark except (+SIM) indicates that the validity of the predication is beyond any time association, a fact that justifies its being related to genericity.

The meaning of the generic aspect is referring to what is happening. This does not mean that the events specified by the verbs always occur or are still occurring, but it indicates something characteristic for the time referred to. The generic aspect is indicated by the context which means that the event is not a series of happenings but a continuing state of affairs.

6.0. Timeless predication. The content of these predications is not valid for a limited period of time, but only for a duration long enough to make the feature (+LIM) irrelevant: (18) *The United States has a large population.*

The fact that the mark (+LIM) is irrelevant makes the feature (+EXT) come into contradiction with the mark (+DEF), too. The irrelevancy of the mark (+LIM) for the meaning of the statement explains why the rule of the sequence of tenses is not observed in: (19) *The teacher told us that the United States has a large population.*

In (19) the embedded sentence does not show time relationship with reference to the clause on the next higher level. It cannot show any such

---

[9] John M. Lawler, *Studies in English Generics*, Unpublished Ph. D. Dissertation, Departament of Linguistics, The University of Michigan, Ann Arbor, 1973, p. 22.

relationship since the verbal group has a different time orientation. The first 'VP' is oriented with reference to an identified time in the past, while the 'VP' in the embedded sentence is oriented to the moment of speaking. In fact, the extended period of time to which the 'VP' in the second sentence is referred makes possible the inclusion within it of both the moment in the past when the teacher uttered the statement and the moment of report. The statement about the United States having a large population overlaps both the time at which the teacher told us about it and the moment of report, a fact that explains the imaginary contradiction between the 'VPs' in (19).

Timeless predications rarely accept adverbials of time[10], and when they do the only accepted adverbials are those indicating unlimited periods of time. The difference between a 'timeless' predication and a 'general truth' lies in the fact that the latter bears no implication of limitation at all, while the former might have such implications. The description of a 'timeles' predication is: (+SIM)→(—DEF)→REP)→(—EXT)→ →(—LIM).

7.0. Iterative predication. An iterative predication implies that the event — punctual or durative — is completed each time. A state of affairs of indefinite duration continuing through the present moment with no indication with reference to the beginning and the end of the action is indicated by a 'habitual' present. The event specified by the verb takes place on indefinite occasions with the only condition that there should be at least one occasion in the future.

Repetition ,a feature that charaterizes these predications, can be expressed by a time adverbial, but the absence of such an adverbial can also be a signal that implicitly points to this mark. Except for the statives, the verbs when used in the present tense are in the habitual aspect. In the logical structure of the sentences that imply the habitual aspect an existential quantifier is involved. The action is also viewed as a general fact by the speaker, despite the fact that the state of affairs may later change. These are 'timeless' predications.

The difference between 'all time' predications and 'habitual' predications lies in specifications on limitation and definition. The distinction among the three types of predications (all time timeless, and habitual) can be made only by the time adverbial: (20) *Jimmy goes to bed at ten every night.* (habitual); (21) *The sun rises in the east every morning* (all time); (22) *Ice melts at 0°C.* (timeless).

7.1. Event predications may co-occur with time adverbials that indicate duration or with time adverbials that indicate a point in time. If the time expressed by the adverbial is long enough to include the pre-

---

[10] A timeless action with which a present tense is associated is opposed to a habitual action. In *I live in New York* the present tense is used to refer to a statement seen as timeless, but in *I often live in San Francisco* the present tense is differently used, indicating a habitual action rather than a timeless action.

dication, then we assume that the action takes place within that time: (23) *He reads a short story every morning.*

If the adverbial expresses a point in time and the action is characterized by the feature (+EXT) then it is possible to assume that the predication and the time expressed by the time adverbial overlap. The adverbial only marks the starting point: (24) *He writes his assignments at seven.*

Such a time adverbial is compatible with a time adverbial indicating frequency. If the predication is extended, the meaning of the combination is that the predication begins at that moment: (25) *He usually writes his assignments at seven.*

The present tense in (25) can be defined as: (+SIM)→(—DEF)→→(+REP)→(+EXT)→(—LIM).

A momentary predication is incompatible with a time adverbial indicating duration: (26) **He begins to write his assigments for three hours*, but a time point temporal adverbial is accepted: (27) *He begins to write his assignments at seven,* in which the present tense is described as: (+SIM)→(—DEF)→(+REP)→(+EXT)→(—LIM).

Momentary predications may collocate with time adverbials of duration, the action being repeated within the period of time indicated by the adverbial. Thus we can accept a sentence like: (28) *He begins the letter for half an hour*, on condition that the 'beginning' is repeated during the half-hour. The present has a similar description to the one in (27).

8.0. Simultaneous Predication. Such a predication does not assert that the final stage of the process actually occurs. Consider: (29) *Anne is talking to her sister*. In (29) the initial stage of the process takes place, as well as some intermediary stage before the moment of speaking and some after it. In other words a sentence that contains a present progressive says that the process has begun.

The signal 'be-ing' indicates that the action is viewed in terms of its duration. It is related to a definite occasion, i.e. the moment of speech, which explains the presence of the feature (+DEF) in the description of this form. The mark (+DEF) is sensitive to the semantics of the lexical verb. As to states, the lack of continuous tenses (*I am knowing. *I am loving, etc.) is enough to distinguish them from events. Consider: (30) *Are you drinking?;* and (31) *Do you drink?*

The first question asks about an activity, the second, a state. This difference explains why a worker for „General Motors" can say, while sunbathing on the beach, that he works for „General Motors". The distinction between the activity sense and the state sense of *to drink* is a general distinction, not particular to the concept of drinking alone. When used in the event sense the present tense is associated with the following features: (+SIM)→(+DEF)→(—REP)→(+EXT)→(+LIM).

8.1. There is, however, a group of verbs with conceptual divergences of their own. It is hard to establish the category to which they originally belong. This group comprises *to think, to know, to understand,* on the one hand, and *to see, to hear*, on the other.

Think is used in two basic senses. It functions differently in (32) *He is thinking about Mary, from* (33) *He thinks that Mary is a nice girl.*

In (32) *think* is a process and in (33) a state. The first sentence describes what one is doing, the second does not. This becomes obvious when we consider that while (32) might be said truthfully of someone who is sound asleep, (33) cannot. This shows that *thinking about something* is a process that goes on in time, an activity one carries on deliberately, but this is by no means true of thinking that something is the case. *Think* in (32) is (34) *„V_{think} for X time" entails „V_{think} at any time during X", while think* in (33) does not necessarily mean the same thing: (35) *„V_{think} for X time" does not entail „V_{think} at any time during X".*

Think in (34) is not related to *think* in (35) the way *drink* in its habit sense is related to *drink* in its activity sense. As the meaning of the verbs involved, the present tense in (32) has a description similar to that of (30).

Know is clearly a state in its dominant uses (knowing that, knowing how, knowing something / someone). Furthermore, since **I am knowing* does not exist in English, *know* seems to be a generic state[11].

Seeing cannot be a process. *What are you doing?* can never, in good English, be answered by *I am seeing* ... The fact that one might see something for a long period does not mean that *one is seeing* that thing for any period, yet it remains true that he sees it at all moments during that period. In addition, *carefully* or *deliberately* fail to describe or misdescribe *seeing,* as no one can be accused of or held responsible for having seen something, though one can be held responsible for having looked at or watched something. Thus, seeing is not an action which is committed or performed at all. Though there is no such process as seeing, there is an achievement of seeing: (36) *I see him crossing the street, as opposed to* (37) *I see him cross the street.*

The difference between the two forms is indicated by their description. *See* in (36) can be described as: (+SIM)→(+DEF)→(—REP)→→(+EXT)→(+LIM); and *see* in (37) as: (+SIM)→(+DEF)→(—REP)→→(—EXT)→(+LIM).

8.2. Event predications can be represented by punctual or durative verbs. Puctual verbs are extended by repetition. Consider (38) *He is jumping up and down with joy.*

The action is completed each time. Duration is excluded as an inherent characteristic of the verb and the mark (+EXT) can be part of its description only on condition that the mark (+REP), indicating the repetition of the occasion, is also involved in this description: (+SIM)→→(+DEF)→(+REP)→(+EXT)→(+LIM).

---

[11] One is tempted to say that *know* means *to start knowing.* This is a dangerous temptation; it makes us think that, just as *to start running* begins the *activity of running, to start knowing* begins the *activity of knowing. Now I know it* indicates that I did not know it before but the fact that *to start knowing* does not make sense demonstrates that knowing is not the beginning of an activity but the beginning of a state.

Durative verbs related to the moment of speech indicate that the action has begun and is in progress at the moment of speech: (39) *He is writing his assignments.*

(39)can be described as: (+SIM)→(+DEF)→(—REP)→(+EXT)→→(+LIM). The marks (+DEF) and (+EXT) indicate that the event predication extends over the moment of speech. No reference is made to the span of time covered by the action. The mark (+LIM) indicates that limitation of duration is a basic characteristic of the progressive aspect.

9.0. Stage directions, etc. The use of common form of the present tense in stage directions, sports comments and demonstrations has been treated by many linguists as an unusual, idiomatic or even peculiar use, one that has to be explained separately as an „exception" to the regular use. We considered them within the frame of our theory, as they may be treated as situations in which the speaker wishes to signal reference to the whole predication. When O'Neill states in his stage directions: (40) *(Starts slowly for the door — hesitates — then after a pause)*[12] he uses the common form of the present tense not to suggest that Burke does this action every night, but rather to indicate that the starting is a unit in itself, a whole, between what happened before and what follows[13].

The present tense in stage directions is not sensitive to the mark (+REP) and as the action is viewed as a whole, it is also insensitive to the marks (+EXT) and (+LIM): (+SIM)→(+DEF)→(—REP)→(—EXT)→→(—LIM).

9.1. An action is similarly viewed by sports commentators. A hockey player's action which overlaps with the moment of speaking can be described as: (41) *Johnson takes the puck in . . .*

The reason for using this form is to make the game seem to move more jerkily and, thus, more dramatically. The progressive form can be used only when the commentators want to say that the action lasts for a longer period of time: (42) *The Giants are pressing again.*

The present tense in (41) can be described in a matrix identical to the one describing stage indications.

9.2. Similarly, a teacher demonstrating an experiment to pupils is primarily attending to each step of the process as a unit, as a whole. The pupils want to know how much substance they have to use, what to do with it, etc. as something to get or something to do. The progressive form would focus the attention of the pupils on the demonstrator, on his actions rather than on each step as a unit.

10.0 Historical Present. A deictic present tense is used to refer to a process that took place in the past, but this shift does not affect the temporal specifiers. Because the temporal specifiers are not affected,

---

[12] Eugene O'Neill, *Anna Christie*, The Modern Library, New York, 1949, p. 116.

[13] A dramatist can use the progressive aspect when he describes a certain character: „He makes the sign of cross mechanically. Johnson comes along the deck to port, supporting the fourth man, who *is babbling* to himself incoherently" (Eugene O'Neill, *Anna Christie*, p. 106).

Lakoff considers that the historical present is a neutralization between present and past in which the present — the unmarked form — always shows up[14]. The use of the historical present always implies the involvement of the narrator in the action. The present tense forms a new relation in which we have a new chronological base. The relational system is the same. This means that the only change is the one that involves the mark (±SIMULTANEOUS). This shift is possible because the adverb can assume the role of the reference point.

11.0. Conclusions. The values that the present tense can express in different contexts are the following:

1. Contemporaneous present activity with durative verbs: (+SIM)→→(+DEF)→(—REP)→(+EXT)→(+LIM)
2. Contemporaneous present activity with punctual verbs: (+SIM)→→(+DEF)→(+REP)→(+EXT)→(+LIM)
3. Simultaneous frequency of occurrence: (+SIM)→(—DEF)→→(+REP)→(+EXT)→(—LIM)
4. All time: (+SIM)→(—DEF)→(+REP)→(+EXT)→(—LIM)
5. Generic: (+SIM)→(—DEF)→(—REP)→(—EXT)→(—LIM)
6. Timeless predications: (+SIM)→(—DEF)→(—REP)→(—EXT)→→(—LIM)
7. Specific perceivable activity taking place (stage directions ,etc.): (+SIM)→(+DEF)→(—REP)→(—EXT)→(—LIM)

SPRE O INTERPRETARE SEMANTICĂ A TIMPULUI PREZENT

(Rezumat)

Conceptul de timp este relevant pentru folosirea timpurilor gramaticale, dar timpul prezent scapă unei asocieri temporale riguroase, înțelesul lui fiind evident numai în context, în special în combinație cu adverbele de timp. Uneori terminologia cu care se operează este inadecvată, lucru care se naște din interpretarea greșită a naturii prezentului. Lucrarea încearcă să redefinească și să descrie prezentul în termenii unor trăsături definitorii și revelatoare pentru relațiile temporale pe care le poate marca. În cele din urmă se identifică șapte valori descrise în matrice care operează cu cinci sisteme: ±SIMULTAN, ±DEFINIT, ±REPETAT, ±EXTINS și ±LIMITAT

[14] George Lakoff, *Irregularity in Syntax*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1970, p. 169.

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

CU PRIVIRE LA DESCRIEREA MORFONEMELOR ROMÂNEŞTI

C. SĂTEANU

1. În limba română, ca în multe alte limbi, există situaţii cînd între foneme şi morfeme intervin anumite interacţiuni, ce au ca rezultat folosirea fonemelor în scopuri morfologice. Întrepătrunderea aceasta între unităţile nivelului fonemelor şi unităţile nivelului morfemelor constituie obiectul unei discipline, numită *morfofonologie* sau *morfonologie*. În literatura de limbă engleză poartă numele de *morfonemică*. Ea a fost formulată încă de Trubetzkoj ca parte integrantă a fonologiei[1]. Taxonomiştii americani, Ch. Hocket[2] şi Z. S. Harris[3] îi acordă un loc important în sistemul lor de analiză şi descriere a limbii, fiind adepţi ai unei discipline autonome. A. Martinet[4] consideră superfluu o morfonologie de sine stătătoare. În lingvistica românească fenomenele de morfonemică şi-au primit locul în cadrul fonologiei[5].

2. În morfonemică este vorba de două fenomene distincte, care au comun faptul că se întîlnesc pe terenul morfologiei.

2.1. Unul din fenomene se datoreşte comutării unor foneme în cuvînt, comutare ce este folosită în scopuri flexionare. Aşa sînt, de exemplu, ablautul şi umlautul în limba germană, substituirea vocalelor în limbile romanice, fenomene cunoscute sub denumirea de *alternanţe fonetice*. Acest fenomen este interpretat şi ca o suplimentare a flexiunii sau ca o anticipare a informaţiei morfemice, mai ales în ceea ce priveşte limba română, unde o alternanţă fonetică este o dublare a morfemelor flexionare. În limba română (poate cu excepţia lui *acesta—aceasta*) nu se cunosc cazuri ca cele din germană, de exemplu, unde alternanţa fonetică poate fi singura marcă a flexiunii (*Ofen* sg. — *Öfen* pl.). Alternanţele sînt *vocalice* (rom. *masă* — *mese*, fr. ***peux*** — ***pouvons***, engl. *sing-sang* — *sung*) consonantice (rom. ***bărbat*** — ***bărbaţi***, fr. (nous) *savons* — (que je)

---

[1] N. S. Trubetzkoj, *Grundzüge der Phonologie*, Göttingen, 1958, p. 268 şi urm.

[2] Ch. F. A. Hocket, *Cours in Modern Linguistics*, New York, 1960, p. 134 şi urm.

[3] Z. S. Harris, ***Morpheme Alternants in Linguistic Analysis***, în „Language", 18, 1942, p. 169—180; idem, ***Structural Linguistics***, Chicago, 1965, p. 219 şi urm.

[4] A. Martinet, ***Éléments de linguistique générale***, Paris, 1961, p. 96. A se vedea şi C. Schwarze, ***Suppletion und Alternanz im Französischen***, în „Linguistische Berichte", Braunschweig, 6, 1970, p. 21—24.

[5] Al. Graur — Al. Rosetti, ***Esquise d'une*** *phonologie du roumain*, în „Bulletin Linguistique", VI, 1938, p. 25 şi urm.; I. Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956, p. 159—165; Em. Vasiliu, *Alternanţele fonologice din punctul de vedere al recţiunii*, în SCL, VI, 1955, p. 43 şi urm.; E. Petrovici, *Echivalenţa morfologică a variantelor fonemelor vocalice româneşti*, în CL, I, 1956, p. 11—25; I. Pătruţ, *Morfologie şi fonologie*, în CL, V, 1960, p. 23—27.

sache, germ. *denke* — *dachte*) și combinate. Redăm aci numai alternanțele combinate:

ă — d	—	e — z	:	văd — vezi
î — d	—	i — z	:	vînd — vinzi
a — d	—	ă — z	:	ladă — lăzi
a — c	—	ă — č	:	bancă — bănci
a — t	—	ă — ț	:	carte — cărți
a — sc	—	ă — șt	:	mască — măști
o̯a — t	—	o — ț	:	poartă — porți
o̯a — st	—	o — șt	:	oaste — oști
o̯a — d	—	o — z	:	coardă — corzi
e̯a — c	—	e — č	:	treacă — treci
e̯a — g	—	e — ğ	:	șteargă — ștergi
e̯a — z	—	e — ʒ	:	viteaz — viteji

2.2. Al doilea tip de morfoneme este acela în care realizarea fonetică a morfemelor este în dependență de mărcile articulatorii ale fonemelor vecine, devenind automatizări condiționate. De exemplu, morfemul de plural la neutre se realizează prin alomorfele *-ă, -e, -i*. Din acestea, apariția alomorfului *-ă* este condiționată de un radical terminat în *-u̯*: *ou̯ă*, iar apariția alomorfului *-i̯* este condiționată de un radical cu terminția în *-i*: *consilii̯ teritorii̯*. În schimb alomorful *-e* apare indiferent de fonemul precedent: *scaune, temple, tramvaie*. De asemenea, /s, t, c, g/ înaintea lui *-i*, morfem, se realizează ca /ș, ț, č, ğ/: *frumos—frumoși, student—studenți, sac—saci, drag—dragi*. Și în derivare este valabilă această automatizare condiționată: *desfac* — *dezbrac, închid* — *împart*. Semnificația prefixului rămîne însă aceeași, deoarece cele două realizări ale lui sînt în distribuție complementară.

3. Descrierea morfemelor poate urma două căi: una sincronică și una diacronică. În fonologia românească cele două căi nu s-au conturat totdeauna suficient. De aceea, o confruntare succintă a lor ne va ajuta în descrierea sincronică. Astfel, *alternanța* se opune, ca termen în lingvistica sincronică, *supletivismului* din lingvistica diacronică. Alternanțele sînt realizări fonetice sau morfologice ale aceluiași fonem respectiv morfem, care apar în distribuție complementară (De ex. *s—z* în prefixul *des; -ă, -i, -e* ca realizări ale morfemului de plural neutru). Față de acestea, formele supletive sînt radicale diferite, care apar în distribuție complementară în aceeași paradigmă flexionară (*sînt* — *eram* — voi *fi*). Între formele alternative există relații bazate pe reguli. Între formele supletive nu există regularități. Regularitatea formelor alternative se manifestă în așa-numitele serii de morfoneme.

3.1. Ne oprim în continuare la acele morfoneme ce pot fi organizate în serii alternative. Pe acestea vom încerca să le descriem, folosindu-ne de o matrice. În această matrice, elementele de descriere sînt semele (S), ce realizează opoziții în interiorul dimensiunilor (categoriilor gramaticale). Astfel, în dimensiunea *gen* se realizează opoziția M/F, purtată, de seria alternativă *e* — *ea: negru* — *neagră*.

Matricea morfonemelor

Dimensiune	Număr		Persoană				Gen		Mod		Timp	Derivare		Exemple
Seme / serii alternative	Sg	Pl	1	2	3	4	M	F	I	Cj		Dim.	Adv.	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
a — e	+	+							+	+				masă-mese, spală-spele
\ — ă	+	+	+			+					+			ladă-lăzi, sap-săpăm, tai-tăiam
ă — e	+	+	+	+					+	+				măr-meri, apăr-aperi, apără-apere
\ — a			+											arăt-arată, spăl-speli-spală
e — ea			+		+		+	+	+	+				leg-leagă, sec-seacă, merge-meargă
\ — a			+		+				+	+				şed-şade, vede-vadă
ea — e	+	+	+						+	+				seară-seri, seamăn-semeni, seacă-sece
o — u	+	+	+			+								soră-surori, pot-poate-putem
\ — oa	+	+			+		+	+						os-oase, gol-goală
oa — o	+	+												ploaie-ploi
î — i	+	+	+	+										tînăr-tineri, vînd-vinzi
\ — a											+			rămîne-rămase
i — e			+			+					+			vin-venim, vine-veni
t — ţ	+	+	+	+								+		cot-coţi, pot-poţi, dinţişor
— č	+	+										+		castravete-ţi-cior,
ţ												+		credinţă-credincios
s				+							+			scot-scoţi-scosei
d — z	+	+	+	+							+			brad-zi, văd-zi, văzui, iezişor
\ — s			+	+							+			ard-arzi-arse
c — č	+	+	+	+					+	+				nuc-nuci, fac-faci, calcă-calce
\ — (p)s											+			coc-copsei, duc-dusei
g — ğ	+	+	+	+					+	+				fag-fagi, fug-fugi, bagă-bage
\ — (p)s											+			frig-fripsei, adaug-adausei
s — ş	+	+	+	+								+		urs-urşi, cos-coşi, frumuşel
sc — şt	+	+	+	+									+	gîscă-gişte, casc-caşti, ruseşte
c — t	+	+	+	+					+	+				puşcă-puşti, muşc-muşti, muşcă-muşte
z — j	+	+											+	viteaz-viteji, vitejeşte
n — i			+	+								+		spun-spui, viitor
l — i	+	+												cal-cai
f — ş												+		vătaf-vătăşel

3.2. Din matrice se desprind mai multe fapte, din care relevăm două.

3.2.1. *Omonimia (polivalenţa) morfonemică* constă în faptul că una şi aceeaşi serie morfonemică cumulează mai multe valori. Acest fapt se citeşte din matrice orizontal, prin selectarea şi însumarea tuturor semnelor (+). Aceste semne arată la care din categoriile morfemice este marcată seria respectivă. Marcările (+) reprezintă elementele de descriere a morfonemelor, a căror sumă alcătuieşte conţinutul polivalent al unei serii morfonemice, conţinut conceput ca o mulţime de seme (S). De exemplu, seriei *o — oa* îi citim conţinutul compus din mulţimea de seme: $\{S_1—S_2, S_3—S_5, S_7—S_8\}$. Aceasta înseamnă că seria morfonemică *o — oa* are în conţinutul său sem(ant)ic o polivalenţă de trei dimensiuni: a) *de număr*, anticipînd informaţia cu privire la pluralitate, cînd S_1 (singular) se transformă în S_2 (plural), de exemplu *os → oase;* b) *de persoană*, anticipînd informaţia cu privire la persoana a treia, cînd S_3 (persoana 1) se transformă în S_5 (persoana 3), de exemplu *port → poartă;* c) *de gen*, anticipînd informaţia cu privire la gen, cînd S_7 (masculin) se transformă în S_8 (feminin), de exemplu: *gol → goală.*

3.2.2. *Sinonimia morfonemică*, adică faptul că mai multe serii morfonemice redau una şi aceeaşi valoare, se citeşte vertical, prin selectarea marcărilor (+) la o singură dimensiune, în dreptul fiecărei serii morfonemice. De exemplu, dimensiunea *gen* este marcată (+) numai la seriile *e — ea* şi *o — oa*. Aceasta înseamnă că genul este anticipat în limba română numai de aceste două serii morfonemice, care au în conţinutul lor informaţional semele $S_7—S_8$, adică masculinul alternînd cu femininul: *negru — neagră, gol — goală*. Spre deosebire de gen însă, persoana este purtată, ca anticipare informaţională, de un număr impresionant de serii morfonemice. Citind matricea obţinem un număr de 15 serii de astfel de morfoneme, care au în conţinutul lor informaţional semele $S_3—S_4—S_5—S_6—S_7$, adică alternarea persoanelor 1, 2, 3, 4, între ele. Iată cîteva exemple: *sap — săpăm, spăl — speli — spală, leg — leagă, seamăn — semeni, port — poartă — purtăm, vînd — vinzi, vin —venim, port — porţi, văd — vezi, fac — faci, fug — fugi, cos — coşi, cresc — creşti, muşc — muşti, spun — spui.*

À PROPOS DE LA DESCRIPTION DES MORPHONÈMES ROUMAINS

(Résumé)

L'auteur se propose d'analyser les phénomènes linguistiques dûs à l'interaction des phonèmes et des morphèmes. Le résultat est l'emploi des phonèmes avec une valeur morphologique, catégorie connue sous le terme de morphonèmes. La description est appliquée à la catégorie de l'alternance et non pas à celle de suppletivisme. L'auteur considère qu'entre les formes alternatives (alternances vocaliques et consonantiques) il y a des relations fondées sur des règles, tandis que entre les formes supplétives il y a aussi des relations irrégulières. La description est appliquée à l'aide de l'analyse sémique, étant donné qu'elle permet l'investigation de la substance significative des morphonèmes au niveau discret des sèmes. L'auteur arrive à la conclusion qu'il y a des homonymes morphonémiques et des synonymes morphonémiques. L'analyse est soutenue par de nombreux exemples.

STUDIA UNIV. BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA, 1, 1978.

CONTRASTAREA FONETICO-FONOLOGICĂ PE PLAN SINCRONIC (II)

Realizări şi perspective

I. T. STAN

În prima parte a studiului, publicat în Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Philologia, 2, 1977, p. 47, autorul tratează sub 1. **Definirea termenilor** şi sub 2. **Scopul şi sarcinile contrastării lingvistice.**

3. **Scurtă privire istorică asupra cercetării contrastive.** Lingvistica contrastivă s-a impus atenţiei generale abia în ultimii 15—20 ani, cînd, de fapt, a luat o dezvoltare deosebit de accentuată. Totuşi, de lingvistică contrastivă se poate vorbi încă de la începutul secolului al XX-lea, sau chiar mai devreme. Se pot cita, în acest sens, lucrări ca *Sintaksis russkogo jazyka, sostavlenyj sarvnitel'no s jazykom nemeckim* a lui I. Nikolič[1], *Le parler russe* de J. Monmitonnet, din anul 1897[2], în care autorul stabileşte cîteva particularităţi ale limbii ruse şi probleme ale învăţării acestei limbi de către francezi, *Elemente der Phonetik des Deutschen, Englischen und Französischen* şi *Kleine Phonetik des Deutschen, Englischen und Französischen* de Wilhelm Viëtor, prima apărută în 1898, iar a doua în 1901. W. Viëtor e conştient de importanţa metodei obiective — a foneticii experimentale — în reliefarea trăsăturilor caracteristice ale limbilor respective, în care scop şi prezintă o serie de palatograme, ce reprezintă sunete vocalice şi consonantice din germană, engleză şi franceză, realizate de Viëtor, Kingsley şi Rousselot[3]. Din aceste palatograme reiese mult mai clar şi mai pregnant în evidenţă specificul, modul propriu de articulaţie şi de aici şi deosebirile „aceloraşi" sunete în cele trei limbi supuse contrastării.

În culegerea lui V. A. Bogorodickij intitulată *Očerki po jazykovedeniju i russkomu jazyku,* publicată la Kazan în 1901, se află un studiu intitulat *Očerk fiziologii proiznošenija jazykov francuzskogo, anglijskogo i nemeckogo sarvnitel'no s russkim*[4], care poate fi apreciat ca un excelent capitol de fonetică contrastivă-comparată a celor trei limbi. Autorul, pe deplin conştient de importanţa unei asemenea metode contrastive, emite anumite considerente deosebit de actuale şi acum: „v zvukovych sistemach meždu soboju, no kotoryje vsjo-taki ne mogut sčitat'sja toždestvennymi. Delo v tom, čto v každom jazyke zvukovyje artikuljacii svjazany

---

[1] Revel, 1870.

[2] Apărută în „Mémoires de la Société de linguistique de Paris", X, 2, p. 110—121.

[3] Vezi Wilhelm Viëtor, *Kleine Phonetik des Deutschen, Englischen und Französischen*, ed. a III-a, Leipzig, 1903, p. 116—117.

[4] Vezi V. A. Bogorodickij, *Očerki po jazykovedeniju i russkomu jazyku*, ed. a III-a, Kazan, 1910, p. 99—147.

v svojeobraznuju sistemu, ne moguščuju povtorit'sja v drugom jazyke. Nauka poetomu ne možet ograničit'sja osvetit' i tonkije različija meždu nimi, pokazat', v čom sostoit raznica ich ukladov. Pri sličenii zvukovych sistem raznych jazykov issledovatel' jestestvenno za ischodnyj punkt ili, tak skazat', za jedinicu sravnenija prinimajet svoj rodnoj jazyk, starajas' vyjasnit', kakije peremeny v ukladach govoril'nogo apparata nužny, čtoby perejti k zvukovoj sisteme togo ili drugogo inostrannogo jazyka"[5].

Şi în continuare, V. A. Bogorodickij se străduieşte să determine particularităţile sistemelor sonore ale celor trei limbi, ţinînd cont, totodată, şi de drumul invers, de la sistemele sonore ale acestor limbi la rostirea limbii ruse literare, considerînd acest procedeu ca util şi raţional, presupunînd că concluziile trase de el vor fi puse faţă în faţă cu observaţiile asupra rostirii ruseşti ale lingviştilor străini, care vor lua drept bază de comparaţie sunetele limbii lor natale. Autorul, pentru a scoate mai bine în relief particularităţile de rostire, face şi observaţii generale privitoare la corelaţia sistemului sunetelor vocale ale limbii ruse cu sistemele altor limbi cercetate, oprindu-se cu precădere asupra vocalelor accentuate, neaccentuate şi a consoanelor[6].

O strălucită comparare a limbii franceze cu limba germană, după metoda contrastivă, se poate vedea şi în cartea lui Fritz Strohmeyer, *Der Stil der französischen Sprache*, apărută la Berlin, în două ediţii, 1910 şi 1924.

Prima lucrare „capitală" — după părerea autoarei I. M. Solovjova[7] — aparţine însă celebrului lingvist Baudouin de Courtenay cu *Pol'skij jazyk sravnitel'no s russkim i drevnecerkovnoslavjanskim,* publicată la Peterburg în 1912.

Printre cei care s-au orientat în direcţia cercetării contrastive a limbilor se numără şi renumitul lingvist E. D. Polivanov. Încă în 1914 Polivanov publică *Sravnitel'no-fonetičeskij očerk japonskogo i rjukjuskogo jazykov,* în care, pe baza metodei contrastive, reliefează asemănările şi deosebirile fonetice dintre cele două limbi. În 1928, în articolul *Ctenije i proiznošenije na urokach russkogo jazyka v svjazi s navykami rodnogo jazyka,* subliniază necesitatea contrastării mai ales cînd e vorba de predarea limbilor străine oamenilor maturi. Lucrări bazate exclusiv pe metoda contrastării sînt *Russkaja grammatika v sopostavlenii s uzbekskim jazykom,* publicată în anul 1933, şi *Opyt častnoj metodiki prepodavanija russkogo jazyka uzbekam,* publicată în 1935, în cadrul cărora autorul face o analiză ştiinţifică a particularităţilor fonetice, gramaticale şi sintactice ale celor două limbi, reliefînd totodată diferenţierile lor de structură[8].

Metoda „comparée", în sensul comparării sincronice a limbilor, spre deosebire de compararea pe plan istoric, a fost utilizată şi de Charles

---

[5] *Ibidem,* p. 99.

[6] *Ibidem,* p. 99—100.

[7] I. M. Solov'jova, *Sopostavitel'noje izučenije jazykov i perevod,* în „Prepodovanije inostrannych jazykov". Teorija i praktika, Moskva, 1971.

[8] Vezi E. D. Polivanov, *Stat'i po obščemu jazykoznaniju,* Moskva, 1968, p. 31—44 (passim), unde se dau date suplimentare asupra acestor lucrări.

Bally în cunoscuta sa lucrare *Linguistique générale et linguistique française*, publicată în anul 1932[9], în care sînt cercetate contrastiv limbile franceză și germană. Ch. Bally formulează în această lucrare principiile studierii contrastive a limbilor din punct de vedere sincronic sau, cum spune autorul, static, scopurile general-lingvistice la care poate duce o astfel de cercetare și anume la largi și valoroase generalizări. Deosebit de importantă este și observația lui Ch. Bally că prin cercetarea contrastivă a două limbi se reliefează „ich charakternyje čerty, kotoryje osobenno legko pozvoljajut vyjavit' original'nost' každogo iz nich".

Pînă la sfîrșitul deceniului al treilea mai semnalăm doar două lucrări contrastive datorate: una cunoscutului membru al Cercului lingvistic de la Praga — V. Mathesius, intitulată *Nebojte se angličtiny*[10], în care autorul, prin contrastarea limbilor cehă și engleză, emite cîteva idei valoroase pentru metoda contrastivă, și alta acad. Petar Guberina din Zagreb *Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes en français et en croate*[11], în care comparînd franceza cu croata acordă o deosebită valoare metodei contrastive, capabilă să determine o bună cunoaștere a esenței celor două limbi, a specificului fiecăreia dintre ele.

În deceniul al patrulea consemnăm doar unele studii în care sînt supuse contrastării limbile engleză și germană, franceză și germană, franceză și engleză, franceză și suedeză, datorate unor autori ca R. Reuning[12], A. Malblanc[13], C. H. Birsell[14] și L. Bergh[15].

O gamă foarte largă de studii consacrate cercetării contrastive a diferitelor aspecte ale limbilor se observă începînd cu deceniul al V-lea. Acestea ar putea fi categorisite în felul următor:

1) Studii și articole cu privire la esența, principiile și metodica cercetării contrastive, ca cele ale lui A. I. Smirnickij[16], M. Širotev[17], U. Alijev[18], A. Čikobava[19], B. Serebrennikov[20], E. Steumann[21], G. Kasumbejli[22],

---

[9] Vezi Ch. Bally, *op. cit.*

[10] Publicată la Praga în 1936.

[11] Publicată la Zagreb în 1939.

[12] Vezi Joy and Freude, *A Comparative Study of the Linguistic Field of Preasurable Emotions in English and German*, Swarthmara, 1941.

[13] Vezi *Pour une stylistique comparée du français et de l'allemand*, Paris, 1944.

[14] Vezi *Prepositions in French and English*, New York, 1947.

[15] Vezi *Moyens d'exprimer en français l'idée de direction. Étude fondée sur une comparaison avec les langues germaniques, en particulier le suédois*, Göteborg, 1948.

[16] Vezi *Ob osobennostjach oboznačenija napravlenija dviženija v otdel'nych jazykach (K metodike sopostavitel'nogo izučenija jazkov)*, în „IJSK", 2, 1953.

[17] Vezi *O značenii sopostavitel'nogo izučenija jazykov*, în RJNS, 4, 1957.

[18] Vezi *Sopostavitel'noje izučenije jakykov dolžno byt' vsestoronnim*, în RJNS, 3, 1957.

[19] Vezi *Sopostavitel'nije jazykov kak metod issledovanija i kak metod obučenija*, în RJNS, 6, 1967.

[20] Vezi *Vsjakoje li sopostavlenije polezno?*, în RJNS, 2, 1957.

[21] Vezi *O celosoobraznosti primenenija sopostavitel'nogo metoda*, în RJNS, 1, 1958.

[22] Vezi *O sopostavlenii dvuch jazykov*, în RJNS, 1, 1958.

R. Piotrovskij[23], V. N. Jarcevaja[24], N. G. Aga Zade[25], A. Isačenko[26], A. A. Reformatskij[27], N. Baskakov[28], T. Krezeszowski[29], A. G. Sciarone[30], G. Bourquin[31], D. Chițoran[32].

2) Studii și articole cu privire la diferite aspecte ale contrastării în gramatică (morfologie), reținîndu-ne atenția lucrările lui H. Weber[33], A. I. Isačenko[34], N. A. Rezjukov[35], L. Firsova[36], G. Nečajev[37], E. Grunina[38], E. Leisi[39], A. V. Fjodorov[40], K. Krušel'nickaja[41], H. Kufner[42], R. Stockwell, J. Bowen, J. Martin[43], R. S. Gazizov[44], M. F. Semjonova[45].

3) Studii și articole privitoare la cercetarea contrastivă a sintaxei diferitelor limbi. Dintre acestea amintim pe cele ale următorilor autori: B. Pottier[46], G. A. Arutjunova[47], P. Georgescu[48], Th. Laurențiu[49].

---

[23] Vezi *O nekotorych principach sopostavitel'nogo analiza*, în RJNS, 1, 1959.

[24] Vezi *O sopostavitel'nom metode izučenija jazykov*, în FN, 1, 1960.

[25] Vezi *K voprosu sopostavitel'nogo izučenija jazykov*, IJSK, 6, 1960.

[26] Vezi *Sopostavitel'noje izučenije jazykov kak osobaja lingvističeskaja disciplina*, în „Voprosy prepodavanija ruskogo jazyka v stranach narodnoj demokratii", Moskva, 1961.

[27] Vezi *O sopostavitel'nom metode*, în RJNS, 5, 1962.

[28] Vezi *K teoretičeskim osnovam razrabotki sravnitel'no-sopostavitel'nogo metoda*, în RJNS, 6, 1962.

[29] Vezi *Fundamental Principles of Struktural Contrastive Studies*, în „Glottodidactica", II, 1967.

[30] Vezi *Contrastive Analysis — Possibilities and Limitations*, în IRAL, 2, 1970.

[31] Vezi *Réflections à propos de la linguistique contrastive*, Sinaia, 1970.

[32] Vezi *Contrastive Analysis: Questions other than Linguistic Theory and Research Methodology*, în RECAP, București, 1971.

[33] Vezi *Das Tempussystem des Deutschen und Französischen. Übersetzungs und Strukturprobleme*, Berna, 1954.

[34] Vezi *Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim Morfologia*, č.I, Bratislava, 1954.

[35] Vezi *Očerki sravnitel'noj grammatiki russkogo i čuvašskogo jazykov*, Čeboksary, 1954.

[36] Vezi *Značenije i upotreblenije prošedšego vremeni v russkom jazyke v sopostavlenii s estonskim*, în RJNS, 4, 1957.

[37] Vezi *Nužna li sravnitel'naja grammatika?*, în RJNS, 6, 1957.

[38] Vezi *Sopostavitel'naja grammatika russkogo i uzbekskogo jazykov*, în RJNS, 3, 1957.

[39] Vezi *Der Wortinhalt. Seine Struktur im Deutschen und Englischen*, Heidelberg, 1961.

[40] Vezi *Nemecko-russkije jazykovyje paralleli*, Moskva, 1961.

[41] Vezi *Očerki po sopostavitel'noj grammatike nemeckogo i russkogo jazykov*, Moskva, 1961.

[42] Vezi *The Grammatical Structures of English and German*, Chicago, 1962.

[43] Vezi *The Grammatical Structures of English and German*, Chicago, 1965.

[44] Vezi *Sopostavitel'naja grammatika tatarskogo i russkogo jazykov*, Kazan, 1966.

[45] *Sopostavitel'naja grammatika russkogo i latyšskogo jazykov*, Riga, 1966.

[46] Vezi *Sysématique des éléments de relation. Étude morphosyntaxe structurale roumane*, Paris, 1962.

[47] Vezi B. A. Arutjunova și alții, *O sopostavitel'nom sintaksise romanskich jazykov*, în „Voprosy romanskogo jazykoznanija", Chișinău, 1963.

[48] Vezi *Productive and Non-productive Structures in the Contrastive Analysis of English and Romanian, în RECAP*, București, 1971.

[49] Vezi *On the Theoretical Basis of Contrastive Syntax*, în RECAP, București, 1971.

4) Studii și articole referitoare la lexicologie și stilistică, printre care cele ale autorilor: J. P. Vinay, J. Darbelnet[50], E. M. Wolf[51], precum și culegerea de articole de sub redacția lui A. V. Fjodorov[52].

5) Cercetarea contrastivă și tipologia lingvistică: E. A. Makaev[53], B. Pottier[54], N. G. Aga Zade[55].

6) Cercetarea contrastivă și gramaticile generative și transformaționale: S, Saporta[56], W. Moulton[57], I. Wincenz[58], precum și valoroasa lucrare colectivă *Strukturnaja tipologia jazykov*, apărută la Moscova în 1966.

7) Cercetarea contrastivă și psiholingvistică. În primul rînd se cuvine a fi subliniat aportul deosebit de prețios pe care l-a adus, pe planul lingvisticii generale, Tatiana Slama-Cazacu, care, între anii 1957—1971 a publicat numeroase studii referitoare la relațiile dintre gîndire și limbaj[59], contaminări[60], probleme ale psiholingvisticii în predarea limbilor străine[61], cercetarea interdisciplinară[62], elemente de comunicare[63]. De o incontestabilă valoare este și cartea Tatianei Slama-Cazacu *Introducere în psiholingvistică*[64], prin care, am considera oportun să precizăm, se pun bazele psiholingvisticii la noi, apoi remarcabilul studiu, publicat în colaborare cu W. Nemser, *A Contribution to Contrastive Linguistics*[65] și mai recentul *Contrastive Study „in abstracto" or Fonction of the Meeting of Linguistic Systems in the Learner*[66].

Despre lingvistica contrastivă și psiholingvistică mai remarcăm două articole, unul scris de V. Krasnov, în care subliniază necesitatea motivării psihologice a studiilor contrastive[67], și altul scris de cunoscutul

---

[50] *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Paris, 1958, 1963.

[51] Vezi *Sopostavitel'noje izučenije sinonimičeskich rjadov*, în FN 1, 1963.

[52] Vezi *Voprosy leksikologii, stilistiki i sopostavitel'nogo izučenija jazykov*, Leningrad, 1959.

[53] *Sravnitel'naja, sopostavitel'naja i tipologičeskaja grammatika*, în VJA, 1, 1964.

[54] Vezi *La typologie linguistique et l'analyse contrastive*, în FM, 81, 1971.

[55] Vezi *Osnovnyje zadači tipologičeskich issledovanij rodstavennych i nerodstvennych jazykov*, în „Prepodavanije inostrannych jazykov. Teorija i praktika", Moskva, 1971.

[56] Vezi *Applied Linguistics and Generative Grammar*, în „Trends in Language Teaching", 1966.

[57] Vezi *The Use of Model in Contrastive Linguistics*, Georgetown, 1968.

[58] Vezi *Contrastive Analysis and the Transformational Approach*, în RECAP, București, 1971.

[59] Vezi Tatiana Slama-Cazacu, *Relația dintre gîndire și limbaj în ontogeneză*, în SCL, 3—4, 1956.

[60] Idem, *Observații și cercetări experimentale cu privire la contaminări*, în SCL, 3—4, 1956.

[61] Idem, *La linguistique appliquée et quelques problèmes psycholinguistiques de l'enseignement des langues*, în CLTA, V, 1968.

[62] Idem, *Code, Levels, Interdisciplinary Approach and the Object of Psycholinguistics*, în „Revue roumain des sciences sociales-Psycologie", 1, 1970.

[63] Idem, *Éléments de la communication, niveaux du code, et le triode — langage, langue, parole*, în „Linguistique contemporaine". Bruxelles, 1970.

[64] București, 1968.

[65] Publicat în RRL, 2, 1970.

[66] În RECAP, București, 1971.

[67] Vezi *Sopostavlenije dolžno byt' psichologičeski opravdannym*, în RJNS, 1, 1958.

cercetător sovietic E. Vereščagin[68] despre problematica psiholingvistică a teoriei contactelor dintre limbi.

8) Lingvistica contrastivă și limbile „în contact“, în cadrul căreia se reliefează rolul cunoașterii culturii țărilor a căror limbă este studiată. Bazele unei astfel de cercetări au fost puse de lingviștii: H. Weinreich prin cunoscuta sa lucrare *Languages in Contact*[69] și de R. Lado prin *Linguistics across Cultures. Applied Linguistics for Language Teachers*[70]. Pe lîngă acestea mai semnalăm contribuțiile lui V. J. Rosenzweig[71], D. Canturšivili[72], J. Ardagh[73], T. P. Illjašenko[74], F. Debyser[75] etc.

9) Numeroase studii au fost publicate și în legătură cu studierea și aplicarea lingvisticii contrastive la traducerile dintr-o limbă în alta. În acest domeniu al traducerilor, se manifestă cu deosebită pregnanță asemănările și deosebirile dintre două limbi, atît ca structură cît și ca mod de organizare a materialului lingvistic pe baza structurilor diferite ale celor două limbi.

10) Problema cercetării contrastive a limbilor s-a pus cu multă acuitate mai ales în ultimele decenii. Astfel, pe de o parte au apărut o serie de „proiecte“ de cercetare contrastivă a limbii engleze cu alte limbi, mai cu seamă datorate Centrului de lingvistică aplicată din Washington (Center for Applied Linguistics), printre care: *The Yugoslav Contrastive Analysis Project Serbo-Croatian and English, The Romanian-English Contrastive Analysis Project;* de asemenea și proiectul de studiere contrastivă a limbii germane cu engleza: *Projekt für angewandte kontrastive Sprachwissenschaft*, apărut sub egida Seminarului de engleză al Universității din Kiel.

Studierea contrastivă a limbii ruse cu diferite limbi naționale și cu alte limbi slave sau neslave s-a pus cu multă stringență și în U.R.S.S. Astfel, pe lîngă studiile mai sus menționate, remarcăm apariția unor materiale despre studierea contrastivă a limbilor rusă și azerbaidjană[76], a limbilor slave[77], romanice[78], studierea contrastivă a limbii fran-

---

[68] Vezi *Psicholingvističeskaja problematika teorii jazykovych kontaktov*, în VJA, 6, 1967.

[69] New York, 1954.

[70] Ann Arbor, 1957.

[71] Vezi *O jazykovych kontaktach*, în VJA, 1, 1963.

[72] Vezi *O binarnom sopostavlenii raznosistemych kontaktirujuščich jazykov*, în RJNS, 4, 1964.

[73] Vezi *La France vue par un anglais*, R. Laffont, 1968.

[74] Vezi *Jazykovyje kontakty na materiale slavjano-moldavskich otnošenij*, Moskva, 1970.

[75] Vezi *La linguistique contrastive et les interférences*, în „Langue française“, 8, 1970.

[76] P. Kravčenko, A. Ajolle, *Konferencija po sopostavitel'nomu izučeniju russkogo i azerbajdžanskogo jazykov*, în RJNS, 2, 1958.

[77] A. Isačenko, L. Djurovič, *O sopostavitel'nom izučenii slavjanskich jazykov*, în RJNS, 3, 1958.

[78] R. A. Budagov, *Sravnitel'no-semasiologičeskije issledovanija (Romanskije jazyki)*, Moskva, 1963; Idem, *Metody sravitel'no-sopostavitel'nogo izučenija sovremennych romanskich jazykov*, Moskva, 1966.

ceze și ruse[79], a limbilor rusă și uzbecă[80], precum și a unor culegeri de studii de lingvistică contrastivă *Voprosy sopostavitel'noj lingvistiki*[81] și *Voprosy russkogo sopostavitel'nogo jazykoznanija*[82].

11) Cercetarea contrastivă și predarea limbilor străine este una dintre cele mai actuale probleme de lingvistică aplicată și de metodologie. În legătură cu acest aspect, cu largi implicații și în psihopedagogie, s-a scris suficient de mult, mai ales în ultimele două decenii. S-a subliniat, și pe bună dreptate, faptul că de obicei limba străină care este învățată trebuie să se grefeze pe deprinderile de limbă, fie ea și natală, pe care le posedă fiecare om. Iar metodologia limbilor străine trebuie să țină seama de aceasta, mai mult să „le exploateze" în folosul însușirii mai rapide a limbilor străine. Cel care învață limba străină posedă deja noțiuni de sunet, silabă, cuvînt, frază, text, părți de vorbire, elemente de sintaxă, diferite structuri, alfabet, limbă scrisă, limbă vorbită și multe altele. Învățînd limba străină, noi trebuie să ne servim de aceste elemente și — mai cu seamă la oamenii maturi — să raportăm în permanență datele limbii natale la limba străină și invers. E vorba despre o contrastare conștientă, la un nivel superior față de o învățare mecanică, stereotipă. Și întrucît sînt limbi foarte diferite între ele, unele sintetice, altele analitice, dar și limbi apropiate ca structură, se cere a avea încontinuu în atenție posibilitățile de comparare, pentru a reliefa asemănările și deosebirile. Se știe că marii lingviști sînt și poligloți. În cazul acestora, e clar că își însușesc foarte repede o altă limbă străină pe bază de comparație, uneori pornind de la limba de bază de la care au evoluat celelalte — de exemplu limba latină și limbile romanice, alteori prin compararea în timpul învățării a limbii necunoscute romanice cu una cunoscută; să zicem portugheza cu spaniola, italiana cu româna ș.a.m.d. În cazul limbilor mult diferite una de alta, să zicem engleza și rusa, cel mai indicat e să opunem, să contrastăm în primul rînd sistemele celor două limbi: într-una nu avem declinare și conjugare, în cealaltă avem. Cum, prin ce mijloace, elemente se face atunci deosebirea în timpul vorbirii? Ce este esențial pentru a nu transfera cazurile din limba rusă în engleză? Exemple de genul acesta se pot da nenumărate.

Aceste considerente au fost larg dezbătute în literatura de specialitate. Aș menționa în primul rînd vastele și variatele schimburi de opinii găzduite în paginile sale de „Russkij jazyk v nacional'noj škole" pe parcursul mai multor ani, începînd cu 1957, cînd autori ca K. Koblov, F. Sovetkin, F. Černyšov, V. Čistjakov și alții au vorbit despre necesi-

---

[79] V. G. Gak, E. B. Rozenblit, *Očerki po sopostavitel'nomu izučeniju francuzskogo i russkogo jazykov*, Moskva, 1965 și V. G. Gak, *Russkij jazyk v sopostavlenii s francuzskim*, Moskva, 1975.

[80] I. A. Kissen, *Kurs sopostavitel'noj grammatiki russkogo i uzbekskogo jazykov*, Taškent, 1970.

[81] Moskva, 1968.

[82] Užgorod, 1969.

tatea stabilirii formelor de utilizare a contrastării[83], despre contrastare din punct de vedere metodic[84], contrastarea la lecțiile de limbă rusă[85], contrastarea și practica școlară[86].

Predarea contrastivă a limbilor străine este împărtășită din ce în ce mai mult de către diverși lingviști și metodicieni. V. N. Kljueva afirma în 1960 că trebuie puse bazele metodicii contrastive în predare[87], P. Adamec încearcă o aplicare a metodei contrastive în predarea limbii ruse în școlile slovace[88], M. Hallyday, A. Mc. Intosh și P. Strevens susțin cu tărie ideea ca lingvistica contrastivă să fie pusă în slujba metodicii de predare a limbilor străine[89]. Aceeași idee este susținută de P. Strevens și în articolul *Recherches linguistiques et enseignement de langues*[90].

Cercetătoarea sovietică T. O. Plakunova susține, cu argumente incontestabile, deosebitul rol pe care-l are contrastarea în studiul foneticii[91]. Cam aceleași argumente le aduce și Hari Kirsch în articolul *Fremdsprachenunterricht und kontrastive Phonematik*[92]. Lingvistul american Howard Lee Nostrand prezintă într-un studiu de-al său[93] o serie de date fundamentale necesare pentru însușirea corectă și rapidă a limbii franceze de către vorbitorii de limbă engleză. L. Dušková e de părere că o serie de erori în predarea și învățarea limbilor străine se datorează tocmai neglijării aspectului contrastiv[94]. Aspectului contrastiv al predării limbilor străine îi sînt închinate și două studii apărute în anii din urmă; este vorba de *Teaching English to speakers of Choctaws Havajb and Papogo: a Contrastiv Approach*, apărută la Washington în 1969 și de *Linguistique en enseignement du français* apărută la Paris în 1970 sub semnătura lui E. Genouvrier și J. Peytard. Dumitru Chițoran din București se dovedește în articolul său *Analiza contrastivă și procesul de predare și învățare a limbilor străine*[95] un adept fără echivoc al contrastării în procesul predării și învățării unei limbi străine.

---

[83] K. Koblov, *Neobchodimo dogovorit'sja o granicach i formach primenenija sopostavlenija*, în RJNS, 4, 1957.

[84] V. Čistjakov, *O sopostavlenijach s metodičeskoj točki zrenija*, în RJNS, 4, 1957.

[85] F. Sovetkin, *K voprosu o sopostavlenijach na urokach russkogo jazyka*, în RJNS, 4, 1957.

[86] F. Černyšov, *Sopostavlenije i škol'naja praktika*, în RJNS, 1, 1958.

[87] V. N. Kljueva, *Ob osnovach sopostavitel'noj metodiki*, în „Russkij jazyk dlja studentov-inostrancev", izd. MGU, 1960.

[88] P. Adamec, *O primenenii sopostavitel'nogo russkogo jazyka v slovackich školach*, în „Voprosy prepodavanija russkogo jazyka v stranach narodnoj demokratii", Moskva, 1961.

[89] M. Halliday, A. Mc. Intosch, P. Strevens, *The Linguistic Science and Language Teaching*, London, 1964.

[90] În *Tendences nouvelles en matière de recherches linguistiques*, Strasbourg, 1964.

[91] T. O. Plakunova, *O roli sopostavlenija pri izučenii fonetiki*, în RJNS, 1, 1966.

[92] În „Glottodidactica", II, 1967.

[93] În *Background Data of the Teaching of French*, Washington, 1967.

[94] În *On Sources of Errors in Foreign Language Learning*, în IRAL, 1, 1969.

[95] Publicat în SCL, 2, 1970.

ÉTUDE CONTRASTIVE PHONÉTIQUE-PHONOLOGIQUE SUR LE PLAN SYNCHRONIQUE (II)

Réalisations et perspectives

(R é s u mé)

Dans cette deuxième partie de l'étude, l'auteur présente un bref aperçu historique des recherches contrastives.

L'auteur commence par relever les contributions de quelques linguistes de la fin du XIXe et du début du XXe siècle à la naissance de la linguistique contrastive. On souligne le rôle de W. Viëtor, V. A. Bogorodickij, Baudouin de Courtenay, E. D. Polivanov, Ch. Bally, V. Mathesius etc.

Les études contrastives se regroupent autour des dix thèmes suivants: 1. l'essence, les principes et la méthode des recherches contrastives; 2. la morphologie contrastive; 3. la syntaxe contrastive; 4. la lexicologie et la stylistique contrastives; 5. la recherche contrastive et la typologie linguistique; 6. la recherche contrastive et les grammaires génératives; 7. la recherche contrastive et la psycholinguistique; 8. la recherche contrastive et les traductions; 9. la recherche contrastive et les langues „en contact"; 10. la recherche contrastive et l'enseignement des langues vivantes.

RECENZII

Ulrich Engel, **Sintax der deutschen Gegenwartssprache,** Berlin, 1977.

U. Engel scrie o sintaxă a limbii standard, considerată uzuală pentru majoritatea comunităţii lingvistice germane, supraregională şi socioneutră, depăşind deci diferenţierile diatopice şi diastratice.

Lucrarea este o gramatică verbală dependenţială pe linia concepţiei lui Tesnière, Brinkmann, Erben, Heringer, pe care autorul o confruntă explicit în prefaţă şi implicit în diferitele capitole cu gramatica constituenţilor imediaţi, opunînd în esenţă o gramatică a verbului unei gramatici a binarităţii subiect— predicat.

Lipsa totală a notelor şi trimiterilor bibliografice este compensată de consistenta bibliografie dată la sfîrşitul fiecărui capitol. Explicarea termenilor de specialitate şi a abrevierilor grupate în ordine alfabetică la sfîrşitul cărţii este binevenită, deoarece autorul introduce o serie de termeni noi, iar pe alţii cunoscuţi îi foloseşte în accepţiuni diferite.

Departe de a fi o introducere pro forma, primul capitol este o densă explicitare de concepte şi concepţii, începînd de la definirea limbii şi gramaticii pînă la reprezentarea în diagrame. Limba este considerată ca instrument de comunicare între oameni şi prin urmare sintaxa este privită în strînsă interdependenţă cu semantica, pornind de la constatarea că gramatica nu există în sine, ci este un produs al lingviştilor, menit să facă legătura între conţinut (sens, funcţie) şi expresie (percepţia auditivă, vizuală). Iată deci o fericită revenire la limbă — nu ca subiect în sine, ci ca instrument pentru oameni, care n-o pot folosi în afara sensului ei.

Autorul face distincţia metodică între gramaticile generative, respectiv productive — menite să ajute la combinarea cuvintelor şi la generarea propoziţiilor, şi cele descriptive — analitice, explicative. Deşi îşi construieşte propria lucrare ca pe o gramatică explicativă, descriptivă, autorul concepe de fapt gramatica în consens cu concepţia generativă, pe care adesea o adoptă, ca pe o descriere a posibilităţilor de a genera texte. În acest sens, Engel concepe şi nivelele descrierii limbii („Ebenen") în ordinea procesului de generare a ei; de la semantica de adîncime (Tiefensemantik) — deci de la sensul referenţial, prin componenta conexională (combinatorica) spre cea transformaţională, apoi poziţională şi fonico-prozodică spre suprafaţă (forma perceptibilă a textului). Sintaxa este considerată în esenţă combinatorica monemelor, bazată pe principiul conexiunii — înţelegînd prin conexiune restricţiile pe care orice cuvînt le impune vecinătăţii sale, regizînd, admiţînd sau excluzînd.

În ce priveşte monemul, autorul deviază de la definiţia lui Martinet, considerînd că acesta nu este neapărat purtător de sens; sînt incluse aici lexemele (monemele autonome), flexemele (morfemele gramaticale) şi derivanţii (morfemele lexicale), ultimele două categorii corespunzînd morfemelor lui Martinet.

Tot în capitolul introductiv autorul abordează şi explică două principii concurente: constituenţa şi concomitanţa. Principiul constituenţei prezintă conexiunile prin relaţia parte-întreg, ca în gramatica constituenţilor imediaţi. Aceleaşi simboluri apar în diagrama concomitentă, dar aici sînt reprezentate o singură dată şi apar simultan. Dependenţa constă în direcţionarea concomitenţei. Ideea adesea subliniată de Engel că această dependenţă nu există aprioric în limbă şi că ea este direcţionată arbitrar de către lingvişti ar putea stîrni dispute analoge cu tezele physei-thesei.

Categoriile flexematice (categoriile gramaticale ale flexiunii) referitoare la verb sînt grupate în verbal I. şi verbal II., respectiv forme finite (personale) şi infinite (impersonale).

Distincţia dintre cuvînt şi lexem este făcută în felul următor: lexemul este o unitate a lexiconului, cuvîntul este o componentă potenţială a unei sintagme, deci cuvîntul este lexemul în context.

În capitolul trei sînt elucidate noţiunile cheie ale gramaticii dependenţiale: regentul şi nucleul, dependentul şi satelitul, recţiunea şi valenţa. Se face dis-

tincţia dintre regent-elementul supraordonat extern şi nucleu-elementul supraordonat intern. Nucleul este criteriul de definire a frazelor, prin urmare clasele de fraze corespund claselor de cuvinte. Propoziţia este fraza ce are ca nucleu verbul finit.

Recţiunea este definită ca însuşirea generală a unor cuvinte de a regiza alte cuvinte, valenţa fiind recţiunea specifică, restrînsă la anumite părţi din clasele de cuvinte.

Complexul verbal corespunde tradiţionalului predicat verbal, iar în gramaticile generative verbului şi complexului auxiliar; el cuprinde formele verbale finite şi infinite, inclusiv acele suplimente lexicale-particule separabile ale verbelor (Verbzusatz). Ordinea dependenţială în complexul verbal este următoarea: regentul este elementul verbal care determină morfostructura celuilalt. Engel adoptă o perspectivă nouă faţă de alte gramatici dependenţiale în ce priveşte verbul ca centru structural al propoziţiei: părţile de propoziţie neverbale nu sînt subordonate verbului auxiliar la forma personală-nucleul complexului verbal, ci verbului predicativ, chiar dacă acesta este dependent în complexul verbal. În consens cu această idee, părţile de propoziţie sînt definite ca sateliţi nemijlociţi ai verbului predicativ; iată deci imaginea plastică sugerată de autor, sugestivă pentru diagramele gramaticilor dependenţiale, a verbului-pom, de care atîrnă complementele-fructe. Părţile de propoziţie neverbale sînt scindate în complemente (Ergänzungen) — regizate de valenţa verbală, şi circumstanţiale (Angaben) — întotdeauna libere; clasificarea coincide în parte cu dihotomia lui Tesnière: actants-circonstants. La Engel, complementele apar numai cu verbele predicative; sînt în număr de nouă, notate cu E şi indicele marcînd felul complementului. Ex. E_0 = = complement nominatival, E_1 = complement acuzatival, E_7 = complement subsumptiv (numele predicativ), E_9 = = complement verbativ (verbe la infinitiv regizate de verbul personal). Atributul este subsumat complementelor sau circumstanţialelor subordonate numelui.

Modelele sau planurile structurale ale propoziţiilor (Satzmuster, Satzbaupläne) — aspect viu dezbătut de gramaticile germane mai recente, sînt prezentate codificat ca nişte combinaţii de complemente. Ex. 013: Er sagte ihr was er dachte (El i-a spus ce a gîndit). 0 = compl. nominatival (er) 1 = compl. acuzatival (was er dachte); 3 = compl. datival (ihr). Acelaşi plan structural poate fi reprezentat şi ca index verbal: sagen (013).

Un spaţiu relativ amplu este acordat problemei topicii, considerată insuficient dezbătută de gramatici; autorul propune o nouă variantă a cunoscutului model topologic al lui E. Drach, referitor la propoziţia principală enunţiativă germană. Cîmpul median (Mittelfeld) nu este spaţiul ocupat de verbul personal, ci spaţiul încadrat de paranteza verbală (prädikativer Rahmen). Prin urmare cîmpul posterior, exterior parantezei verbale (Nachfeld), nu este ocupat în mod obligatoriu. Ca o noutate binevenită faţă de alte gramatici similare, Engel stabileşte nu numai topica obişnuită, neutrală, ci dezbate şi problema permutabilităţii părţilor de vorbire şi efectul acesteia asupra comunicării.

Cu amendamentul că prea desele referiri şi subclasificări tributare sensului — de exemplu în descrierea circumstanţialelor şi chiar a complementelor — derutează şi nu sînt operative, conchidem subliniind că lucrarea în discuţie este demnă de luat în considerare în studierea limbii germane contemporane şi ar putea fi luată — din punct de vedere metodologic (referitor la felul cum urmăreşte procesul de generare a limbii) — ca model pentru o viitoare gramatică contrastivă germano-română.

GEORGETA VANCEA

Jacques Allières, **Les Basques,** col. „Que sais-je?", Vendôme, 1977, 128 pag. + 1 schiţă.

Cuprins: *Introduction;* Première partie. *Le cadre géographique;* Deuxième partie. *Des origines à nos jours;* Troisième partie. *Langue et littérature;* Quatrième partie. *Les Basques chez eux. Économie, Écologie. Ethnographie.*

La începutul introducerii, autorul ţine să menţioneze că „entreprendre d'exposer en 128 pages tout ce que nous savons sur les Basques tient à coup sûr de la gageure" (p. 3). Parafrazînd această afirmaţie şi anticipînd o apreciere finală, se poate spune că, în pofida numărului redus de pagini, J. Allières, cunoscut dialectolog şi bascolog toulousean, a reuşit să ne dea o lucrare pe cît

de accesibilă, pe atît de necesară și utilă asupra istoriei, limbii și culturii bascilor. Maniera, însăși, de expunere a faptelor îmbină armonios rigurozitatea omului de știință cu înțelegerea profund umană pentru întreaga istorie a străvechilor basci.

Țara Bascilor se întinde de o parte și de alta a extremității vestice a Pirineilor. Ea ocupă o suprafață totală de 20 675 km², avînd 2 030 079 locuitori. În cea mai mare parte, Țara Bascilor e cuprinsă în teritoriul Spaniei, aici incluzîndu-se așa-numitele provincii „vascongadas", Biscaia, Alava, Guipozcoa și Navarra (17 591 km², cu 1 836 699 locuitori). Porțiunea de pe teritoriul Franței (cu „provinciile" basce Labourd, Basse-Navarre și Soule) are 3 084 km², cu 193 380 locuitori. (Toate aceste date au fost calculate după cele pe „provincii", menționate în lucrare la p. 9, 10).

Partea a II-a a lucrării (cap. *La préhistoire, La protohistoire* și *Vicissitudes historiques)* cuprinde o succintă și documentată istorie a bascilor, din cele mai îndepărtate timpuri pînă în zilele noastre.

Reținem, mai întîi, precizările importante privind proto-bascii. Ei sînt identificați cu populațiile amintite în antichitate sub numele de *vascones* (în Navarra), *varduli* (Guipozcoa) și *caristii* (Biscaia), pe teritoriul Spaniei, și cu *aquitanii*, menționați de Cezar *(De bello gallico*, I, 1) în partea de sud-vest a Franței, în așa-numita Aquitanie, cuprinsă în triunghiul format de Pirinei, fluviul Garonna și Oceanul Atlantic. Este semnificativ faptul că acest din urmă teritoriu, numit de istorici și lingviști Gascogne (=Vasconia!), mărit printr-un alt teritoriu triunghiular, delimitat de Garonna, Pirinei și o linie dreaptă care, plecînd de la Toulouse și trecînd prin pasul Port, ajunge în Ariège, constituie o arie lingvistică distinctă, anume domeniul lingvistic, romanic, gascon. Particularitățile fonetice care diferențiază graiurile gascone de cele languedociene (unele din ele proprii și castilienei) se datorează tocmai influenței lingvistice a aquitanilor (romanizați); așa sînt: a) trecerea lui *f* în *h (lat. fīlia* > gasc. *hilha*, castil. *hija* dar lang. *filha);* b) înlocuirea sunetului *v* prin *b* (ca și în castiliană); c) căderea lui *n* intervocalic (lat. *luna* > gasc. *lua*, dar lang. *luna*); d) transformarea geminatei *ll* în *r* (între două vocale: lat. *bella* > gasc. *bèra*, dar lang. *bèlla*) sau în *-t*, *-tch* (notat *-th*) în poziție finală (lat. *bellum* > gasc. *bèt*, dar lang. *bel);* e) asimilarea în grupurile *nd. mb* (lat. **intendūtum* > gasc. *entenut* „entendu"), dar lang. *entendut;* gal. **cumba* > gasc. *coma* „combe", dar lang. *comba);* f) proteza vocalică înaintea lui *r* inițial, pronunțat intens (lat. *rota* > gasc. *arroda*, lang. *ròda).*

Afirmația de mai sus se justifică pe deplin prin faptul că particularitățile amintite se regăsesc și în bască: a) basca veche ignoră consoana *f*, cunoscută azi numai în împrumuturile latinești sau romanice (în cazul primelor, *f* se schimbă, după graiuri și cuvinte, în *p*, *b*, și *m*); b) basca a cunoscut întotdeauna numai sunetul *b* (nu și *v*); c) pentru soarta lui *n* intervocalic, cf. lat. *anūtem* > basc. *ahate*, lat. *corōnam* > basc. *koroa*, lat. *honōrem* > basc. *ohore;* d) *l* > *r* și *ll* > *l*: lat. *voluntātem* > basc. *borondate;* e) pentru asimilarea lui *n*+consoană, cf. romanicul **convitāre* > basc. *gomita*, alături de fr. *convier;* f) proteza vocalică înaintea lui *r:* lat. *rota* > basc. *errota* „roue; moulin"; lat. *regem* > basc. *errege*.

Am insistat, din partea noastră, asupra acestor observații, întrucît ele sînt de natură să pună într-o lumină nouă originea unor particularități fonetice ale unor idiomuri romanice de apus, explicate pînă acum într-o altă manieră. Implicit, aceste considerații dovedesc că aquitanii (proto-bascii) au ocupat, la nord de Pirinei, un teritoriu mult mai întins, redus cu vremea, în urma romanizării lor.

În ce privește originea bascilor, J. Allières arată că ei nu pot fi considerați ca descendenți ai iberilor, ci, poate, numai ca o populație înrudită cu aceștia. Propriu-zis, în legătură cu proveniența bascilor — problemă mult discutată — părerile specialiștilor nu sînt unitare, basca prezentînd afinități atît cu limbile hamitice (berbera, de ex.), cît și cu unele limbi caucaziene (georgiana, în primul rînd); vezi, în acest sens, opiniile lui J. Hubschmidt, G. Dumézil și R. Lafont, reproduse în mod succint la p. 24—26.

Pateticul istoric al bascilor, cuprins în cap. III, sugestiv intitulat *„Vicissitudes historiques"* (p. 27—50), subliniază permanența bascilor, sub raport etnic, lingvistic și cultural, în ciuda grelelor încercări la care au fost supuși de-a lungul veacurilor (dominația romană,

migrațiile popoarelor, cucerirea arabă, includerea teritoriului lor la două state deosebite etc.).

Partea a III-a cuprinde, mai întîi, o prezentare precisă și clară a principalelor trăsături ale limbii basce (cap. *La langue*, p. 51—74). După propria expresie a autorului, prin specificul său basca „révele des structures insolites dans l'univers linguistique occidental" (p. 51). Din punct de vedere dialectal, această limbă prezintă 7 subunități (dialecte), fiecare din ele corespunzînd, *grosso-modo*, cîte unei vechi provincii (păstrăm denumirile lor din franceză): *biscayen; guipuzcoan* (pînă azi principalul dialect literar basc din Spania); *labourdin* și *bas-navarrais* care își împart în Franța favoarea scriitorilor; *souletin*, dialect arhaizant și, în același timp, influențat de gasconă; în sfîrșit, dialectul *haut-navarrais*, în Spania, pe cale de dispariție, fără de tradiție literară. Astăzi, din acest ansamblu eterogen tinde să se formeze o limbă bască unitară (o *euskara batua*), foarte apropiată de dialectul labourdin.

Gramatical, basca se caracterizează printr-o flexiune nominală aglutinantă (ca și finlandeza, turca sau maghiara): „declinarea" se realizează prin adăugarea de sufixe la o bază invariabilă. Unele sufixe se pot adăuga formelor deja sufixate. În acest caz, numai ultimul sufix se „declină", celelalte fiind asimilate radicalului.

Nu există gen gramatical. Se disting, în schimb, două tipuri de flexiune, una indeterminată, unde numărul nu este precizat, alta determinată, care cuprinde un singular și un plural și se caracterizează, în general, prin prezența unui element postpus, numit adesea „articol".

Principala trăsătură originală a flexiunii verbale constă în „pluripersonalitatea" formelor verbale personale. Formele verbale variază în funcție nu numai de persoana — subiect, ci și de alți participanți la acțiune: obiectul direct, obligator pentru verbele tranzitive și, eventual, beneficiarul (atît pentru intranzitive, cît și pentru tranzitive); de ex. *emaiten duzu* „voi îl dați", dar *emaiten dautazu* „voi mi-l dați" etc.

În morfosintaxa nominală sînt două principii de bază: a) cu excepția epitetului, orice determinant precede numele; b) dintr-o suită de termeni juxtapuși sau coordonați, care au aceeași funcție gramaticală, numai ultimul este afectat de o eventuală determinare și de mărcile cauzale; de ex.: *harotzaren etxea* „casa fierarului" (*harotz* „fierar"), dar *etxe xuria* „casa albă"; *etxe handi eta eder bat* „o casă mare și frumoasă"; *etxe handi eta ederraren izena* „numele casei mari și frumoase".

În morfosintaxa verbului, este de remarcat așa-numita *construcție ergativă*. Verbele tranzitive sînt raportate atît subiectului (agentului), cît și obiectului direct și, în mod secundar, unui beneficiar .Subiectul unui verb intranzitiv nu primește o marcă cazuală specifică, el fiind la „nominativ", caz non-marcat. Atunci însă, cînd acțiunea este tranzitivă, subiectul (sau obiectul) primește o marcă pozitivă — el este la „ergativ" —, în timp ce obiectul, termenul non-marcat, este la nominativ.

Cel de al doilea capitol, consacrat literaturii basce (p. 75—86), se deschide prin prezentarea cîtorva aspecte originale ale literaturii populare, dintre care menționăm creația așa-zișilor *bertsolari* (cîntăreți populari), ca și unele producții ale teatrului popular souletin, ca pastoralele inspirate din „misterele" evului mediu.

Începînd din sec. al XVI-lea și pînă în zilele noastre, literatura se împarte în opere de inspirație religioasă și moralizatoare, ca și în opere laice, în poezie și proză. Acestea din urmă reprezintă toate genurile; dintre ele se remarcă numeroasele scrieri asupra gramaticii basce și de apologie a acestei limbi, fapt explicabil prin tendința firească a bascilor de a-și face cunoscut străvechiul lor tezaur lingvistic și cultural.

Ultima parte a lucrării — cea de a patra — ar merita ea însăși o analiză detaliată. Oricum, bogăția faptelor amintite ne destăinuie, din nou, pe basci ca pe un popor cu o străveche cultură materială și spirituală, a cărei originalitate, la fel ca și cea a limbii, s-a păstrat prea puțin alterată de-a lungul vremii.

Regretînd de a nu fi putut zăbovi mai mult asupra acestei mișcătoare cronici a unui popor multimilenar, înzestrat cu atîtea alese însușiri, ne permitem în încheiere ca, alături de autorul cărții, să dorim vajnicilor basci un binemeritat și necurmat progres în toate sectoarele vieții sociale.

M. HOMORODEAN

V. A. Beloşapkova, **Sovremennyj russkij jazyk. Sintaksis,** Moscova, Ed. „Vyssaja škola", 1977, 248 p.

Considerată printre cei mai buni sintaxişti ai Uniunii Sovietice, Vera Arsenievna Beloşapkova s-a impus printr-o serie întreagă de studii valoroase, precum şi cărţile *Složnoe predloženie v sovremennom russkom jazyke,* 1967, şi *Grammatika sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka,* 1970. În aceasta din urmă studiază fraza, pentru ca lucrarea de faţă să fie consacrată întregii sintaxe.

Încă în *Introducere* (p. 5—15), autoarea ia în discuţie, într-o accepţiune nouă, obiectul sintaxei şi unităţile ei, precum şi corelaţia dintre sintagmă (îmbinarea de cuvinte) şi propoziţie, dintre propoziţie şi frază, unităţile sintactice ale limbii şi vorbirii etc.

În capitolul *Legăturile sintactice* (p. 16—59) sînt tratate tradiţional, dar cu multă originalitate, nivelele legăturilor sintactice. Se subliniază aici că conexiunile cuvîntului cu formele cuvîntului sînt posibile numai la nivelul sintagmei; conexiunile unei forme a cuvîntului cu forma altui cuvînt, care sînt posibile şi în propoziţie şi în sintagmă; două sau mai multe propoziţii pot fi îmbinate printr-o legătură sintactică numai în frază; un tip de frază ce se construieşte pe baza conexiunilor cuvîntului în propoziţie (vezi şi capitolul *Fraza formată prin subordonare);* comparativul adjectivului şi adverbului au calitatea de a se uni cu componentul subordonat, introdus cu conjuncţia *čem;* îmbinarea sintagmei cu forma cuvîntului are loc în sintagme compuse. Autoarea conchide că legăturile sintactice la nivelul sintagmei şi propoziţiei coincid parţial, în timp ce la nivelul frazei aceste legături sînt complet diferenţiate. În acelaşi capitol sînt tratate şi probleme ca: mijloacele de exprimarea legăturilor sintactice; felul legăturilor sintactice (coordonarea şi subordonarea); tipurile legăturilor coordonatoare; felul legăturilor subordonatoare la nivelul legăturii formei cuvîntului etc.

Merită atenţie şi capitolul privitor la *sintagmă* (p. 60—77), unde se iau în discuţie corelaţia sintagmei cu alte unităţi sintactice, construcţia sintagmei, sensul şi funcţiunile ei, ca şi tipurile de sintagme. Aici autoarea acceptă şi tipuri de sintagme formate prin coordonare, la care se renunţase de mult timp în lingvistica sovietică.

Capitolul privitor la *propoziţie* (p. 78—157) este tratat într-un mod cu totul nou pentru sintaxa limbii ruse. El este un model de cercetare şi pentru sintaxa altor limbi. Se iau în discuţie aspectele studierii propoziţiei şi anume: cel *constructiv* (static) şi cel *comunicativ* (dinamic). După primul aspect, propoziţia este studiată „autonom", de sine stătătoare; proprietăţile sale sînt explicate din interior, după construcţia sa formală. După cel de al doilea aspect, propoziţia nu acţionează de sine stătătoare, ci ca parte a textului, într-un context lingvistic şi extralingivistic (p. 78). Organizarea comunicativă este independentă de organizarea formală, referitor la care se spune: „propoziţia are acea organizare formală internă, care o face să nu reacţioneze la mediul înconjurător al propoziţiei în vorbire. Din acest punct de vedere, propoziţia se prezintă ca o construcţie statică, fapt care îi permite să-şi păstreze forma în orice condiţii de funcţionare". Pe de altă parte „propoziţia posedă şi o altă organizare, destinată să reacţioneze la mediul înconjurător al propoziţiei în vorbire; cu ajutorul acestei organizări, propoziţia îşi realizează sarcina sa comunicativă" (p. 81). Autoarea priveşte propoziţia ca un fenomen complex, care îmbină trei obiecte sintactice: 1) *organizarea formală,* 2) *structura semantică* şi 3) *organizarea comunicativă* (p. 82).

Noţiunea de predicat este o noţiune controversată în lingvistica sovietică. V. A. Beloşapkova consideră că predicatul trebuie privit ca parte a propoziţiei cu două semne: 1) el este purtătorul predicativităţii, exponentul acesteia şi 2) parte a propoziţiei legată cu subiectul şi acordată cu acesta (p. 86). O atenţie deosebită se acordă părţii principale din propoziţiile monomembre, precum şi a corelaţiei dintre propoziţiile bi- şi monomembre. Tot în cadrul acestui capitol, un loc de seamă îl ocupă schema structurală a propoziţiei (p. 99—117), care este definită ca un model abstract ce constă dintr-un minimum de componenţi necesari pentru crearea propoziţiei (p. 101). În cadrul acestui

paragraf se analizează un număr însemnat de modele atît în înțelegerea schemei ca minim predicativ (p. 101), cît și în înțelegerea schemei structurale ca minim nominativ (p. 111). În cadrul paragrafului Structura semantică a propoziției (p. 117—131) se iau în discuție factorii definitorii ai sensului propoziției (p. 120), propoziția ca unitate nominativă (p. 126), problema subiectului semantic (p. 129) și altele. Mult controversata problemă în lingvistica limbii ruse a părților secundare de propoziție rămîne însă și aici nerezolvată. Este interesant, totuși, că există un paragraf dedicat părților principale de propoziție (p. 84—91), ca și un capitol intitulat *Părțile propoziției* (p. 132—143), care se încheie cu o schemă foarte originală (p. 144), cu patru nivele și cu 18 matrice.

Organizarea comunicativă a propoziției este analizată sub aspectul segmentării propoziției, unde sînt tratate și mijloacele de exprimare a segmentării propoziției, tipurile de enunțuri, corelația dintre propoziție și enunț etc.

Cel mai amplu capitol este *Fraza* (p. 158—243), care reia în esență problemele expuse în cartea cu același titlu (vezi mai sus. Vezi și recenzia noastră CL, 1970, nr. 1 și CL, 1973, nr. 1). Aici interpretarea este adusă la zi și sînt introduse, de asemenea, o serie de îmbunătățiri. Paragrafele principale din acest capitol sînt: Natura gramaticală a frazei (p. 158—166); Problema propozițiilor cu predicate multiple (p. 167—171), problemă controversată în lingvistica limbii ruse, dar nerezolvată nici de autoare. Alte paragrafe, ca schema structurală a frazei și legătura sintactică dintre componenții frazei pun probleme noi și sînt tratate din alte puncte de vedere. Cartea este înzestrată cu o serie de tabele și scheme. Ea se înscrie printre cele mai valoroase lucrări de sintaxă din ultimul timp.

ONUFRIE VINȚELER





Intreprinderea Poligrafică Cluj 757/1978.

În cel de al XXIII-lea an (1978) *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* apare semestrial în specialităţile:

matematică

fizică

chimie

geologie—geografie

biologie

filozofie

ştiinţe economice

ştiinţe juridice

istorie

filologie

На XXIII году издания (1978) *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* выходит два раза в год со следующими специальностями:

математика

физика

химия

геология—география

биология

философия

экономические науки

юридические науки

история

филология

Dans sa XXIII-e année (1978) *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* paraît semestriellement dans les spécialités:

mathématiques

physique

chimie

géologie—géographie

biologie

philosophie

sciences économiques

sciences juridiques

histoire

philologie